

**T.C.
KAHRAMANMARAS SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI**

HADİSLERDE SAHABE KAVRAMI

MUSTAFA SOLAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAS
AĖUSTOS-2008**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI**

HADİSLERDE SAHABE KAVRAMI

Danışman: Doç. Dr. A.Kadir EVGİN

Mustafa SOLAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĖUSTOS-2008**

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİSLERDE SAHABE KAVRAMI

MUSTAFA SOLAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

**Bu Tez 20. 08. 2008 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.**

Doç. Dr. A.Kadir EVGİN

DANIŞMAN

**Doç. Dr. A.Hamit
SİNANOĞLU**

ÜYE

Doç. Dr. M.Ali KIRMAN

ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN

Enstitü Müdür Vekili

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HADİSLERDE SAHABE KAVRAMI

Mustafa SOLAK

DANIŞMAN : Doç. Dr. A.Kadir EVGİN

Yıl: 2008, Sayfa: 67

Jüri : Doç. Dr. A.Kadir EVGİN
: Doç. Dr. A.Hamit SİNANOĞLU
: Doç. Dr. M.Ali KIRMAN

İslam Dini'nin ilk iki kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve Hadis'lerin günümüze intikalinde önemli bir yere sahip olan sahabenin tanımı hakkında kaynaklarımızda birçok bilgi mevcuttur. Ancak kanaatimizce asıl olan, Hz. Peygamber'in kendi dilinden sahabenin nasıl tanımlandığıdır. Fakat yaptığımız bu araştırmada bizzat Hz. Peygamber'in özel anlamda bir sahabe tanımı yaptığı tespit edilememiştir. Dolayısıyla kaynaklarda mevcut olan sahabe tanımlarının O'nun vefatından sonraki süreçte ortaya konmuş tanımlardan ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzdendir ki bu tanımlar izafidir.

Bu nedenle sahabe olmanın ölçüsünü, Hz. Peygamberle birlikteliğin, sohbetin veya arkadaşlığın süresi gibi belli bir süre ile sınırlandırılması imkânsızdır. Kaldı ki bu hususta kesin kurallar ortaya koymak da doğru değildir. Nitekim bir arkadaşlığın tesis süresi kimine göre üç gün olabileceği gibi bir başkasına göre üç yıl olabilir. Öte yandan aynı izafiliğin "sahabe" kavramının yer aldığı rivayetler için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Zira bu rivayetlere baktığımızda da arkadaşlık konusunda belli bir süre sınırının ortaya konulmadığını gördük.

Bunların yanında Hz. Peygamber ve arkadaşlarının s-h-b kök fiili ve türevlerinin geçtiği rivayetlerde sahabe kavramından genellikle "arkadaş/arkadaş olmak," "dost/dost olmak," "sohbet etmek," "beraber olmak," "eş (karı-koca) olmak," "sahip/mâlik olmak," "himaye etmek, yardım etmek," "bir yere mensup, oranın ehli, sakinleri, orada devamlı kalan kimseler olmak," "hizmetçi/sırdaş/vâkıf olmak" manalarını kastettiklerini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, Sahabe, Arkadaş, Dost, Sohbet Etmek, Beraber Olmak.

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM

ABSTRACT

MA THESIS

THE CONCEPT OF SAHABE IN HADITHS

Mustafa SOLAK

Supervisor : Assoc. Prof. Dr.A. Kadir EVGİN

Year : 2008, Pages: 67

Jury : Assoc. Prof. Dr.A.Kadir EVGİN
: Assoc. Prof. Dr.A.Hamit SİNANOĞLU
: Assoc. Prof. Dr.M.Ali KIRMAN

In our sources there a lot of knowledge about the definition of sahabe which have an important place in transition of the first two sources of Islam which are Kuran-ı Kerim and Hadiths to the present day. However, in our opinion the actual point is that how Prophet Muhammad defines the sahabe on his own language. But in the research that we have done, we couldn't identify a special definition that Prophet Muhammad has made. Consequently, it is possible to say that the existent definitions of sahabe in the sources were arisen after the death of Prophet Muhammad. These definitions are, therefore, relative.

Due to the fact stated before that the criterion of being a sahabe can not be limited with a duration of time like a period of conversation or friendship. Moreover, it is not right to establish certain rules in this matter. Furthermore, the foundation period of a friendship can be three days for someone or it can be three years for the other. On the other hand, we can say that the same relativity prevails for the rumors in which the concept of "sahabe" has been circulated. Besides, when we took a look at these rumors, we saw that there wasn't a clear time limit about friendship.

In addition to these facts, it is possible to say that Prophet Muhammad and his friends usually meant sahabe as the meanings of "friend/to be friend", "companion/to be a companion", "to chat", "to be together", "to be a spouse (wife-husband)", "to own/ to possess", "to protect, to help", "to be a member, a possessor, an inhabitant, a resident of somewhere", "to be a servant/ a confidant/ a cognizant" in rumors in which the root verb of s-h-b and its derivations were mentioned.

Keywords: Hadith, Prophet Muhammad, Sahabe, Friend, Companion, to chat, to be together.

ÖNSÖZ

İslam Dini'nin ilk kaynağı Kur'ân-ı Kerim'in nüzul ortamına şahit olan sahâbîler, ikincil kaynağı teşkil eden hadislerin de günümüze ulaşmasında önemli bir yere sahiptirler. İslam Dini'nin sonraki asırlara intikalinde böylesine önemli bir fonksiyon icra eden bu kişiler hakkında pek çok kaynakta oldukça yekûn tutabilecek miktarda bilgi ve değerlendirmeler mevcuttur. Ancak Hz. Peygamber'in bu ilk arkadaşlarını ifade anlamında kullanılan "sahabe" kavramı hakkında etimolojik bir inceleme yapıldığını tespit edememiş olmamız, bizi öncelikle, Hz. Peygamber'in bu kavramdan neyi kastettiği meselesi üzerinde yoğunlaştırdı. Dolayısıyla "sahabe" derken Hz. Peygamber'in neleri kastettiği hususunu hadisler ışığında tespit etmeye çalıştık.

Başta hadisler olmak üzere dinî literatürde sahabe kavramını ele almaya çalıştığımız bu araştırmamız, sekiz başlıktan oluşmaktadır. Giriş başlıktağı çalışmanın konusu, önemi, amacı ve yönteminin tanıtılmasıyla başlamaktadır. Bundan sonraki başlıklarda sahabe kavramının sözlük anlamı, hadis âlimlerine ve diğer âlimlere göre sahabenin ıstılahi tanımını yaptıktan sonra genel olarak sahâbîleri ele aldık. Bu çerçevede sahâbîleri tanıma yolları, sahâbîlerin sayısı ve tabakalarını, sahâbîler hakkında kullanılan bazı özel kavramlar olan aşere-i mübeşşere, muksirûn-mukillûn, abâdile ve ashâb-ı suffe gibi kavramlar üzerinde durduk. Ayrıca sahâbîler hakkında yapılan çalışmalar, hadis rivayeti açısından sahâbîlerin adaleti, zabtı, hadis rivayetindeki hassasiyetleri ve metin tenkidi hususundaki ölçütlerini de kısaca ele almaya çalıştık.

Altıncı başlıkta ise, sahabe kelimesi ve türevlerinin Kur'ân-ı Kerim'de geçtiği yerleri ele alarak başladık. Daha sonra kişi olarak bahsedilen sahâbîlerden ismi ile anılan, dolaylı olarak anılan ve topluluk olarak bahsedilen sahâbîleri ayetlerle göstermeye çalıştık. Bunlara ilaveten Kur'ân-ı Kerim'in yapmış olduğu sahabe tasvirlerine de kısaca yer verdik.

Tezimizin en önemli kısmını oluşturan yedinci başlıkta ise, özellikle Concordance'da bulunan ve içerisinde sahabe ve türevlerinin geçtiği hadisler çerçevesinde, sahabe ve türevlerinin geçtiği kelimelerin anlamlarını tespit ederek sahabe kavramının kullanıldığı anlamlar hakkında bir tasnif yapmaya çalıştık. Yaklaşık 350 hadis üzerinde yaptığımız tasnifte, arkadaş/arkadaş olmak, dost/dost olmak, sohbet etmek, beraber olmak, eş (karı-koca), sahip/mâlik, himaye etmek, yardım etmek, bir yere mensup, oranın ehli, sakinleri, orada devamlı kalacak olan kimseler, hizmetçi/sırdaş/vâkıf olmak anlamlarında kullanıldığını tespit ettik.

Bu çalışmamı baştan sona büyük bir sabır, titizlik ve fedakârlıkla takip ederek beni yönlendiren, okuyup gerekli değerlendirme ve düzeltmeleri yapan danışman hocam Doç. Dr. A.Kadir EVGİN'e, görüş ve önerilerinden istifade ettiğim başta Doç. Dr. M.Ali KIRMAN ve Doç. Dr. A.Hamit SİNANOĞLU olmak üzere diğer tüm hocalarıma, ayrıca Yüzüncüyıl Üniversitesi kütüphanesinden yararlanmamı sağlayan kütüphane ve dokümantasyon daire başkanı İsmail ÇETİNKAYA'ya, her türlü fedakârlığı yapan eşim Şerife SOLAK ve kızım Emine Beyza'ya teşekkür ediyorum.

Mustafa SOLAK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR	VI
1. GİRİŞ	1
2. SAHABE KAVRAMININ SÖZLÜK VE İSTILAH ANLAMI	2
2.1. Sözlük Anlamı.....	2
2.2. İstilah Anlamı.....	3
2.2.1 Hadis Âlimlerine Göre	3
2.2.2 Diğer Âlimlere Göre.....	5
3. GENEL OLARAK SAHABE	8
3.1. Sahabeyi Tanıma Yolları.....	8
3.2. Sahabenin Sayısı	9
3.3. Sahabenin Tabakaları	9
3.4. Sahabeler Hakkında Kullanılan Bazı Özel Kavramlar.....	11
3.4.1 Aşere-i Mübeşşere.....	11
3.4.2 Muksirûn – Mukillûn	14
3.4.3 Abâdile	14
3.4.4 Ashab -ı Suffe.....	15
4. SAHABE HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	16
5. HADİS RİVAYETİ AÇISINDAN SAHABE.....	18
5.1. Sahabenin Adaleti	18
5.2. Sahabenin Zabtı.....	20
5.3. Sahabenin Hadis Rivayetindeki Hassasiyeti	22
5.4. Sahabenin Metin Tenkidi Hususundaki Ölçüleri	22
5.4.1 Sünnetin Kur’ân-ı Kerîm’e Arzı	22
5.4.2 Sünnetin Sünnete Arzı.....	24
5.4.3 Sünnetin Akla Arzı.....	25
6. KUR’AN’DA SAHABE/ASHAB KAVRAMI	27
6.1. Ashâb Kelimesinin Kur’an’da Geçtiği Yerler.....	27
6.2. Kur’an-ı Kerim’de Geçen Sahabe	29
6.2.1 Kişi Olarak Bahsedilenler	29
6.2.2 Topluluk Olarak Bahsedilenler	31
6.3. Kur’an-ı Kerim’in Sahabe Tasviri.....	32
6.3.1 Sahabeye Yapılan Uyarılar.....	32
6.3.2 Sahabeye Yapılan Övgüler.....	34
6.4. Sahabe Kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’deki Kullanılış Şekli.....	35
7. HADİSLERDE SAHABE KAVRAMI.....	37
7.1. Arkadaş Anlamında.....	37
7.2. Dost Anlamında.....	47
7.3. Sohbet Etmek Anlamında.....	49
7.4. Beraber Olmak Anlamında.....	52
7.5. Eş (Karı-Koca) Anlamında.....	53
7.6. Sahip/Mâlik Anlamında	55

7.7.	Himaye Etmek ve Yardım Etmek Anlamında.....	59
7.8.	Bir Yere Mensup, Oranın Ehli, Sakinleri, Orada Devamlı Kalan Kimseler Anlamında	60
7.9.	Hizmetçi/Sırdaş/Vâkıf Anlamında	60
8.	SONUÇ	62
KAYNAKLAR.....		64
ÖZGEÇMİŞ		67

KISALTMALAR

A.Ü.İ.F.	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	:	Bin, ibn
c.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı Komisyonu
Haz.	:	Hazırlayan
Hız.	:	Hazreti
Nşr.	:	Neşreden
mad.	:	Maddesi
s.	:	Sayfa
ss.	:	Sayfalar arası
Thk.	:	Tahkik eden
Trc.	:	Tercüme eden
t.y.	:	Tarih yok
v.	:	Vefatı
vd.	:	Ve diğerleri (İkiden fazla yazarı bulunan kaynak)

1 GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bu araştırmada, çeşitli kaynaklarda geçen sahabe kavramının tanımları incelendikten sonra, Kur'ân-ı Kerim'de ve Hadisler'de geçen s-h-b ve türevlerinin hangi anlamlarda kullanıldığı tasnif edilmeye çalışıldı.

Çalışmanın Önemi

Sahabe kavramı hakkında günümüze kadar birçok tanım yapılmıştır. Genellikle duygusal ağırlıklı olan bu tanımların gerçeklik payının ne olduğu günümüzde tam bir netlik kazanmamıştır. Bunlara ilaveten sahabenin adaleti, zabtı, sayısı gibi nitelik ve nicelik bakımından da birçok tespitler ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak asıl arkadaşları olan Hz. Peygamber'in dilinden, sahabenin tanımı konusunda pek fazla bir araştırma ve tespit yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sahâbîlerin sadece Hz. Peygamber'in arkadaşları olarak mı, yoksa İslam Dini'nin ikinci önemli kaynağı olan hadislerin ilk nakledicileri olarak mı dikkate alınmaları gerektiği hususu önem arz etmektedir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in dilinden sahabenin ne anlamlara geldiği hususu önem arz etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Araştırmamızın amacı, sahabe kavramını ve sahâbîleri, başta Kur'ân-ı Kerîm ve Hadisler olmak üzere değişik kaynaklar ışığında, daha yakından tanımaya ve tanıtmaya çalışmak; ayrıca onların aynı ortamda yaşadıkları Hz. Peygamber nezdinde nasıl bir konumda olduklarını, objektif bir yaklaşımla ortaya koymaya çalışmaktır. Buna ilaveten hadislerde geçen her sahabe kavramının aynı manaya gelmediğini ortaya koymaya çalışmaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmaya ilk olarak sahabe kelimesinin içerdiği sözlük ve ıstılah manalarının çeşitli kaynaklardan tespiti ile başlanılmasını uygun gördük. Sonra sahâbîleri genel olarak ele aldık. Kur'ân-ı Kerim'de geçen sahâbî ve türevlerinin hangi anlamlarda kullanıldığını ayetlerle örneklendirdik, daha sonra da hadislerde geçen s-h-b kök fiili ve türevlerinin hangi anlamlarda kullanıldığını tasnife çalıştık.

2 SAHABE KAVRAMININ SÖZLÜK VE ISTILAH ANLAMI

2.1 Sözlük Anlamı

Araştırmamızın başlığında genel anlamda “sahabe” kavramını kullandık. Ancak günlük dilde hepsi de aynı manayı ifade ediyormuş gibi bilinçsizce kullanılan ve “s-h-b” kök fiilinden türeyen “sahâbî”, “sahabe” ve “ashab” kavramları birbirinden farklı anlamlara gelmektedir. Mesela “sahâbî” tekil, “sahabe” ve “ashab” ise çoğul anlamda kullanılmaktadır. Dolayısıyla öncelikle bu kavramların sözlükte ne anlam ifade ettikleri üzerinde durmak gerekmektedir. Bahse konu bu kavramlar, çeşitli kaynaklarda şu şekillerde izah edilmektedir:

“Sahabe” kavramı sözlük bakımından bir arada bulunmak, sohbet veya arkadaşlık etmek manasına gelen ve dördüncü babdan çekimi yapılan “sahibe” kök fiilinden alınma bir kelime olup bu fiilin ismi mensubu olan sahâbî’nin çoğuludur. Aynı fiilden ismi fail olan ve bir arada yaşayan, dost, arkadaş (DİB, 2006: 571) anlamına gelen sâhib kelimesinin çoğulu sahb; çoğulunun çoğulu ashâb da aynı manada kullanılır (Uğur, 1992: 334).

“Sahibe” kelimesi de lügatte “bir şeye yakınlık ve beraberliği” ifade eder. “Sahâbî” ve “sâhib” de bu kökten alınmıştır. Bu hususta geniş bilgi veren İbn Manzûr (v. 711/1311)’a göre, sahibehu – yashabuhu – sohbeten - sahâbeten demek, “o onunla beraber yaşadı, ünsiyet peyda edip iyi geçindi” demektir. Aynı kökten gelen “sâhib” de “mu’âşir” manasındadır. Mu’âşir” ise “yakın arkadaş ve dost” anlamına gelir. Sahibe kelimesi aynı zamanda korumak, himaye etmek anlamlarına da gelir. “Sahibekellâh” demek “Allah seni korusun, himaye etsin” demektir. Denileni yapma, teslim olma anlamına gelen inkıyad etmek, boyun bükme anlamına da gelir. Mesela, “Eshaba’l-baîru” denilir ki bu “deve inkıyad etti, sahibinin dediğine tâbi oldu” demektir. Ve yine bu manada “sahibtü’l-racûle” denir ki bu da “kişiye boyun eğdim, emrini yerine getirdim” demektir. Sahabe kelimesi aslında bir mastardır, sâhib’in çoğulu olarak “Sahabe”, “Ashab” kullanılır. “Ashab”ın çoğulu olarak ta “Esâhib” kullanılır (İbn Manzûr, t.y: 519). Kamus mütercimi Âsım Efendi (v. 1120/1880) de “sahabe” ve “sohbet” kelimelerinin, bir kimse ile hüsn-i ülfet edip (hoşça geçinerek) yâr-u hemdem (cancığer arkadaş) olmak” anlamına geldiğini ifade etmektedir (Asım Efendi, 1888: IV, 334).

“Sahabe” ve “sohbet” kelimeleri dördüncü bâb’tan; “berâber olmak, yakın arkadaş olmak, sahâbî olmak” anlamlarında mastar olarak kullanıldıkları gibi; “sahib”in cem’i (çoğulu) olarak “yakın arkadaşlar, beraber olanlar” anlamlarında da kullanılırlar. Aynı manayı ifade eden “ashâb” kelimesi de ya “sahb”ın veya “sâhib”in cem’idir. Birinci kelimenin cem’i olması görüşü daha meşhurdur (Bakan, 1993:1).

Şu halde “sahabe” kelimesinin müfredi (tekili) olan “sahâbî”nin de bir kimse ile beraber yaşayıp onunla yakın arkadaş olan ve onu himaye eden kimse anlamına geldiğini söylemek mümkündür.

Öte yandan sahâbî kelimesi Arapça’da bir kişiyle birlikte bulunma, dost ve arkadaş olma anlamlarına gelen sahabe - yashabu - sahben – sahâbeten kullanımında ifade edilen ve dost olan kimse anlamına gelen tekil bir isimdir. Aynı kökten tekil bir ism-i fail olan “sahib” kelimesi ise; sahb, ashâb ve sahabe şeklinde çoğul olarak kullanılır (Erul, 2000:1). Sahabe, çoğul bir kelimedir, tekili sahâbîdir. Sahâbî kelimesi, Arap dilinde, sohbet etti, arkadaşlık etti, anlamına gelen “s-h-b” kök fiilinden türetilmiştir (Kurucan ve Mercan, 2005: 21). “Sahâbî” kelimesi “sohbet” mastarından

gelmektedir. Sohbet, temelde bir şeye yakınlık ve beraberliği ifade etmekte olup samimi olmak, arkadaşlık, dostluk ve refakat etmek manalarına gelir (Çapan, 2004: 1).

Sahâbî, lügat yönünden sohbet kelimesinden müştak olup zaman veya mekân tahdidi olmaksızın bir kimse ile sohbeti bulunan bir başka kimseye nispet edilen isimdir. Zamanın tahdit edilmemesi, sohbetin, bir saatlik bir müddetin küçük bir cüz'ü olduğu kadar, bir çok seneleri de şâmil olabileceğine delalet eder ve mesela bir kimse için “bir saatlik sohbeti var” denildiği gibi, senelerce sohbeti bulunduğu da söylenebilir (Koçyiğit, 1988: 69).

Çeşitli kaynaklarda geçen ifadeleri özetleyecek olursak sahâbî kavramı, Arapça kelime olan ve “bir şeye yakınlık ve beraberlik” ile “korumak, himaye etmek” anlamlarına gelen “s-h-b” kelimesinden türeyen “sahâbî” ve “sâhib” kelimelerinin anlamlarını taşımaktadır. Dolayısıyla sahâbî kelimesinin de sohbet mastarından geldiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu kelime beraber olmak, arkadaş olmak, samimi olmak, dost olmak, sohbet etmek, refakat etmek inkıyad etmek, boyun bükmek anlamlarına gelmektedir. Sâhib kelimesi ise, tekil bir ismi faildir. Yakın arkadaş ve dost anlamlarına gelmektedir. Ancak, ileride de değineceğimiz gibi, lügat manasında böylesi bir arkadaşlığı sağlayan beraberliğin süresinden hiç söz edilmemektedir. Sahâbî kavramının çoğulu, sahabe kavramıdır. Sâhib kelimesinin çoğulu ise, sahb, ashâb ve sahabe şeklinde kullanılmaktadır.

2.2 İstilah Anlamı

İstilah, bir kavramın bir ilmî disiplin içerisinde özel bir anlamla kullanılması olarak bilinmektedir. Hadis ilminin en çok kullanılan istilahlarından biri olan sahabe kavramının istilahî anlamı hakkında ise gerek hadis âlimleri gerekse diğer ilmi disiplinlere mensup âlimler, temelde birbiriyle örtüşen bazı tanımlar yapmışlardır. Şimdi bu tanımlardan bazılarını ele alalım.

2.2.1 Hadis Âlimlerine Göre

Hadisciler, sahabeyi genel olarak şöyle tarif etmişlerdir: “Sahâbî, Rasûlüllâh'la mü'min olarak mülâki olan (karşılaşan) ve Müslüman olarak ölen kimsedir”. Konu ile ilgili kaynaklarda pek çok sahâbî tarifi vardır. Temelde birbirini tamamlayan bu tariflerin her birinde bazı noktalara daha çok dikkat çekildiği fark edilmektedir. Meselâ Ali İbnu'l-Medîni (v.234/848)'nin tarifi şöyledir: “Sahabe, Hz. Peygamber ile sohbet eden veya bir saat dahi olsa gündüzün O'nu gören kimsedir”. Bu tarifte yer alan “bir saat dahi olsa onu gören” kaydıyla, sahâbî olabilmek için kısa bir müddet dahi olsa O'nunla görüşmenin şart olduğu belirtilirken “gündüzün görme” kaydıyla da Hz. Peygamber'i rüyada görenin sahâbî sayılamayacağı vurgulanmak istenmiş olabilir. Ahmed b. Hanbel (v.241/855) de “Rasûlüllâh ile bir sene veya birkaç ay yahut bir gün hatta bir saat sohbet eden veya gören O'nun ashabındandır” diyerek kısa bir müddet bile Rasûlüllâh'ı görenin O'nun sahâbîsi sayılabileceğini belirtmiştir (el-Bağdâdî, 1938: 69), Buhâri (v.256/870)'nin sahâbîyi tarifi ise şöyledir: “Hz. Peygamber'le sohbet eden veya O'nu gören Müslüman, O'nun ashabındandır” (İbnu's-Salah, t.y: 64; Buhâri, 1992: IV, 188; el-Bağdâdî, 1938: 69). Burada Hz. Peygamber'i gören veya sohbetinde bulunan kimsenin sahâbî olabilmesi için onun Müslüman olmasının şart olduğu açıkça ifade edilmiştir.

“Sahâbî, Rasûlullah ile mümin olarak mülâki olan (karşılaşan) ve Müslüman olarak ölen kimsedir.” Bu tarife uzun müddet de olsa çok kısa bir süre de olsa beraber

olan kimse dâhil olmaktadır. Aynı şekilde, Hz. Peygamber'den hadis rivayet eden de etmeyen de, O'nunla beraber herhangi bir gazveye iştirak eden de etmeyen de, beraber oturmasa da O'nu gören de, gözleri görmediği halde aynı mekânda bulunup o atmosferi teneffüs eden de "sahâbî" olarak kabul edilmektedir (Çapan, 2004: 21).

Tâbi'ün imamlarından Sa'îd İbnu'l-Museyyeb'ten (v.94/712) rivayet olduğuna göre, sahâbî, Hz. Peygamber'le bir veya iki sene beraber bulunan yahut onunla birlikte bir veya iki gazveye iştirak eden kimsedir; bunun dışındakiler sahabeden sayılmazlar. Meşhur sahâbî Enes İbn Malik'e (v.93/711) "şu zamanda, Hz. Peygamber'in ahabından senden başka bir kimse kalmış mıdır"? Denildiği zaman "onu gören bazı Araplar vardır; fakat onunla sohbeti bulunan kimse, hayır" cevabını vermiştir. Hafız İbn Kesir'e göre Enes İbn Malik bu sözü ile Hz. Peygamber'le sohbeti bulunanların artık hayatta kalmadıklarını belirtmiş, fakat ekseriyetin istilâhında mücerred görme fiilinin, sahâbî olmaya kâfi gelmiş olması keyfiyetini nefyetmiştir; çünkü Hz. Peygamber'in şerefi ve kadrinin yüceliği, O'nu görmenin hususiyetine delâlet eder (İbnu's-Salah, t.y: 64).

İbn Hacer el-'Askalânî (v.852/1448) ise sahabe'yi şöyle tarif eder: "Sahâbî, Hz. Peygamber'e mü'min olarak mülâki olan, sahih görüşe göre, araya irtidad (dinden çıkma) devri girmiş olsa bile, Müslüman olarak ölen kimseye denir. Mülâki olmaktan maksat, mucâleset (bir arada oturmak), mumâşât (beraber yürümek), birbirleriyle konuşmalar bile birinin diğerine kavuşması gibi tabirlerden daha umumî gelen bir kelimedir. Bu mananın içine, ister yalnız başına olsun, ister başkasıyla birlikte olsun, birinin diğerini görmesi de girer. Bu bakımdan sahâbînin tarifinde "mülâkât" tabirini kullanmak, bazılarının "sahâbî, Hz. Peygamber'i gören kimsedir" demelerinden daha iyidir; çünkü "görme" lafzıyla yapılan tarif, İbn Umme Mektûm ve bunun gibi âmâ (gözleri görmeyen) olan kimseleri sahâbî olmaktan çıkarır; hâlbuki bunlar da tereddütsüz sahabeden sayılırlar. Tarifte geçen "mü'min olarak" sözünden maksat kendileri için mülâkat hâsıl olan, fakat kâfir oldukları halde Hz. Peygamber'e mülâki olan kimseleri tarif dışında bırakan, ayırt edici bir ibare olmasıdır. Hz. Peygamber'e delâlet etmek üzere tarifte zikredilen "O'na" ibaresi ise, Hz. Peygamber'den başka Peygamber'lere inanıp da O'na mülâki olan kimseleri, tarif dışında bırakır. Tarifteki "Müslüman olarak ölen" sözü de, bir başka ayırt edici ibaredir ve Hz. Peygamber'e mü'min olarak mülâki olduktan sonra irtidad eden ve bu hal üzere ölen kimseleri tarif dışına çıkarır. Meselâ 'Ubeydullah İbn Cahş ve İbn Hatal bunlardandır. "Araya irtidad devri girmiş olsa bile" sözü ile Hz. Peygamber'e mü'min olarak mülâki olmasıyla Hz. Peygamber'in vefatı arasında irtidad edip sonradan tekrar Müslüman olanlar kastedilmiştir. Bu gibi kimseler, ister Hz. Peygamber'in hayatında İslâm'a dönsünler, ister ikinci defa ona mülâki olsunlar, ister olmasınlar, bunlar için sohbet ismi bakidir. "Sahih görüşe göre" sözü ise, bu meseledeki ihtilâfa işaret olup, Eş'as İbn Kays (42/662)'ın hikâyesi bu görüşün doğruluğuna delâlet eder. Bu zat, irtidad eden kimselerdendi. Ebu Bekir es-Sıddîk (v.13/634)'a esir olarak getirilmiş ve onun eliyle İslâm Dini'ne dönmüştü. Ebu Bekir de onun İslâm'a tekrar girişini kabul ederek kız kardeşiyle evlendirdi. Bundan sonra hiç kimse onu sahâbî olarak zikretmekten ve hadîslerini müsned (ilk râvîsinden kaynağına kadar, isnâdı bitişik-kopuksuz (muttasıl) olan hadistir) (Evgin, 2004a: 44) ve diğer eserlerde nakletmekten geri kalmadı (İbn Hacer, 1992: 6-7).

Hadis bilginleri sahâbî kavramını çok geniş olarak ele almışlar ve Rasûlüllah'ı Müslüman olarak bir an bile görmeyi sahâbî olmak için yeterli saymışlardır (Sürmeli, 2006: 282).

Yapılan sahâbî tanımlarının en kapsamlısı olarak bilinen ve hadisçiler arasında kabul gören ıstılah ise şudur: “Sahâbî, Hz. Peygamber ile mü'min olarak karşılaşan ve İslam Dini üzere ölen kimsedir (Es-Sahâbiyyu men legiye'n-nnebiyye mü'minen ve mâte alâ'l-İslam).

Şu halde hadisciler, Hz. Peygamber'den bir hadis veya herhangi bir söz rivayet eden herkese sahabe ismini vermişler, hatta O'nu tek bir defa gören kimseyi de sahabeden sayarak çemberi geniş tutmuşlar, dolayısıyla Hz. Peygamber'i gören herkese sahabe hükmünü vermişlerdir (İbnu's-Salah, t.y: 64). Hadiscilerin tariflerinden anlaşıldığı üzere, sahâbî olabilmek için birinci şart, Müslüman olmak; ikinci şart ise Hz. Peygamber'le sağlığında karşılaşmış olmaktır. Bu karşılaşmanın az veya çok olması durumu değiştirmez.

2.2.2 Diğer Âlimlere Göre

Bir Kelam âlimi olan Kâdî Ebû Bekir el-Bâkılânî (v.403/1013), sohbet kelimesinin lügat ve örfî anlamları üzerinde durarak şu değerlendirmeyi yapar: “Sahâbî isminin, es-sohbet mastarından türediğinde ve bu hususta belli bir sürenin tahsis edilmediğinde dil âlimleri arasında ihtilaf yoktur. Bilakis ister az olsun, ister çok olsun, Hz. Peygamber ile beraberliği olan herkes hakkında bu isim geçerlidir. Fiilden türeyen isimlerin hepsi de böyledir. Nitekim “falan ile bir yıl veya bir ay veya bir gün ya da bir süre beraber bulundum” denilir ki, burada sohbet ifadesi, azı için de, çoğu için de kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bu husus sahabenin örfünde şöyle yerleşmiştir: Onlar, bu ismi ancak Hz. Peygamber ile uzun süre birlikte olan kimseler için kullanırlar ve bu ismi, Hz. Peygamber ile bir an için karşılaşan veya onunla birkaç adım yürüyen kimselere değil, ancak onunla uzun süre bir arada yaşayan kimselere caiz görürler. Dolayısı ile bu isim, ancak böyle olan kimseler için geçerli olur. Ama bununla birlikte, Hz. Peygamber'le beraberliği uzun olmasa ve ondan sadece bir hadis rivayet etse dahi, emin ve güvenilir bir kimsenin haberi kabul edilebileceği gibi, onunla amel de edilir...” (İbnü'l-Esir, 1970: I, 19). Görüldüğü gibi Bâkılânî bu hususta sohbetin çokluğuna ve devamlı görüşmeye, beraberliğe itibar etmektedir.

Mutezile fıkıh usulü âlimi Ebu'l-Huseyn el-Basrî (v.436/1044) ise bir kimsenin sahâbî olabilmesi için şu iki özelliği taşıması gerektiğini ileri sürer:

1) Hz. Peygamber ile uzun süre beraber arkadaşlık etmesi lazım, çünkü dışarıdan gelen heyetler vb. onunla fazla görüşemeyip, sadece görenler sahâbî diye isimlendirilmezler.

2) Onu uzun süre dinlemiş, ondan bilgi almış ve ona ittiba etmiş olması lazımdır (Ebu'l-Huseyn, 1965: II, 666–667).

Sahabenin adaletini tartışırken benzer bir ayrımı gözeten Mâzerî'de (v.536/1141) “biz, ‘sahabe âdildir’ derken, O'nu bir gün gören veya nadiren ziyaret eden, ya da O'nunla herhangi bir maksatla bir araya gelip, işi bitince çıkıp giden kimseleri kastetmiyoruz. Bununla biz, Hz. Peygamber'le birlikte yaşayan, O'na saygı gösteren, yardım eden ve O'na indirilen Kur'ân-ı Kerim'e uyan şu kurtuluşa eren kimseleri kastediyoruz” (İbn Hacer, 1992: I, 12) demektedir.

Aynı şekilde İmam Gazali (v.505/1111) de, ancak Hz. Peygamber ile sohbeti bulunana sahâbî denilebileceğini, bu ismin verilebilmesi için kısa bir sürenin yeterli olduğunu ifade ettikten sonra, örfün onu sadece sohbet süresi uzun olanlara tahsis ettiğini söyler (Gazzâlî, 1322: I, 165).

Fıkıh usulü âlimlerinin çoğunluğuna göre, sahâbî, Hz. Peygamber'in sohbetinde uzun zaman bulunan, Hz. Peygamber'le beraberliği çok olan Müslüman'dır (Aydın, 1992: 114).

2006: 266). Sahâbî: “Hz. Peygamber ile hususî yakınlığı olan, O’nu harfîyen takip edip izinden giden ve O’ndan istifade etmek için uzun süre O’nunla sohbet eden kimsedir.” Bu konuda İbnü’l-Esir (v. 606/1209) de şunları söylemektedir: “Sahâbî kelimesinin lügat manası nazarı itibara alınarak bir saat bile sohbet edene bu isim verilebilir. Ancak örf bu kelimeye daha hususi bir mana yüklemiştir. Buna göre sahâbî ancak uzun süre sohbet eden kimseye denir.” Bu itibarla Hz. Peygamber’e elçi olarak gelen ve O’nunla uzun süre beraber olmayan kimseye sahâbî ismi verilemez (Çapan, 2004: 27).

Sahâbî olmak için uzun süre Hz. Peygamber’le görüşmenin şart olduğunu söyleyen fıkıh usulcülerinin bu uzun sürenin miktarı hususunda değişik görüşlere sahiptirler. Tabiûn fakihlerinden Saîd b. Müseyyeb’e ait olduğu söylenen bir görüşe göre O, Peygamber’le bir-iki sene kalmayanı ve Onunla bir-iki gazveye iştirak etmeyeni sahâbî saymaz. Âmir Padişah el-Buharî, bunun sebebini şöyle izah etmektedir: Hz. Peygamber’in sahâbîsi olmanın büyük bir şerefi vardır. İnsan şahsiyetinde tesiri görülen sahâbîlik, ancak uzun süre beraberlik ile elde edilir. Güneş nasıl yeryüzüne her mevsimde değişik tesir yapıyor ise Hz. Peygamber’de insan ruhuna öyle tesir eder. Bundan dolayı bir Müslüman’ın gerçek manada sahâbî olabilmesi için en az dört mevsim Hz. Peygamber’le beraber olması gerekir. Bazı âlimler de bu sürenin en az altı ay olduğu görüşündedirler (Çapan, 2004: 28).

Bu görüşlerin her ikisi de Hz. Peygamber’le bir yıl veya altı ay sohbeti olmayan birçok sahâbînin sahâbî sayılmamasına sebep olacağı gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Yukarıda zikredilen sözün Saîd b. El-Müseyyeb’e ait olduğu hususunda ciddi tereddütler vardır. Irakî bu haberin isnadında yer alan Muhammed b. Ömer el-Vakîdî (v. 207/823)’nin hadiste zayıf olduğunu söylemiştir. Bu husustaki mantıkî izahlarda yalnız kaldığı için yetersiz sayılmaktadır. Bazı âlimlere göre ise “uzun süre sohbet’in belli bir sınırı yoktur; örfе göre arkadaşlığı sağlayan, tahminî bir süredir. Çünkü bir kimsenin arkadaşı demek o kimse ile uzun süre beraberliği olan kimse demektir. Birisiyle bir saat beraber olan kimseye herhalde onun arkadaşı denilemez. Aynı şekilde bir âlimle bir saat görüşen bir adama da onun arkadaşı denilemez. Ancak o âlimle uzun süre beraber olan ve onun görüşlerini benimseyen kimseye onun arkadaşı denilebilir. Hatta uzun süre beraberliği olup da o âlime ittiba etmeyip istifade edemeyen kimse de onun arkadaşı sayılmaz (Çapan, 2004: 28).

Görünen o ki, sahâbî olabilmek için Hz. Peygamber’le Müslüman olarak görüşmenin şart olduğunda ittifak eden âlimler, bu görüşmenin süresinde ihtilaf etmişlerdir. Hadisçiler çok kısa süreli bir görüşmeyi yeterli görürken, usulcüler uzun süre sohbeti şart koşmuşlardır. Hadisçiler yaklaşımlarında lügat manasını esas alırken, fıkıh usulcülerinin örfî manayı esas almaktadırlar (Çapan, 2004: 28).

Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, her ne kadar yukarıda verilen tariflerde, Hz. Peygamber’i kısa bir süre için gören kimselere de sahâbî ismi verilmiş olsa bile, O’nu görenler arasında diğerlerinden önce Müslüman olanlar ve bütün ömürlerini O’nun yanında geçirenler de vardır. Onunla birlikte gazvelere iştirak edenler; Onunla birlikte İslâm Dini’nin yayılması, Allah isminin yüceltilmesi için çalışanlar, mücadele edenler; Onunla birlikte müşrikler tarafından tehdit edilenler, işkenceye maruz kalanlar, ölümle karşılaşanlar ve yurtlarını, mallarını, eş ve çocuklarını terk edip başka yerlere hicret etmek zorunda kalanlar vardır; nihayet şehit olanlar vardır. Elbette bütün bunlar arasında derece farkı olması tabiidir ve Hz. Peygamber’i yalnız bir saat içinde görüp O’ndan işittiği tek bir hadisi rivayet eden sahâbî ile, bütün ömrünü O’nun hizmetine vermiş, yahut İslâm için Onunla birlikte mücadele etmiş, yahut ta bu yolda şehit olmuş sahâbîyi fazîlet bakımından bir ve aynı mertebeye saymak mümkün değildir (Koçyiğit, 1988: 71).

Şüphesiz Hz. Peygamber'i görmek, Onunla çok kısa bir süre için de olsa görüşmek, konuşmak, buluşmak, Allah'ın o insanlara lütfettiği büyük bir şeref, sonsuz bir bahtiyarlıktır. Hatta kaynaklarımızda, O'nu görür görmez, O'nun yalancı biri olmadığını anlayan, O'nu ilk görüşüyle Müslüman olan, O'na en fazla kızan bir düşman iken en çok seven bir dost haline gelen yahut duyduğu bir hadisi veya dinlediği bir hutbesi ile dünya görüşü değişveren, insanların seviyelerini, dertlerini, ilgi alanlarını dikkate alarak onlara en samimi bir biçimde yaklaşan Hz. Peygamber'in oldukça etkileyici cazibe alanına giren, dolayısıyla kısa sürede fevkalade büyük değişimleri yaşayan birçok insandan bahsedilmektedir. Çölden gelen bir bedevinin yapmış olduğu her türlü kabalıkların sabır ve anlayışla karşılayan, onları tevazu, hilim ve ilimle düzeltmeye çalışan, şefkat ve merhamet abidesi bir Peygamber'in etkileme gücü elbette kaçınılmazdır. Aynı şekilde Mekkeli aristokratlarca yıllardır ezilen, hor-hakir görülen fakirler, köleler ile Rahmet Elçisi arasında yaşanan en küçük ilişkilerdeki etkileşim bile en kısa sürede kendisini gösterecektir (Erul, 2000: 7).

Usul âlimleri, sahâbî olabilmek için Hz. Peygamber'e yakın olmayı; Onunla arkadaşlık etmeyi, birkaç yıl çevresinde olmayı, sohbetlerine katılmayı ve buna bağlı olarak nübüvvet nurundan istifade etmeyi şart koşmuşlardır. Usulcülerin yapmış olduğu tanıma göre, sahâbî kavramının alanı daralmıştır (Sürmeli, 2006: 282).

Şu halde diğer âlimlere göre sahâbî, Hz. Peygamber'e tâbî olmak ve O'nun sünnetlerini öğrenmek amacıyla Onunla uzun süre birlikte yaşayan kimsedir. Dolayısı ile dışarıdan gelen ve fazla kalmadan hemen ayrılan heyetler bu tarifi içerisine girmez. Bu durumda usulcüler sahâbî olmada Rasûlullah ile altı ay veya daha fazla beraberliği şart koştuklarıdır. Fakat bu sürenin kesin olmadığı, yaklaşık bir ölçü olduğu belirtilmektedir.

3 GENEL OLARAK SAHABE

3.1 Sahabeyi Tanıma Yolları

İslam âlimleri, bir kişinin Hz. Peygamber’le sohbet ettiğini, arkadaş olduğunu, dost olduğunu, diğer bir ifade ile sahâbî olduğunu şu yöntemlerle tespit yoluna gitmişlerdir:

1) Tevatür yolu: Mesela Hz. Ebu Bekir es Sıddîk, Zeyd b. Hârise ve Cennetle müjdelenen on kişinin sahâbîlikleri bu yolla bilindiği ileri sürülmüştür. Ebu Bekir’le ilgili olarak “Eğer siz O’na (Peygamber’e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler O’nu iki kişiden biri olarak (Mekke’den) çıkardıkları zaman, O’na bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani O arkadaşına, ‘Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber’ diyordu. Allah da O’nun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla O’nu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı” (Tevbe, 9/40). Müfessirlere göre bu âyette geçen ‘arkadaş’tan maksat Hz. Ebu Bekir’dir (Elmalılı, 1982: IV, 2546; Taberî, 1988: II, 372–373). Zeyd b. Harise’nin isminin geçtiği ayet ise mealen şöyledir: “Sonunda Zeyd eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik” (Ahzab, 33/37).

2) Şöhret yolu: Bir kimsenin sahâbî olduğu meşhur hadis seviyesinde gelen rivayetlerle bilinir. Meşhur hadis: Her tabakada / nesilde en az üç kişinin rivayet etmiş olduğu veya en az üç farklı senedle rivayet edilmiş olan hadistir (Aydınlı, 2006:185). Dınam b. Sa’lebe ve Ukkâse b. Mihsan’ın sahâbîliği bu yolla bilinir (Çapan, 2004: 40).

3) Şehadet yolu: Bir sahâbînin veya güvenilir bir tabîinin bir kimse hakkında onun sahabeden olduğuna dair şahitlikte bulunmasıdır. Mesela Humame b. Ebî Humame ed-Devsî’nin sahâbîliği, Ebu Musa el-Eş’arî (v. 44/664)’nin şehadeti ile sabit olmuştur. Humame, Hz. Ömer devrinde (13–23/634–644) İsfahan’ın fethi esnasında vefat edince, o anda orada bulunan Ebu Musa el-Eş’ari onun şehit olarak öleceğine dair Hz. Peygamber’den duyduğu bir haberi nakletmiş ve şehit olarak vefat ettiği hükmüne varılmıştır (Çapan, 2004: 40).

4) Sahâbî olduğunu kendisinin söylemesiyle: Son olarak bir kimsenin bizzat kendisinin sahâbî olduğunu söylemesiyle de onun sahâbî olduğu anlaşılır. Bu takdirde sahâbî olduğunu söyleyen kimsenin adaletli ve muhtemelen hicri 110 tarihinden önce yaşamış olması şartları aranır; zira en son sahâbînin bu yılda öldüğü, o tarihten sonra artık yeryüzünde Hz. Peygamber’i gören kimsenin kalmadığı yönünde görüşlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı bu tarihten sonra sahâbî olduğunu ileri sürenin iddiası makbul değildir. Bu şekilde kendisi ben sahâbîyim diyerek Hz. Peygamber’i gördüğünü söylemesiyle sahâbî olduğu anlaşılana misal olarak Ebu Şeybe el-Ensârî verilebilir. Adı bilinmeyen bu sahâbî Kostantiniyye seferine katılmıştır. Nakledildiğine göre surlar önünde etrafında toplanan kalabalığa hitap ederek “Beni bilen bilir. Ben, Ebu Şeybe el-Hudrîyim. Hz. Peygamber’in sohbetinde bulundum. O’nun ‘ihlâsla (samimiyetle) lâ ilâhe illâllah diyenler Cennet’e girerler’ dediğini kulağımla duydum” demiştir. Böylece hadisini rivayetten sonra kendisini dinleyenlere çalışmalarını, tembel ve uyuşuk olmamalarını tavsiye etmiştir. Sahâbî olduğu kendi söylemesiyle anlaşılan Ebu Şeybe, Kostantiniyye’de vefat etmiş, orada defnedilmiştir (Uğur, 1992: 335).

3.2 Sahabenin Sayısı

Sahâbîlerin sayısı, kesin bir rakam ile tespit edilmiş değildir (DİB, 2006: 571). Bu rakam kaynaklarımızda çeşitli şekillerde belirtilmiştir. Bazı Müelliflere göre, Hz. Peygamber'in Müslümanların sayımıyla ilgili emri, Uhud gazvesine çıkıldığı sıralarda (sene 3/625), diğer bazılarına göre, Hendek kazıldığı sıralarda (sene 5/627), bazılarına göre de Hudeybiye seferinde (sene 6/628) verilmiştir (Koçyiğit, 1988: 74). Nüfus sayımı zamanı bilinmediği gibi sayım neticesi olarak verilen rakamlarla ilgili rivayetler de 500, 600–700 arası ve 1500 olarak birbirinden farklıdır (Çapan, 2004: 42).

Ebu Zur'a er-Râzî (v. 624/877)'ye göre Hz. Peygamber vefat ettiği zaman O'nu gören ve kendisinden hadis rivayet eden sahâbî sayısı 114.000'dir. Ebu Zur'a'nın verdiği bu rakama Rasûlullah hayatta iken harp ve gazvelerde ölenler dâhil değildir. Ebu Musa el-Medîni (v. 582/1185) ise Hz. Peygamber'in vefatı esnasında O'nu gören ve O'ndan hadis alan sahâbî sayısının 100.000'den fazla olduğunu söylemektedir. İmam eş-Şafiî de Rasûlullah'ın vefatı sırasında mevcut olan ashâbın sayısının 60.000 olduğunu; bunun 30.000'inin Medine'de, 30.000'inin de diğer Arap kabileleri ve başka yerlerde yaşadığını belirtmiştir (Sehavi, 1992: IV, 109).

Bu hususta daha küçük rakamlar verenler de vardır. Mesela Gazali (v.505/1111), Rasûlullah vefat ettiği zaman sahâbî sayısını 20.000 olarak verirken, Süfyan es-Sevrî (v.161/778) "Kim Hz. Ali'yi Hz. Osman'a takdim ederse, vefat ettiği zaman Allah Rasûlü'nün kendilerinden razı olduğu 12.000 kişiyi ayıplamış olur" diyerek bu rakamın 12.000 olduğunu ifade etmiştir (Sehavi, 1992: IV, 110).

Neticede, sahâbîlerin sayısı hakkında kesin bir rakam ileri sürmek mümkün değildir. Bununla beraber bu sayının bir hayli kabarık olduğuna da şüphe yoktur. Ne var ki, daha sonraları gelecek olan tabakât müelliflerinin, isimlerini ve tercemelerini tespit edip verebildikleri sahâbî sayısının 10 bini geçmediği de bir gerçektir (Koçyiğit, 1988: 75). İsmen bilinen Sahâbîler onbin civarında kalmaktadır (Canan, 1996: 36). Görünen o ki, sahabenin muhtelif belde ve köylere dağılmış bir şekilde yaşamaları nedeni ile sayılarında kesin bir tespit yapılamamış, sayıları hakkında değişik rakamlar verilmiştir.

3.3 Sahabenin Tabakaları

Çok kısa bir müddet için de olsa Hz. Peygamber'i gören müminlere Sahâbî denmekle beraber, O'nu görenler arasında diğerlerinden önce Müslüman olanlar ve bütün hayatlarını O'nun yanında geçirenler, birlikte savaşlara katılanlar vardır. Yine Onunla birlikte İslâm'ın yayılması, Allah'ın isminin duyurulması için çalışan, mücadele edenler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'le beraber müşriklerin hakaret ve tehdidine uğrayanlar, işkence görenler; mallarını, yurtlarını, çoluk çocuklarını bırakıp başka beldelere hicret etmek mecburiyetinde kalanlar ve Allah yolunda şehit olanlar vardır. Bu sahâbîler arasında derece farkının olması gayet tabiidir. Fakat her Sahâbîyi fazilet bakımından bir ve aynı mertebeye saymak mümkün değildir. Sahâbîler arasındaki bu farktan dolayı, İslâm âlimleri onları tabakalara ayırmışlardır (Atasoy vd., 1997: 17).

Buna göre, Hz. Peygamber'den sonra bütün insanların en faziletlisi Hz. Ebu Bekir, ondan sonra sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali. Dört halifeden sonra fazilet yönünden üstün olanlar dünyada iken cennetle müjdelenen ve "aşere-i mübeşşere" tabiriyle meşhur olan, dört halifeden sonra zikredilen zatlar gelir (Atasoy vd., 1997: 18). Esasen bu derecelendirmenin sahâbîleri daha yakından tanıyabilmek amacıyla yapıldığını söylemek de mümkündür. Zira kimin kimden daha faziletli en üstün olduğunun kesin bilgisi Yüce Allah'ın katındadır.

Sahâbîleri ilk hadis usulü âlimlerinden Hâkim Nîsâbûrî oniki tabakaya ayırmıştır. Hâkim'in sahâbîleri fazilet bakımından derecelendirmesi şöyledir:

- 1) Dört Halife gibi ilk Müslüman olanlar.
- 2) Dârü'n-Nedve Ashabı. Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra Darü'n-Nedve'de bulunan Hz. Peygamber'in yanına götürülmüştü. İslâm'ın açıkça duyurulduğu o sırada Mekkelilerden Müslüman olanlar bu sınıfa girmektedir.
- 3) Habeşistan'a hicret eden sahâbîler.
- 4) Birinci Akabe Ashabı. Hz. Peygamber'e ilk olarak Akabe'de biat eden Medineli Müslümanlar.
- 5) İkinci Akabe Ashabı.
- 6) İlk Muhacirlerden olup Hz. Peygamber Medine'ye girmeden önce Kuba'da iken kendisine yetişen mü'minler.
- 7) Bedir Savaşı'na katılanlar. Bu zatlar hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah, elbette Bedir ehlinde razı olmuştur. Dilediğinizi yapınız Allah sizi affetti."
- 8) Bedir Savaşı ile Hudeybiye Sulhu arasında hicret edenler.
- 9) Rıdvan Bîâtına katılanlar.

Rıdvan Bîâtı, Hz. Peygamber'in ve Sahâbîlerin Mekke müşrikleri tarafından umre yapmaktan men olunmaları üzerine meydana gelmiştir. Burada Hz. Peygamber gelecek sene umre yapmak için müşriklerle bir de anlaşma imzalamıştı. Hudeybiye, bir kuyunun bulunduğu yerin adıydı. Bu kuyunun yanında bir de ağaç vardı. Fetih Suresinde bu zatlar hakkında meâlen şöyle buyrulur: "Ağaç altında sana bîat eden mü'minlerden Allah elbette râzı olmuştur."

- 10) Hudeybiye ile Mekke'nin fethi arasında hicret eden sahâbîler. Bu zatlar arasında Hâlid bin Velid, Amr bin As ve Ebu Hureyre gibi zatlar vardır.
- 11) Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olanlar.
- 12) Hz. Peygamber Mekke'nin fethi sırasında ve Vedâ Haccı'nda gören çocuklar (Nîsâbûrî, t.y.: 22-24).

İlk dönem tabakat âlimlerinden İbn Sa'd da sahâbîleri şu şekilde 5 tabakaya ayırmıştır. 1) Bedir'e katılan Muhacirler, 2) Bedir'e katılan Ensar, 3) Bedir'e katılmayan ilk Müslümanlar, 4) Fetihden öncekiler, 5) Fetihden sonrakiler olmak üzere beş kategoriye ayırır (İbn Sa'd, 1985: III, 5, 252; IV, 6, 419).

Sahâbîler hakkında günümüzde yapılan bazı tabakalandırmalar da mevcuttur. Mesela Bünyamin Erul tarafından yapılan bir tabakalandırmada sahâbîler yine aynı şekilde şu 5 tabakaya ayrılmıştır:

- 1) Mekke döneminde Müslüman olanlar: Bunlar İslam'ın öncüleri, ilk inananları olmak şerefini taşıyan, Mekke'deki en sıkıntılı işkence ve abluka yıllarını yaşayan, ardından önce Habeşistan'a, sonra da Medine'ye hicret eden Mekkeliler olsun veya olmasın bütün muhacirlerdir.
- 2) Medineli Müslümanlar: Bunlar; Hz. Peygamber'in Medine'ye teşriflerinden önce, I. ve II. Akabe bey'atlarında bulunanlar başta olmak üzere, hicret öncesinde veya sonrasında Müslüman olan, Muhacirlerle kardeş olup, onlara evlerini, yurtlarını açan, onları himaye eden, ellerinden gelen hiçbir yardımı esirgemeyen Medineli yardımcıları, yani Ensar'dır.
- 3) Hicret ile Fetih arasında Müslüman olanlar: Onlar ise Medine ve çevresinden veya dışarıdan gelip Müslüman olan, sonra da Medine'ye yerleşen ve Muhacirlere ve Ensar'a güzelce uyum sağlayanlardır.
- 4) Mekke Fethi sonrası Müslüman olanlar: Risaletin ilk yıllarından beri, Mekke'de Hz. Peygamber'e ve ashabına karşı her türlü düşmanca tavrı sergiledikleri halde,

Mekke'nin fethi ile boyun eğmek durumunda kalan; özellikle misilleme ve intikam imkânı olduğu halde, kendilerini affeden Hz. Peygamber'in hoşgörüsünden sonra Müslüman olan Mekkeliler ile İslam'ın gücü karşısında Müslüman olmak üzere her taraftan gelen heyetler de bu tabakayı oluşturmaktadır. Bunlar, hem Medine dışında yaşamaları, hem de geç Müslüman olmaları sebebiyle, Hz. Peygamber ile bir veya birkaç kez görüşebilen, ancak fazla beraberliği olmayan kimselerdir. Ayrıca küçük çocuklar da bu kategoriye dâhildir.

- 5) Genel olarak bedevîler: İster Mekke döneminde, isterse Medine döneminde olsun, gelip Müslüman olan, istisnalar bir yana, bedevilikten ve onun tabîî sonucu olarak bir takım olumsuz tavırlardan kurtulamayan, sert ve kaba mizaçlı araplardır ki, onlardan ancak bir kısmı medenileştirilebilmiştir. Zikrettiğimiz ilk üç maddedeki Müslümanların, usulcülerin tarif ettiği sahâbilerden oluştuğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunlar, Hz. Peygamber'in çevresinde, onunla birlikte yaşayan sahâbilerdir (Erul, 2000: 12–13).

3.4 Sahabeler Hakkında Kullanılan Bazı Özel Kavramlar

3.4.1 Aşere-i Mübeşşere

Aşere-i mübeşşere, Arapça bir tabir olup “hayatta iken Hz. Peygamber tarafından cennetle müjdelenmiş olduğuna inanılan on sahâbî” anlamına gelmektedir (Aydınlı, 2006: 49; Uğur, 1992: 34; Koçyiğit, 1985: 54; DİB, 2006: 39). Zira Hz. Peygamber'den bize intikal eden bazı hadislerde, kimi sahâbilerin doğrudan Cennet'e gireceğine dair bilgiler mevcuttur. İlgili hadisleri dikkate aldığımızda bu sahâbilerin aşere-i mübeşşere (Cennetle müjdelenen on sahâbî) ifadesiyle kavramlaşmış on sahâbî yanında Bedir Savaşı'na katılanlar ve Bey'atürrıdvan'da bulunanlardan oluştuğunu görmekteyiz.

Hız. Peygamber'in: “Bedir Savaşı'na katılan hiç kimse Cehennem'in yüzünü görmeyecektir” (İbn Mâce, 1992: II, 1431) ve “Ağacın altında bana biat eden hiç kimse Cehenneme girmeyecektir” (Tirmizî, 1992: V, 695) hadislerinde ifade edilen kişilerin de günahlarının Allah tarafından bağışlandığı ve sayıları belli olmayan bu kişilerin de cennetle müjdelenmiş olduklarını söylemek mümkündür.

Hadislerde cennetlik oldukları topluca haber verilen bu sahâbilerden başka Hız. Hatice, (Buhârî, 1992: VI, 158; İbn Hibbân, 1988: XV, 465–466) Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Selâm (Nisâbü'rî, 1990: III, 470) gibi münferit olarak cennetle müjdelenenler de vardır (DİA, 1991: III, 547).

Kaynaklarda aşere-i mübeşşerenin bazı ortak vasıflarının şunlar olduğu belirtilmektedir:

1) Tamamı ilk Müslümanlardan olan bu on sahâbî Hız. Peygamber'e ve İslâm'a büyük yardımlarda bulunmuşlardır.

2) Kureyş kabilesine mensup olup nesepleri Hız. Peygamber'in nesebiyle birleşmektedir. Bu sebeple, “aşere-i mübeşşere” ifadesini “Kureyş'ten cennetle müjdelenmiş on kişi” olarak anlamak daha doğru olacaktır. Nitekim konuya ait rivayetlerde de “aşeretün min Kureyşin fi'l-cenne” (Humeydi, 1988: I, 45; Taberânî, 1995: II, 350–351; Taberânî, 1983: 29) kayıtlarına rastlanmaktadır.

3) Bedir Savaşı'na ve Bey'atürrıdvan'a katılmışlardır. Bey'atürrıdvan'da bulunamayan Hız. Osman adına bizzat Hız. Peygamber iki elini birbirine kavuşturarak biat etmiş, O'nu da biata katılanlardan saymıştır.

4) Allah'ı ve Rasûlü'nü sevdikleri bizzat Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır.

5) Allah yolunda yakınlarına karşı savaştan çekinmemişlerdir. Nitekim Mücadele sûresinin, "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun babaları bile olsa, Allah'a ve Hz. Peygamber'e karşı gelenlere sevgi beslediklerini göremezsin" meâlindeki 22. Ayetinin aşere-i mübeşşereye dahil ashap hakkında nâzil olduğuna dair bazı rivayet ve yorumlar (Taberî, t.y.: III-IV, 350-351) bulunmaktadır (DİA, 1991: III, 547).

Aşere-i mübeşşerenin İslâmiyet'teki seçkin yerini dikkate alan İslâm bilginleri, ilmi tasnif ve değerlendirmelerde ilk sırayı hemen daima bu on kişiye ayırmışlardır. Mesela Ahmet b. Hanbel el- Müsned'ine aşere-i mübeşşerenin rivayet ettiği hadislerle başlamıştır. Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-Kebir ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin Hilyetü'l-Evliya' adlı eserlerinde de aynı sıralama görülmektedir. Aşere-i mübeşşerenin hepsiyle görüşüp onlardan hadis rivayet edenler tabiîlerin birinci tabakası olarak kabul edilmiştir.

Aşere-i mübeşşere, İslâmî literatürde sahâbîlere ait eserlerin dışında müstakil eserlere de konu teşkil etmiştir. Muhibbüddin et-Taberî'nin, İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan ve ayrıca basılmış da olan (I-II, Kahire 1327: I-IV, Beyrut 1405/1984) er-Riyâzü'n-Nazire fî Menâkıbî'l-'Aşere'si, Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin Fezâ'ilü'l-'Aşere'si, Burhâneddin İbrahim b. Abdurrahman el-Fezarî'nin Fezâ'ilü'l-'Aşeretü'l-Mübeşşere'si ve Zeynüddin Ömer b. Ahmed eş-Semmâ'nın ed-Dürerü'l-Müllekât'ı aşere-i mübeşşereye dair yazılmış müstakil eserlerdir (DİA, 1991: III, 547).

Kaynaklarda tespit ettiğimiz Aşere-i mübeşşere hakkındaki rivayetler incelendiğinde, bu rivayetlerde birbirinden farklı kişilerin yer aldığı görülür. Yani, rivayetlerde sayılan on kişinin hepsinin de aynı kişiler olmadığı görülmektedir. Rivayetlerin hepsinde de yer alan ortak kişiler ise şunlardır:

- 1) Hz. Ebu Bekir
- 2) Hz. Ömer
- 3) Hz. Osman
- 4) Hz. Ali
- 5) Hz. Zübeyr
- 6) Hz. Talha
- 7) Hz. Abdurrahman b. Avf
- 8) Hz. Said b. Zeyd.

Ancak, Hâkim Nîsâbü'rî'nin el-Müstedrek'inde ve Ebî Nuaym İsbahânî'nin Ma'rifetü's-Sahabe'sinde Said b. Zeyd'in yerine lakabı olan "Ebu A'ver" geçmektedir. Bunların dışında ilgili rivayetlerde aşere-i mübeşşere olarak ismi geçen rivayetlerde Hz. Peygamber, on eserde on yedi rivayette; Sa'd, sekiz eserde on dört rivayette; Sa'd b. Ebu Vakkas, on eserde on iki rivayette; Sa'd b. Malik, dört eserde beş rivayette; Ebu Ubeyde b. Cerrah, yedi eserde on bir rivayette; Abdullah b. Mesud, iki eserde iki rivayette Aşere-i mübeşşere içerisinde yer alır. "Kureyş'ten cennetle müjdelenmiş on kişi" anlamındaki "Aşeretün min Kureyşin fi'l-cenne" ibaresi ise dört farklı eserde ve dört rivayette geçmektedir.

Bu durumda, bize gelen farklı rivayetleri bir araya topladığımızda, Cennetle müjdelenmiş sahâbî on iki ve bir de Hz. Peygamber olmak üzere toplam on üç kişiden oluşmaktadır. Hz. Peygamber'den tek olarak gelen rivayetlerde cennetle müjdelenen sahâbîleri de saydığımızda bu sayının daha fazla olduğu görülecektir.

Öte yandan Riyah b. Haris tarafından nakledilen rivayetlerde, Said b. Zeyd'den, aşere-i mübeşşereyi saymadan önce ve sonra şöyle bir olayın gerçekleştiği anlatılır:

Muğire b. Şu'be büyük mescidde idi. Sağ ve solunda Kûfeliler bulunuyordu. Said b. Zeyd içeri girdi. Muğire onu yanı başına oturttu. Ardından Kûfeli biri içeri girdi. Muğire onu da karşıladı. Fakat adam küfretti. Said b. Zeyd; “Bu adam kime sövüyor ey Muğire” ? diye sordu. Muğire; “Ali b. Ebî Tâlib’e” dedi. Bunun üzerine Said;

“Ey Muğire b. Şu'be! Yanında Rasûlullah'ın ashabına sövülüyor da, senin karşı çıkıp ayıpladığını görmüyorum. Rasûlullah'tan bizzat kulağımın işittiği bir şeye şahit oldum. Ben, kendisiyle kıyamette karşılaştığımda, benden hesap soracağı bir haberi ondan yalan olarak da rivayet etmiyorum”. O, şöyle buyurdu:

“Ebu Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zübeyr cennettedir, Sa'd b. Malik cennettedir, mü'minlerin dokuzuncusu da cennettedir. Eğer bu dokuzuncunun adını söyleyecek olsam, söylerdim”.

O sırada mesciddekiler hep bir ağızdan ve yeminle:

“Ey Allah Rasûlü'nün arkadaşı! Kimdir dokuzuncu” ? diye sordular. Bunun üzerine Said;

“Beni Allah'a yemin ettirdiniz. Vallahi o dokuzuncu bendim. Rasûlullah ise onuncuydu” dedi ve yemin ederek sözüne şöyle devam etti: “Bir mü'minin Rasûlullah'la birlikte bir savaş meydanında bulunması ve Rasûlullah'la beraber yüzü gözü toz toprak içinde kalması, Hz. Nuh Peygamber kadar yaşasanız da, sizin yaptıklarınızdan daha hayırlıdır” (Ahmed b. Hanbel, 1992: I, 187) dedi.

Nihai noktada, aşere-i mübeşşere ile ilgili hadisler ışığında, aşere-i mübeşşere hakkında şu sonuçlara varmamız mümkündür:

1) Aşere-i mübeşşere olarak isimlendirilen kişilerin gerçekte on kişiyle sınırlı olmayıp daha fazla kişilerden meydana geldiği görülmektedir. Hatta “Bedir Savaşı'na katılan hiç kimse Cehennem'in yüzünü görmeyecektir” ve “Ağacın altında biat eden hiç kimse Cehenneme girmeyecektir” şeklindeki rivayetleri de dikkate aldığımızda, bu kişilerin herhangi bir sayı ile sınırlandırılması mümkün gözükmemektedir.

2) Aşere-i mübeşşere ile ilgili rivayetlerden birçoğunun Hz. Ali ile Muaviye arasındaki siyasi çekişmeler sonucu üretildiğini söylemek mümkündür.

3) Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber birinci sırada, bazılarında ise sonuncu sırada yer almaktadır. Bu da rivayetler arasında bir muhteva bütünlüğünün olmadığını, dolayısıyla hadisin metnine ravi tarafından müdahale edildiği sonucunu ortaya koymaktadır. Öte yandan Hz. Peygamber'in cennete gireceği zaten herkes tarafından bilinen bir gerçek olduğuna göre bu durum, malumun ilanından başka bir şey değildir.

4) Ayrıca bazı rivayetlerde “aşeratün min kurayşin” ifadesi geçmektedir. Bu durum ise, Araplar arasındaki sosyal statü ve sınıf kavgalarının bir sonucu olarak rivayetlere yansıtılmış görüntüsü vermektedir.

5) Aşere-i mübeşşere ile ilgili rivayetler, Buhari ve Müslim gibi İslam âlimlerinin çoğu tarafından öncelikli olarak kabul edilen hadis kaynaklarında yer almaması, her şeyden önce bu rivayetlerin zafiyetine işaret olarak değerlendirilebilir.

6) Sahâbilerin bir kısmının cennetle müjdelenmesi, birçok ayet ve hadiste genel olarak belirtilen cennete namzet özelliklere sahip olan insanları, bu müjdenin dışında bırakmak gibi algılanabilir ki bu anlayış, İslam Dini'nin genel prensipleriyle çelişki arz eder.

3.4.2 Muksirûn – Mukillûn

Hadis literatüründe *muksirûn*, binden fazla hadis rivayet etmiş olan sahâbîler için, *mukillûn* ise binden az hadis rivayet etmiş olan sahâbîler için kullanılan iki özel terimdir (Aydınlı, 2006: 212).

Binden fazla hadis rivayet etmiş olan sahâbîler şunlardır:

- 1) Ebû Hureyre rivayet ettiği 5374 hadis ile ilk sırada bulunmaktadır. Kendisinden de sekiz yüz kadar zat (râvi) hadis almıştır.
- 2) Abdullah bin Ömer rivayet ettiği 2630 hadis ile ikinci sırayı almıştır.
- 3) Enes bin Malik Hz. Peygamber'den 2286 hadis rivayet etmiştir.
- 4) Hz. Âişe Hz. Peygamber'den 2210 hadis rivayet etmiştir.
- 5) Abdullah bin Abbas, Hz. Peygamber'den 1660 hadis rivayet etmiştir.
- 6) Cabir bin Abdullah Hz. Peygamber'den 1540 hadis rivayet etmiştir.
- 7) Ebû Said el-Hudrî ise Hz. Peygamber'den 1170 hadis rivayet etmiştir (İbn Hazm, 1900: 275–276).

Mukillûn ise mukill kelimesinin çoğuludur. Mukill: 1) Az hadis rivayet eden, özellikle rivayet ettiği hadisler binden az olan sahâbî; 2) Hadis rivayeti az olan kimse; 3) Kendisinden sadece bir râvinin hadis rivayet etmiş olduğu kimse (Aydınlı, 2006: 212) anlamlarına gelir.

Mukillun'dan sayılan sahâbîler, Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadislerin sayısı bakımından *ashâbu'l-mi'în*, *ashâbu'l-mi'eteyn*, *ashâbu'l-mi'e* olarak ele alınır.

Ashâbu'l-mi'în, “Yüzlerce hadis sahibi” anlamına gelen bir tabir olup rivayet ettiği hadislerin sayısı binden az, üçyüzden fazla olan sahâbîler için kullanılır. Bu gruba dâhil sahâbîler şunlardır: Abdullah b. Mes'ûd (848 hadis), Abdullah b. Amr İbni'l-As (700 hadis), Ömer İbnu'l-Hattâb (537 hadis), Ali b. Ebî Tâlib (536 hadis), Mü'minlerin Annesi Ümmü Seleme (378 hadis), Ebu Musa'l-Eş'ârî (360 hadis), el-Bera b. Âzib (305 hadis) (İbn Hazm, 1900: 276).

Ashâbu'l-Mi'eteyn, “İkiyüz hadis sahibi” manasına gelir. Rivayet ettiği hadislerin sayısı ikiyüz ile üçyüz arasında olan sahâbîler için kullanılan tabirdir. Bu gruba giren sahâbîler şunlardır: Ebu Zerri'l-Gifârî (281 hadis), Sa'd b. Ebî Vakkâs (271 hadis), Ebu Umâme el Bâhilî (270 hadis), Huzeyfe İbnu'l-Yemân (225 hadis) (İbn Hazm, 1900: 277).

Ashâbu'l-mi'e, “Yüz hadis sahipleri” demek olup sahâbîlerin rivayet ettikleri hadis sayısına göre taksimi sonucu yüz ile ikiyüz arasında hadis rivayet eden sahâbîler için kullanılan özel tabirdir.

Rivayet ettiği hadislerin sayısı yüz ile ikiyüz arasında olarak *ashâbu'l-mi'eye* dâhil edilen sahâbîlerden birkaçı şunlardır: Sehl b. Sa'd (188 hadis), Ubâdetu'bnu's-Sâmit (181 hadis), İmran b. Husayn (180 hadis), Ebu'd-Derdâ (179 hadis), Ebu Katâde (170 hadis), Muaviye b. Süfyan (168 hadis), Muâz b. Cebel (157 hadis), Ebu Eyyüb el-Ensârî (155 hadis), Osman b. Affan (146 hadis), Ebu Bekir Sıdık (142 hadis)... (İbn Hazm, 1900: 277). Sonuç itibari ile hadis rivayet etme sayısına göre bu tabirler ortaya çıkmıştır.

3.4.3 Abâdile

Sahâbîler içinde 200, başka bir rivayete göre 300 kadar Abdullah vardır. Bunlardan dördü, “Dört Abdullah” manasına gelen “Abâdile-i Erbaa” olarak meşhurdur. Bunlar: Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Zübeyr ve Abdullah bin Amr bin As'tır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra birçok meselenin çözümünde bu

sahâbîlerin görüşlerine müracaat edilmiştir. Bunların görüş birliğine vardıkları meseleler ise, “Abâdile kavli” olarak ifade edilmiştir (Atasoy vd., 1997: 20; DİB, 2006: 3).

3.4.4 Ashab -ı Suffe

“Suffe” maddî-manevî varlık ve hayatlarını Hz. Peygamber’in hizmetine adanmış olan sahâbîlerin oturdukları mekânın adıdır. Mescid-i Saadetin arkasında ev, aile, mal ve mülkle ilgisi bulunmayan bu sahâbîler için inşa edilmiş bir yerdir. Bu mütevazı mekânda yaşayan Suffe Ashabının eğitim ve talimiyle Hz. Peygamber bizzat ilgilenmişlerdir. Kur’ân-ı Kerim’in prensip ve hakikatlerini önce Suffe Ashabına öğretmişlerdir. Suffe Ashabının bütün vakti ilim, tefekkür ve ibadetle geçmiştir. Mukaddes dava uğrunda hayatı hiçe sayan bu mücahitler, Kur’ân-ı Kerim’e sözle karşılık veremeyince, kılıçla saldıran müşriklere karşı cihad ederek şehadet gibi yüce bir makama ermişlerdir. Bir tebliğ ve cihad hizmeti olunca Hz. Peygamber evvela Suffe Ashabından seçmiştir (Atasoy vd., 1997: 19).

Suffalılar bir yandan Rasûlullah’ın ta’lim ve terbiyesi altında yetişirken bir yandan da İslâm Dini’ni tebliğle meşgul oluyorlardı. Aralarından ehliyetli olanlar, ihtiyaç duyulan yerlere İslâm Dini’ni anlatmak üzere gönderiliyordu. Suffalıların çoluk çocukları, malları mülkleri olmadığı için, en uzak yerlere bile seve seve gidiyorlardı. Çoğu bu gittikleri yerlerde ömürlerinin sonuna doğru evlenmiş ve oralarda vefat etmişlerdir (Baktır, 1984: 43).

Suffe Ashabının sayısı hakkında kesin bir rakam verilmemektedir. Zira sayılarının zaman zaman artma ve eksilme gösterdiği belirtilmektedir. Çünkü evlilik, hicret, vefat, tebliğ için değişik yerlere gitme gibi sosyal sebeplerle sayılarının sabit olması mümkün değildi. Bununla birlikte sayılarının 100 ile 400 arasında değiştiği belirtilmektedir (Atasoy vd., 1997: 19).

4 SAHABE HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Sahâbîler hakkında çeşitli zamanlarda birçok çalışmalar yapılmış ve neşredilmiştir. Yapılan bu çalışmalardan bazılarını, sahâbîler hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenlere yardımcı olması bakımından, burada sadece bibliyografik açıdan vermek istiyoruz.

- 1) Tecrîdu Esmâi's-Sahabe, ez-Zehebî, Haydarâbâd, 1315, 2 c.
- 2) Hayâtu's-Sahabe, Muhammed Yûsuf el-Kandehlevî, Mısır, 1388-1389, 4 c. (Bu eserin birçok Türkçe çevirisi vardır).
- 3) El-Avâsım mine'l-Kavasım fî Tahkiki Mevâkıfis-Sahabe ba'de Vefâti'n-Nebiyy, Ebû Bekir İbnu'l-Arabî, 1390, 212 s.
- 4) Kitâbu İsmi Külli Sahâbiyyin Reva an Resulillah Emren ve Nehyen ve men Ba'dehu Mine't-Tâbi'in, Muhammed b. El-Hüseyn el-Mevsilî Ebu'l-Feth el-Ezdi (v.374/985), thk. Ebû Şâhid Ziya el- Hasan Muhammed es-Selefî, Beyrut, 1414, Dâru İbn Hazm, 49 s.
- 5) Durru's-Sahabe, el Beyânî Mevâdi'i Vefeyâti's-Sahabe, el-Hasan b. Muhammed es-Sağânî, neşr: Samî Mekkî el-Anî, Bağdad, 1969, 65 s.
- 6) Tesmiyetu Fukahâi'l-Emsâr mine's-Sahabe fe-men Ba'dehum, en-Nesâ'î, neşr. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, el-Medînetu'l-Munevvere, 1969 (Mecmû'atu Resâil fî Ulûmi'l-Hadîs içinde, s. 7-10).
- 7) Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, Ebu'l-Hasan İzzuddîn Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr (v.630/1233), Kahire, 1970, Dâru's-Şa'b, 7 c.
- 8) "Ehlu'l-Mi'e fe-Sâiden", ez-Zehebî, neşr: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Mecelletu'l-Mevrid el-Bağdâdiyye, c. 2 (1973), sayı: 4, s. 107-142.
- 9) Târîhu men Dufine fî'l-Irak mine's-Sahabe, Ali b. El-Hüseyn el-Hâşimî Hafîb, Beyrut, 1974, Dâru's-Sakâfe, 486 s.
- 10) Fezâilu's-Sahabe, Hayseme b. Süleyman el-Kureşî, thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî, Beyrut, 1980.
- 11) Difâ'an Ebî Hureyye, Abdulmun'im Salih el Ali el-İzzî, Beyrut, 1981, Dâru'l-Kalem, 515 s.
- 12) Kitâbu Fezâili's-Sahabe, Ebû Abdillâh Ahmet b. Hanbel, thk. Vasıyyullah b. Muhammed Abbas, Beyrut, 1403/1983, 2 c.
- 13) Men Vâfekat Kunyetuhû Kunyete Zevcih mine's-Sahabe, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Abdullah İbn Hayyeveyh (v.366/976), trc. Meşhur Hasan Mahmûd Selman, Damam, 1988, Dâru İbni'l-Kayyim, 114 s.
- 14) Tertîbu Esmâi's-Sahabe Ellezîne Ahrace Hadîsehum Ahmed b. Hanbel, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan İbn Asâkir (v.571/1176), thk. Âmir Hasan Sabri, Beyrut, 1989, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye, 176 s.
- 15) Es-Sahîhu'l-Musned min Fezâili's-Sahabe, Ebû Abdillâh Mustafa İbnu'l-Adevî, San'a, 1990/1410, Dâru'l-Hicre, 636 s.
- 16) Mevsû'atu Hayâtîs-Sahâbiyyât, Muhammed Sa'id Mübeyyid, Doha, 1990 Dâru's-Sakâfe, 770 s.
- 17) Tahkîku Munîfî'r-Rutbeli men Sebeti lehû Şerefu's-Suhbe, Ebû Sa'id Salâhuddîn Halil b. Keykeldî el-Alaî (v.761/1359), thk. Muhammed Süleyman Eşkar, Amman, 1991, Müessesetü'r-Risale, 135 s.
- 18) Kitâbu İsmi Külli Sahâbiyyin Reva an Resulillah Ermen ve Nehyen ve men ba'dehu mine't-Tâbi'i, Muhammed b. El-Hüseyn el-Mevsilî Ebu'l-Feth el-Ezdi

- (v.374/985), thk. Ebû Şâhid Ziya el- Hasan Muhammed es-Selefi, Beyrut, 1414, Dâru İbn Hazm, 49 s.
- 19) Mu'cemu Kerâmâtî's-Sahabe, Ebu Bekir Muhyiddîn Muhammed b. Ali et-Tuaymî, Beyrut, Dâr İbn Zeydûn, 2 c.
- 20) Es-Sahâbîyyu'l-Celil Ebû Hureyre fî Dav'i Merviyâtîhi, Muhammed Ziyâurrahmân el-Â'zamî, Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 136 s.
- 21) El-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh İbn Abdilber en-Nemerî (v.463/1071) thk Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire, Dâru Nahdati Mısır, 4 c.
- 22) El-İsâbe fî Temyizi Ricâli's-Sahabe, Ebu Bekir Muhyiddîn Muhammed b. Ali Tuaymî, Beyrut, Dâru İbn Zeydû, 2 c.
- 23) Ashâbu's-Sahâbeti'r-Ruvât, İbn Hazm (v.456), thk. Dr. İhsan Abbas ve Dr. Nâsiruddîn el-Esed, Mısır (Cevâmi'us-Sîre içinde, s. 275–315).
- 24) Meşâhîr-i Ashâb-i Güzin ve Terâcim-i Ahval-i Fukahâ, Hilmîzade İbrahim Rif'at, İstanbul, 1319, 221 s.
- 25) Anadolu Sahabeleri, Ergun Göze, İstanbul, 1968, Sebil Yayınları.
- 26) Kadın Sahâbîler, Mevlâna Niyaz, trc. Ali Genceli, İstanbul, 1971, 412 s.
- 27) Sahabe ve Hadis Rivayeti, Dr. Nevzat Âşık, İzmir, 1981, 334 s.
- 28) Hunsu's-Sahabe fî Şerhi Eş'ârî's-Sahâbe, Mostârlı Câbîzade Ali Fehmi, Dersââdet, 324, 362 s. Erzurum, 1991 (Ofset baskıyı Haz. M. Said Çöğenli).
- 29) Hz. Peygamber'in Sünnetinde Şaka ve Bazı Şakacı Sahâbîler, Akif Köten, Bursa, 1991, Vefa Yayıncılık, 47 s.
- 30) Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri, Ahmet Akbulut, İstanbul, 1992, Birleşik Yayıncılık, 360 s.
- 31) Sahâbîler Ansiklopedisi, İhsan Atasoy ve arkadaşları, İstanbul, 1993, Yeni Asya Yayınları, 2 c.
- 32) 112 "Ashâb Bilgisinin Kaynakları ve Tirmizî'nin 'Tesmîyetu Ashâbî'n-Nebî'si", Dr. Ali Yardım, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, II, İzmir, 1995, s.247–348.
- 33) Peygamber Yıldızları Sahabe Dünyası, Prof. Dr. İbrahim Canan, İstanbul, 1996, 176 s.
- 34) Sahabenin Sünnet Anlayışı, Bünyamin Erul, Ankara, 1999, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XV + 494 s.
- 35) Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile, Mehmet Birekul ve Fatih Mehmet Yılmaz, Konya, 2001, Yediveren, 206 s.
- 36) Hadis Rivayetinde Sahabenin Kavrama ve Nakletme Sorunu Hadis Metodolojisinde Sahabenin Zabtı, H. Musa Bağcı, Ankara, 2004.
- 37) Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık, Dr. Aynur Uraler, Işık Yayınları, İzmir, 2004, 417 s.
- 38) Kur'ân-ı Kerim'de Sahabe, Dr. Ergün Çapan, İzmir, 2004, Işık Yayınları, 419 s.
- 39) Sahabenin Kur'an Anlayışı, Dr. Mehmet Sürmeli, İstanbul, 2006, Mavi Yayıncılık, 298 s.
- 40) Genç Sahabeler, Araştırma Komisyonu, İstanbul, 2006, Polen Yayınları, 328 s.
- 41) Peygamber Sahabeyi Anlatıyor, İmam Müslim, İstanbul, 2006, Polen Yayınları, 127 s.
- 42) Sahâbîler Ansiklopedisi, haz. Ali Bardakoğlu, Tercüman Gazetesi, 480 s.
- 43) İlahi Risalet Aynasında Sahabe, Ahmet Muhtar, Ankara, 2006, 323 s.

5 HADİS RİVAYETİ AÇISINDAN SAHABE

5.1 Sahabenin Adaleti

Kur'an-ı Kerim'in nüzulüne şahit olan ve Hz. Peygamber'e arkadaşlık yapmış olan bir insanın diğer insanlardan farklı bir takım üstün özelliklere sahip olabilecekleri düşünülebilir. Bundan dolayıdır ki İslâm âlimlerinin çoğunluğu sahabenin adaleti konusunda ittifak etmişlerdir. Nitekim kaynaklarımızda geçen sahabenin adaletiyle ilgili bilgiler de bu doğrultudadır.

Sahâbîlerin adaletinden maksat onların Allah Rasûlü adına kasten yalan söylememeleri, İslam Dinini herhangi bir değişikliğe uğratmadan sonraki nesillere aktarmalarıdır. Yoksa ashabın adaleti hiçbir zaman onların masum oldukları anlamına gelmez. Zira İslam inancına göre Peygamber'lerin dışında hiçbir kimse masum değildir (Bakan, 1993:168).

Sahabe'nin "adil" kabul edilmesi "onlar hiç hata etmezler, hiç günah işlemezler, hiç unutmaz, hiç yanılmaz, içtihad ve yorumlarında hep isabet ederler ve hatta şaka bile yapmazlar" manasına değildir. Onlar da birer beşerdir (Çapan, 2004: 148).

Vakıa Sahâbîler de birer beşerdirler. Fakat Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmiş, Onun peygamberlik dönemini bizzat müşahade etmiş birer beşerdirler. Bu bakımdan onların beşerî zaafı diğer insanlara nazaran daha azdır. Sahabe bu hususta kendisine hâkimdir. Ancak içlerinde hasbelbeşer günah işleyenler de olmuştur. Fakat işlenen günahın hemen arkasından yapmış oldukları samimi tevbeleri onların günah lekelerini silmiş olabilir. Şu halde Ashabın bu kusurları da onlara güvenmemeyi gerektirecek mahiyette değildir diyebiliriz (Bakan, 1993:168).

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, Hz. Peygamber'in ölümünden kısa bir süre sonra çıkan olaylara karışmış olsun veya olmasın, sahâbîlerin hepsi adalet sahibidir. Âlimler sahâbîlerin adalet sahibi olduklarına Kur'ân-ı Kerim ve hadislerden hayli deliller ileri sürmüşlerdir. Bu delillerden birkaçı şunlardır:

1) "Vekezelike cealneküm ümmeten vasatan" ayetinde (Bakara, 2/143) bulunan "vasatan" kelimesi "adûlen" yani adaletli manasındadır. Bu duruma göre bu ayetin manası "sizi böylece en adaletli ummet kıldık" demektir.

2) "Küntüm hayra ümmetin uhricet linnasi" ayetinin (Âl-i İmrân, 110) muhatabı, bu ayet indiği sıralarda Hz. Peygamber'in çevresinde bulunan sahâbîlerdir. Dikkat edilirse sahâbîler "insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet" olarak övülmüşlerdir. Aynı ayette sahâbîlerin insanlara iyiliği emrettiklerine, onları kötülükten men ettiklerine ve Allah'a iman ettiklerine işaret edilmiştir. Böyle üstün vasıflara sahip olmakla nitelenen insanların adaletli olduklarına şüphe yoktur. Kaldı ki, Enfal 64; Tevbe 100; Fetih 18 ve 29 ayetleri, Haşr 8 ayeti de sahâbîlerin faziletlerine delâlet etmektedir.

3) Hz. Peygamber bir hadislerinde "İnsanların en hayırlısı benim asrımdaya yaşayan insanlardır. Sonra onları takip edenler gelir. Sonra da onlardan sonrakiler..." buyurarak (Buhârî,1992: 3/151) sahâbîlerin hayırlı insanlar olduklarına işaret etmiştir (el-Bağdâdî, 1938: 663-65; Uğur, 1992: 12).

Sahabenin adaletine aklî deliller de getirilmiştir. Bir defa bu nesil, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmak, onun terbiyesi altında yetişmek gibi sair Müslümanların erişemeyecekleri ulvî bir şerefe kavuşmuşlardır. Bunun yanı sıra İslâmiyet ve Hz. Peygamber uğruna insan gücünün gösterebileceği fedakârlığı en üst seviyede göstermişlerdir. Hepsi de iman sahibi, Hz. Peygamber'i seven, yoluna hiçbir

fedakârlıktan kaçınmayan, gerektiğinde canlarını feda etmekte tereddüt göstermemiş kimselerdir. Dinleri uğruna mallarından, mülklerinden, işlerinden güçlerinden, yurtlarından ayrılmaktan; gerektiği zaman en yakın akrabalarına bile karşı koymaktan çekinmemişlerdir. Bunca fedakârlık ancak onların imanlarının ve Hz. Peygamber'e bağlılıklarının, bir de ihlâs ve samimiyetlerinin açık belgesini teşkil eder. Çoğunun olağanüstü fedakârlığı ancak imanı ile açıklanabilir. Bir kısmı insanlık gereği bazı hatalar yapmışlarsa da affedildikleri bir gerçektir. İçlerinde daha sağ iken bir mü'minin alabileceği en güzel müjde ile Cennet'le müjdelenenler olmuştur (Uğur, 1992: 12). Hz. Ömer'e göre, sahabenin fazileti, çekilmiş bir çilenin karşılığıdır (Hatiboğlu, 2005: 49).

Sahabe nesli kültürümüzün en önemli bir parçasıdır. Bu nesil, İslam ümmeti içinde vahiy metinlerini ve Hz. Peygamber'e ait sünnet/hadislerin sonraki nesillere naklinde rol oynayan en önemli halkadır. Dolayısıyla onların İslam kültüründe önemli bir yeri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu nedenledir ki Ehli Hadis ve âlimlerin cumhuriyetin tamamının adil olduğunu savunmuşlardır (Bağcı, 2004: 20).

Sahabenin adaletini savunan bütün âlimler Kur'an-ı Kerim'den ve hadislerden sahabeyi öven bazı ayet ve hadisleri delil getirmektedirler. Burada dikkat çekilmesi gereken husus şudur: Kur'an-ı Kerim'de sahabenin üstün ve erdemli tavırlarını öven pek çok ayet vardır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de onların hatalı ve günah içeren tavırları da eleştirilmektedir. Aynı şekilde hadisler içerisinde sahabeyi metheden rivayetler olduğu gibi, onlar hakkında olumsuz bazı tasvirleri içeren hadisler de bulunmaktadır. Kaynaklar irdelendiğinde bu olgunun göz ardı edildiği görülmektedir (Bağcı, 2004: 21–22). Şurası unutulmamalıdır ki, sahâbîler de melek olmayıp, diğer nesiller gibi birer insandırlar. Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin bu saydıkları vasıfları yanında zaman zaman onların da hata ve günaha düştükleri vaki olmuştur (Bağcı, 2004: 23–24).

Çağdaş âlimler arasında sahabenin adaleti ve zabtı konusunda temel ilkeler bazında bir farklılık olmamakla beraber, Ehl-i Hadis bakış açısına sahip âlimlerin sahabeye karşı daha korumacı bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Onlar sahabeyi adil kabul ettikleri gibi hafıza ve zihni kapasite açısından da emsalsiz olduğunu vurgulamaktadırlar. Eleştirel tavır sergileyen âlimler ise sahabenin Hz. Peygamber adına yalan söylemeyeceğini ifade etmekle birlikte, adaletin masum olmak anlamına gelmediğini ve anlama, kavrama ve nakletme konusunda da tenkitten geçirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Bağcı, 2004: 270).

Diğer taraftan adalet açısından sahabenin hayatını, Peygamber'in hayatta olduğu dönem ve vefat ettikten sonraki dönem olmak üzere iki kategoride ele alanlar da vardır. Peygamber hayatta iken bütün sahâbîlerin adalet sahibi kabul edilmeleri doğaldır. Çünkü yapılan hatalar, yanlışlar bizzat Peygamber tarafından tashih edildiğinden sahabenin de yanlışla düşme ihtimali neredeyse imkânsız gibidir. Nitekim Peygamber döneminde uydurulmuş herhangi bir hadisin tespit edilmediği belirtilmektedir. Fakat Peygamber'in vefatından sonraki dönem için aynı şeyleri düşünmek mümkün değildir. O hayatta iken hadis rivayeti konusunda titiz olan bazı sahâbîler, vefat ettikten sonra aynı titizliği göstermemişler, Müslümanlar arasında telâfisi mümkün olmayan önemli olayların çıkmasına sebep olmuşlardır. Mesela Cemel ve Sıffin savaşları bu durumun en tipik örnekleri arasında sayılabilir. Bu durumda Peygamber ile birlikte yaşadıkları dönem içerisinde sahâbîlerin tamamını adalet sahibi olarak kabul etmek mümkün iken, onun vefatından sonraki dönem için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir (Evgin, 2002: 180).

Netice itibarıyla İslam âlimlerine göre, sahabenin adaleti onların İslâm Dinine yapmış oldukları hizmet ve fedakârlıkla paralel olarak değerlendirilmiştir, diyebiliriz.

5.2 Sahabenin Zabtı

Zabt, bir râvinin, işitmiş olduğu hadisi, başkasına rivayet edinceye kadar, onu herhangi bir değişikliğe maruz bırakmadan, işittiği şekilde hafızasında tutması ve lüzumu halinde aynen tekrarlayabilmesidir. Bu bakımdan, hafıza, râvide aranan zabt şartı içerisinde mülâhaza edilmiştir. Çünkü hafıza bakımından zayıf olan bir râvi, işitmiş olduğu hadisleri aynen rivayet edemeyeceğinden zabt bakımından zayıf demektir. Bir râvinin zabt bakımından kuvvet ve kudreti, rivayet ettiği hadislerle, aranan şartları haiz başka râvilerin muvafakatiyle bilinir. Eğer bir râvinin hadisleri, zabt şartını haiz diğer râvilerin hadislerine muhalif olursa, o râvi, zabt bakımından zayıf addedilir (Koçyiğit, 1987: 46).

Türkçe'deki gibi zabt etmek, iyice belleyip hıfzetmek, yani ezberlemek manasınadır. Hadis Usulü ilminde işittiği Hadisleri aradan uzun zaman geçtikten sonra bile işittiği şekilde ezberinde tutup ne eksik ne de fazla olarak başkalarına rivayet edebilme yeteneğine denir. Rivayetin kabul edilebilmesi için ravide bulunması gereken vasıflardan adaletten sonra gelenidir. El-Hattâbî gibi bazı hadis âlimlerine göre adaletin de vasıflarından biridir. Bir diğer ifadeyle bazı Hadis âlimlerine göre bir ravinin adaletli olabilmesi için zabt vasfına sahip olması gerekir (Uğur, 1992: 426).

İbn Hacer'e göre zabt, göğüs zabtıdır. Bu da ravinin işittiği bir Hadisi dilediği zaman hemen hatırlamasını mümkün kılacak şekilde sağlam ezberlemesi olarak görülür. Metâ'in-i aşera (on tenkit noktası) denilen ve ravinin tenkidinde göz önünde bulundurulmuş 10 kusur arasında sayılan gaflet, kesretü'l-galat, sû'u'l-hıfz, vehm ve muhâlefetu's-sikât olmak üzere beşi, zabt'la ilgilidir. Ravi şayet bu kusurlardan biri veya birkaçıyla tenkit edilmişse, bir başka deyişle onda bu kusurlardan biri ya da birkaçı olduğu açığa çıkarılmışsa o ravi zabt vasfını kaybeder. Ayrıca yalancılıkla itham edilen ravilerin hemen hepsi rivayette hata yapmış, hatası fazla olmakla tanınmış ve böyle olduklarından zabt yönünden cerhedilmiştir (Uğur, 1992: 426).

Kur'ân-ı Kerim'e göre insan varlıklar içinde fitraten yüce meziyetlerle donatılan en mükemmel bir varlık olmakla birlikte, (Tin, 95/4) aynı zamanda günah işleme, unutma, yanılma ve hata yapma gibi zaafı da vardır (Nisa, 4/28). Onun irade akletme, muhakeme etme, hafızasında tutma, plan ve proje yapma v.b. özellikleri bulunduğu gibi, yanılma, hata etme, karıştırma ve unutma gibi noksan tarafları da vardır. Bu durum, insanoğlunun özünde mevcuttur. Ayrıca, onun tutkunu olduğu şeylere karşı eğilimi, taraftar olmadığı şeylere karşı da hissi bir soğukluğu söz konusudur. Binaenaleyh, hissi yönü zaman zaman bir zafiyeti olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla rivayetler söz konusu olunca, râvilerin bu yönlerinin kendilerine etki etmediğini düşünmek mümkün değildir. Biz, kastî olarak uydurulanları bir tarafa bırakacak olursak, 'vehm' genel başlığı altında insanın tabii ve psikolojik tabiatından kaynaklanan kusurların rivayetlere aksedeceğini hesap etmek zorundayız (Özafşar, 1998: 201–202).

Sahabenin anlama, kavrama ve nakletme gibi hususlarda birbirini tenkitine rağmen, süreç içinde - satır aralarında zikredilen bazı istisnalar dışında - sahabenin ilmi açıdan tenkit edilebilecek yönleri çoğunlukla görmezden gelinmiş; sistemli bir tenkite tabi tutulmamıştır. Hatta daha sonraları Müslümanlar bir hadisin sahih veya sakim olduğunu değerlendirirken rivayet zincirindeki ilk tabaka olan sahabeyi tenkit dışı tutmuşlardır. Onlara cerh ve ta'dil kitaplarında yer vermemişlerdir. Şurası bir gerçektir ki usulcülerin tanımladığı anlamda sahabenin Hz. Peygamber adına bile bile yalan uydurabileceği pek muhtemel görünmemektedir. Ancak onların hata, yanılma, unutma gibi zabt hatalarına düşme ihtimali tetkike muhtaç bir konudur. Hadisin isnadı değerlendirilirken sahabenin en azından zabt açısından tenkite tabi tutulması

gerekmektedir. Bu, onların da diğer insanlar gibi birer beşer olmalarının bir gereğidir (Bağcı, 2004: 9).

Âlimler hadis râvilerinin araştırılmasını vacip görmüşler; onları cerh ve tadile tabi tutmuşlardır. Zira kim olursa olsun, herhangi bir insanın sözünün inceleme, eleştirme ve ölçüp biçmeye başvurmaksızın alınması (kabulü) doğru değildir. Şurası var ki konumu ne olursa olsun râvilerin cerh ve tadile tabi tutulmalarını gerekli bir uygulama görmelerine rağmen, sahabenin eşiğine gelince durmuş ve onu aşmamışlardır. Sahabeyi bütün olarak adil kabul ederek, haklarında eleştiriye caiz görmemiş ve onları cerhe tabi tutmamışlardır. Bu konuda meşhur sözlerinden biri de “Sahabe’nin yaygısının dürüldüğü”dür. Âlimlerin böyle bir konum belirlemeleri oldukça gariptir. Oysa sahabe, birbirlerini eleştirmiş hatta bazen işi tekfir etmeye kadar götürmüşlerdir (Ebu Reyne, 1988: 52).

Amacımız sahabeyi cerh ve ta’dil işleminden geçirerek onların değerini ve dinin ikinci kaynağı olarak naklettikleri sünnet/hadislerin sübutuna gölge düşürmek değildir. Yine bu cümleden olarak onların Hz. Peygamber aleyhine kasıtlı olarak yalan uydurabilecekleri de ihtimal dâhilinde olmayıp, bu bakımdan onların adil olduklarını kabul etmek gerekir. Ancak sahabenin zabt ve anlayış kusurları açısından incelenmesi, onların güvenilirliklerine bir halel getirmez. Aksine onların bu açıdan araştırılması neticesinde, zabt açısından güçlü oldukları tespit edildiği takdirde, onlardan gelen hadis/sünnet malzemesinin sıhhati tespit edileceği gibi, onların güvenilirliği de o oranda artacaktır. Bu araştırma neticesinde hıfz yönünden güçlü olmayan sahâbilerin rivayet ettikleri hadislere de ihtiyatlı bakılacak ve onlar daha sıkı bir tetkikten geçirilecektir. Netice itibarıyla sahabenin anlama, kavrama ve nakletme kusurları açısından tenkite tabi tutulması Hz. Peygamber’in sahih sünnetine ulaşmada önemli basamaklardan biri kabul edilmelidir (Bağcı, 2004: 15).

Sahabenin adalet ve zabt açısından derecelerinin farklılığını göz önünde bulundurmak ve onları mutlak anlamda tenkit dışı tutmaktan kaçınmak gerekir. Çünkü değerlendirme dışı bırakmak dinin temel prensipleriyle çelişmektedir. İslam’ın emir ve yasaklarına muhatap olma açısından inananlar arasında bir fark olmadığına göre, sıfatı ne olursa olsun, hadis râvilerini cerh ve ta’dile tabi tutma noktasında da fark olmaması gerekir. Dinin naslarını bizlere ulaştıran ilk nesle olan güveni koruma üzerine kurulu endişe kalktığında, korkuların olmayacağı, onların Rasûlullah adına yalan uydurmaktan vareste olduklarının daha iyi anlaşılacağı aşikârdır (Yıldırım, 2001: 62).

Hadis rivayeti açısından sahabe kavramının önemi, Hz. Peygamber’in sözlerini, kendilerinden sonraki nesle aktaran bu ilk neslin güvenilirlik açısından bir incelemeye, yani cerh ve ta’dile tâbi tutulup tutulmayacağı meselesinden kaynaklanmaktadır. Meseleye bu açıdan yaklaşıldığında, ister hadis ehlinin sahabe tanımı, ister rey ehlinin sahabe tanımı esas alınsın, sahabe tabakasında cerh ve ta’dile tâbi tutulması hiçbir zaman onları yargılamak veya onları küçük düşürmek anlamına alınmamalıdır (Kırbaşoğlu, 2004:132).

Netice itibarıyla sahabenin de insan olduğu, onların da beşeri özelliklere sahip oldukları, geçmişin etkisi altında kalabilecekleri gibi hususlar göz ardı edilmemelidir. Kur’ân-ı Kerim’in ifadesiyle insan zayıf yaratılmıştır. Zayıf yaratılan insanın içine sahabe de girmektedir. İnsanlarda bulunan unutma ve işittiği bir şeyi aynen söyleyememe gibi insanî zaafılar sahabede yoktur demek, Kur’ân-ı Kerim’in ayetine aykırı bir ifade kullanmak demektir.

5.3 Sahabenin Hadis Rivayetindeki Hassasiyeti

Hadislerin gerek başlangıçta gerekse daha sonraki dönemlerde ezberlenmesinin sebeplerinden biri dini koruma ve yayma görev ve şuurunun o günün Müslümanlarının zihinlerinde iyice yer etmiş olmasıydı. Zira onlar, mutlu geleceklerinin ancak İslâm sayesinde gerçekleşebileceğini iyice kavramışlardı. Nitekim Hz. Peygamber de, “sözümü dinleyip belleyen ve bellediklerini aynı şekilde başkalarına tebliğ edenlerin Allah yüzlerini ağartsın”! (Tirmizî, 1992: V, 34) buyurmuş, tebliğin önemli bir görev olduğunu duyurmuştu (Çakan, 1989: 5–6).

Hadisin ve sünnetin dindeki pek yüksek mevkiî ve pratik değeri de ahabı her konuda Hz. Peygamber’i takip etmeye zorluyordu. Rasûlüllah’tan kaptıkları her kelime ve bilgi, onların adeta beyinlerine ve iliklerine işliyordu. Onlar bu bilgileri amel ve uygulama olarak ortaya koyuyor, fiilen yaşıyorlardı. Bu fiilî durum ise, hiç şüphesiz, ezberlemeye vesile ve yardımcı, unutmaya da engel oluyordu. Çünkü sorumluluktan kurtulmanın olduğu kadar ilgiyi unutmamanın da en geçerli yolu onu yaşamaktı (Çakan, 1989: 6).

Umumî ve resmî mahiyette olmasa bile hadisler, bizzat Hz. Peygamber zamanında ezberlenmesi yanında yazılmıştır da. Hatta hadisler daha sonraki yıllarda resmen tedvin edildikten sonra da yine ezberlenmişlerdir (Çakan, 1989: 12).

Akla ve gerçeğe en yakın olanı şudur: Sahabe-i kiramdan bir kısmı, Rasûl-i Ekrem’den duyduklarının çoğunu -bazan da hepsini- yazmak için büyük bir arzu duydular. Hadislerin Kur’ân-ı Kerim’le karışması endişesi kalmadığı sıralarda Hz. Peygamber de buna müsaade etmiştir. O zaman bazı sahâbîler bir miktar hadis yazdılar. Okur-yazar olanların bir kısmı da hadisleri yazmaya imkân bulamayacak derecede kendini Kur’ân-ı Kerim’e vermiş bulunuyordu. Bunlar Rasûlüllah’dan bir şey duyuyor, onunla amel ediyor fakat yazmaya lüzum görmüyordu. Ümmî olan diğer bir kısım sahâbî de elinden geldiği kadar Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şerif ezberliyordu; zaten İslâm’ın ilk devirlerinde ashâb-ı kiramın çoğu da bu durumda idi (Es- Salih, 1997: 14).

5.4 Sahabenin Metin Tenkidi Hususundaki Ölçüleri

Hadiste metin tenkidi uygulamasının ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak bu görüşler daha ziyade genel anlamdaki bir metin tenkidinin ne zaman başladığı hususundadır. Yoksa özel anlamda metin tenkidi uygulamasının, aşağıda yöntem ve örneklerinin açıkça görüleceği gibi, daha sahabe döneminde başladığını söylemek mümkündür. Nitekim sahâbîler, tenkit konusunda birtakım metotler geliştirmişler ve Hz. Peygamber’e aidiyeti konusunda ya da ne kastedildiği konusunda şüpheye düştükleri bazı rivayetler hakkında bu metotları uygulamışlardır.

Onların metin tenkidi hususundaki ölçütleri şu şekilde sıralanabilir:

5.4.1 Sünnetin Kur’ân-ı Kerim’e Arzı

Sahabe, Kur’ân-ı Kerim’le hayata anlam verirken bu davranışlarını hem amelî yönden hem de teorik açıdan ortaya koymuştur. Öyle ki; Kur’ân-ı Kerim, hayat içerisinde yapılan şeylerin ve söylenen sözlerin ölçütü olmuştur. Hz. Peygamber’e atfen nakledilen sözler bile ayetlere göre test edilmiştir. Mesela, Fatıma binti Kays’ın “Kocasının kendisini üç talakla boşadığını, fakat Hz. Peygamber’in bekleme süresince Fatıma için ne eve ne de nafakaya hükmetmediğini” bildiren hadisi, Hz. Ömer’e

nakledilince, Halife şu cevabı vermiştir: “Doğru mu yalan mı söylediğini bilmediğimiz bir kadının sözü için Allah’ın Kitabı’nı terk edemeyiz (Nesâî, 1992: VI. 209). Ömer, böyle bir hadisi, boşanmış kadınlara “ev ve nafaka vermeyi” tavsiye eden ayet (Talak 65/1) sebebiyle kabul etmemiştir. Kısacası Kur’ân-ı Kerim, söylenilenlerin kendisine arzedildiği bir kaynaktır. Bu nedenle sahabe, Kur’ân-ı Kerim’e muhalif olan hadis rivayetlerini asla kabul etmemektedir. Rivayetlerin Kur’ân-ı Kerim’e muhalif olmaları onları reddetmelerine kâfi gelmektedir (Keleş, 1998: 21).

Sahabenin ele aldıkları olayları araştırdığımız zaman, Kur’ân-ı Kerim’in onlar için birinci ölçü olduğu, ona uymayan hadisleri kabul etmeyip aksine ravilerini hata ve yanlış ile itham ettikleri, Kur’ân-ı Kerim’e aykırı olduğu için onlarla amel etmedikleri açıkça ortaya çıkmaktadır (Ed-Dümeynî, 1997: 55).

Sahabenin Hz. Peygamber’den rivayet edilen hadisleri Kur’ân-ı Kerim’e arz ettiğine birkaç örnek olarak şunlar da verilebilir:

İbn Ömer’in rivayet ettiği bir hadiste şöyle denmiştir: “...[Bunun üzerine] Ömer ya Suhayb bana ağlıyor musun? Oysa Rasûlullah ‘Ölen kimse akrabalarının kendisine ağlaması sebebiyle azap görür’ buyurmuştur. Konuyla ilgili İbn Abbas ise şunları anlatmıştır: Ömer vefat edince onun rivayet ettiği bu hadisi Âişe’ye anlattım. Şöyle dedi: Allah Ömer’e rahmet etsin. Hayır, vallahi Rasûlullah bir müminin herhangi bir kimsenin ağlamasıyla azap göreceğini söylemedi; şöyle dedi: Allah yakınlarının ona ağlaması sebebiyle kâfirin azabını arttırır. İbn Abbas, Hz. Âişe’nin daha sonra şöyle dediğini nakletti: Size ‘Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez...’ (el-En’am 6/164) buyuran Kur’ân-ı Kerim yeter. İbn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Yemin ederim ki İbn Ömer bu söze karşılık hiçbir şey söylemedi” (Müslim, 1992: I, 642). Bir başka rivayette ise Hz. Âişe şöyle demiştir: “Allah Ömer’i bağışlasın. O yalan söylememiş, unutmuş veya hata etmiştir. Gerçek şudur ki, Rasûlullah ölmüş bir Yahudi kadına ağlandığını gördü ve bunun üzerine şöyle dedi: ‘Bunlar ona ağlıyorlar, o ise kabrinde azap görüyor’” (Müslim, 1992: I, 643; Ed-Dümeynî, 1997: 56).

İbn Ömer’in rivayet ettiği bu hadiste Kur’ân-ı Kerim ve sünnetin açık ifadelerine aykırı düşen bir nokta vardır. Zira birçok hadiste Hz. Peygamber’in ölen bazı kimselere ağladığı ve ağlayan kimselere de ses çıkarmadığı ifade edilmiştir. Rasûlullah’ın ölen bir kimsenin azap görmesine sebep olacak bir fiili işlemesi veya sahabenin azap görmesine sebep olacak bir fiili işlemesi veyahut sahabenin böyle bir şeyi yapmalarına ses çıkarmaması ise mümkün değildir (Zerkeşî, 2002: 74-77).

Hz. Âişe’nin buradaki “size Kur’ân-ı Kerim yeter” sözü, onun hadise gerek görmeyip sadece Kur’ân-ı Kerim’le yetindiği anlamına gelmez. Böyle bir şey imkânsızdır. Ancak o, hadisi bu lafızlarla rivayet eden ravinin hata ettiğine yeterli bir delil olduğunu söylemiştir. Zira ravi hadisi Rasûlullah’ın söylediği şekliyle tam olarak rivayet etmemiş, aksine onu Allah’ın kitabı ile çelişkiye düşecek şekilde sadece bir bölümüyle rivayet etmiştir. Müminlerin annesi de Hz. Peygamber’in söylediği sözü tam olarak açıklamak ve o eksik metniyle hadisin Allah’ın kitabına aykırı olduğuna, böyle bir sözün ise müminlerin Rasûlullah’a ait olamayacağını bilmeleri ve ona itibar etmemeleri gerektiğine dikkat çekmiştir (Ed-Dümeynî, 1997: 57).

Bir başka örnek ise Hz. Peygamber’in Allah’ı gördüğü ile ilgili rivayet hakkındadır. İkrime, İbn Abbas’ın “Rasûlullah’ın Allah’ı gördüğünü” (Tirmizî, 1992: V, 395) Ata ise yine İbn Abbas’ın “Hz. Peygamber’in Allah’ı iki kere gördüğünü” rivayet ederlerken, Hz. Âişe “Kim Rasûlullah’ın Allah’ı gördüğünü iddia ederse Allah’a büyük iftira etmiş olur. Rasûlullah Cebrail’i kendi suretinde ufku kaplamış olarak görmüştür” demiştir. Bir rivayette de Mesruk Hz. Âişe’ye “Anneciğim, Rasûlullah Allah’ı gördü mü”? diye sormuş, o da cevaben: “Sözlerin tüylerimi ürpertti. Sana kim Muhammed’in

Allah'ı gördüğünü söylerse yalan söyler. Nitekim Yüce Allah, gözler ona erişemez, hâlbuki O, gözleri görür. O, her şeyi pekiyi bilen, her şeyden haberdar olandır” (el-En'am, 6/103) buyurmaktadır. “Fakat o, Cebrail'i kendi suretinde olmak üzere iki kere gördü” diye cevap vermiştir. Bir başka rivayette Hz. Âişe “Kim Muhammed'in Allah'ı gördüğünü iddia ederse Allah'a büyük iftira etmiş olur” deyince ravi, ey müminlerin annesi, bana fırsat ver ve acele etme, iyi ama Yüce Allah “Yemin ederim ki onu ufukta görmüştür” (Tekvir 81/23) ve “Andolsun onu önceden bir defa daha görmüştür” (Necm 53/13) buyurmuyor mu? Diye itiraz etmiş, bunun üzerine Âişe şu cevabı vermiştir: “Bu konuyu Rasûlullah'a ilk önce ben sordum. Kendisi bana: “O Cebrail'den başkası değildi. Onu aslî suretinde o iki defadan başka görmedim. Onu gökten iner bir halde, gökle yer arasını kaplamış bir şekilde gördüm” diye cevap verdi. Hz. Âişe sözlerine şöyle devam etmiştir: ‘Sen Allah'ın, gözler ona erişemez. Hâlbuki O, gözleri görür, O, her şeyi pekiyi bilen, her şeyden haberdar olandır. (En'am 6/103) Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur, bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O, yücedir, hakimdir” (Şura 42/51) anlamındaki ayetlerini işitmedin mi? (Zerkeşî, 2002: 69–71).

Yukarıda görüldüğü üzere Hz. Âişe Rasûlullah'ın Allah'ı gördüğüne dair işittiği rivayetleri bazı ayetlere dayanarak reddetmiş, hatta işittiği bu iddiaların, tüylerini ürpertiğini söyleyecek kadar bu hususta ileri gitmiştir. Bu tavır, daha önce birkaç kez ifade ettiğimiz üzere, onun, ister ravinin hatası veya yanlış anlaması, isterse karıştırmak suretiyle metni tam olarak aktarmaması sebebiyle olsun Kur'an-ı Kerim'e aykırı olmayı hadisin sahih olmamasına bir delil saydığını gösterir (Ed-Dümeynî, 1997: 59).

Sahabe ile başlayan hadisi Kur'an-ı Kerim'e arz etme kaidesi, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından korunmuş, bir tek mushafta toplanmış ve tevatür yoluyla nakledilmiş olmasından kaynaklanıyordu. Kur'an-ı Kerim'in bu özelliği sebebiyledir ki, ona muhalif olan hadisleri reddedebiliyor veya Kur'an-ı Kerim'i uyuşacak şekilde yorumlayabiliyorlardı. Ancak sünneti sünnete arzetmeleri açısından durumun biraz zor olduğu görülmektedir. Zira sünnet onların her birinin elinde toplu olarak bulunmadığı gibi, tam bir muhafaza altına da alınmamıştı. Dolayısıyla bir sahâbî bir hadisi bildiği halde onu nesheden diğer hadisi bilmeyebilir, öbür sahâbîler mensuh olanı rivayet ederken o nasihi rivayet edebilirdi. Rasûlullah'ın daha önce hüküm vermiş olmasına rağmen, bundan haberdar olmadığı için bir mesele hakkında bildiği naslar ışığında içtihatla bulunabilir ve farklı bir hüküm verebilirdi (Ed-Dümeynî, 1997: 67-68).

5.4.2 Sünnetin Sünnete Arzı

Sahabeye göre bu konularda en çok kullanılan metot, konuyla ilgili şahsa sormak ve onun verdiği bilgi ve haberi kabul etmektir. Nitekim sahabe Hz. Peygamber'in evi içinde meydana geldiği için haberdar olmaları mümkün olmayan hususları Rasûlullah'ın hanımlarına soruyorlardı. Başkalarının muttali olmadığı konularda sahabe çoğu defa müminlerin annelerinden birine soruyor, onlar da biliyorlarsa gerekli açıklamayı yapıyor, konuyla ilgili bilgileri yoksa bu durumu da açıkça ifade ediyorlardı (Ed-Dümeynî, 1997: 69).

Sahabenin, sünneti ilgili olana sorma ve yaptığı açıklamayı kabul etmeye örnek olarak oruçlunun cünüp olarak sabahlaması konusundaki hadisi verilebilir.

Ebu Bekir b. Abdurrahman anlatıyor: “Ebu Hureyre'nin: ‘Cünüp olarak sabahlayan oruç tutmasın’ dediğini işittim ve bunu babam Abdurrahman b. El-Haris'e anlattım. Babam kabul etmedi ve konuyu araştırmak üzere birlikte Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'ye gittik ve babam durumu Âişe ve Ümmü Seleme'ye sordu. Her ikisi de Hz.

Peygamber'in ihtilam dışında cünüp olarak sabahladığını sonra orucuna devam ettiğini söylediler. Daha sonra babamla birlikte Mervan'ın huzuruna çıktık. Babam olayı anlattı. Mervan, Ebu Hureyre'ye git ve ona mutlaka bunu söyle, dedi. Ebu Hureyre'ye gittik. Abdurrahman durumu anlatınca O, 'Bunu size Hz. Âişe ve Ümmü Seleme mi söyledi'? Diye sordu. Evet, cevabını alınca da, 'Onlar bu konuyu daha iyi bilirler' dedi. Bunun üzerine Ebu Hureyre, kendisinin bu sözü bizzat Hz. Peygamber'den değil, Fadl b. Abbas'tan işittiğini söyledi ve bunun sonucunda Ebu Hureyre kendi görüşünden vazgeçti (Müslim, 1992: I, 780; Ed-Dümeynî, 1997: 70).

Bu hadise, sahabenin hadis tenkidi metotlarını gösteren güzel bir örnektir. Zira Abdurrahman b. El-Haris, Ebu Hureyre'den işittiğini kabul etmemiş, araştırmak amacıyla Hz. Peygamber'in hanımlarına gitmiştir. Çünkü onlar konuyu en iyi bilmekteydiler. Nitekim Ebu Hureyre de görüşüne aykırı olmasına rağmen, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme hakkında, "onlar bunu en iyi bilenlerdir, bu gibi konulardaki hükümleri onlardan öğreniriz" demiş ve kendi görüşünde ısrar etmekten vazgeçmiştir (Ed-Dümeynî, 1997: 70).

5.4.3 Sünnetin Akla Arzı

İslâm Dini'nin akla vermiş olduğu önemi kavramış olan sahabe, Hz. Peygamber'in sözlerinin de akla uygun olması gerektiğinin bilinci içerisinde idiler. Bunun için de işittikleri hadisi akla arz ediyorlardı.

Sahâbîler, Hz. Peygamber'le beraber yaşadılar, dinî konuları öğrendiler. Daha önce duymadıkları tuhaf bir şey kendilerine ulaştığı zaman, onu akılları ile değerlendirdiler; bu konuya benzer hususlarda Hz. Peygamber'in sünnetinde bulunan hükümlerdeki bilgilere dayanarak onu tenkit ettiler. Meselâ "Cenazeyi taşımaktan dolayı abdestin gerekeceği" hadisine gelince; abdest normal olarak pislikten (hadesten) dolayı gerekir. Kişi, ölmek suretiyle pisleşir mi? Bu, kabul edilemeyecek bir husustur ve hiçbir kimse, hiçbir zaman bunu iddia etmemiştir. Bunun için Ebu Hureyre'ye bu konuda yöneltilen itiraz yerinde olmuştur. Hz. Âişe onu reddettiği gibi İbn Abbas da reddetmiş; hayret ve şaşkınlığını ifade için "kuru ağaçları taşımaktan dolayı abdest mi alacağız" ? Demiştir (Ed-Dümeynî, 1997: 84).

Sahâbîler, rivayetin yanı sıra dirayete önem vermiş, fikhî melekeleri ve muhakeme güçleri ile sünnetleri anlamaya, kavramaya özen göstermişlerdir. Onlar nebevî tasarrufların menşei, illet ve maksadını, bağlayıcılık ve devamlılık yönlerini gözeterek takdire şayan tahliller ve tenkitler yapmışlardır (Kırbaçoğlu, 2002: 321) diye belirten Kırbaçoğlu, günümüzde bizde sünnet'in anlaşılması için, şekil-lafıza takılıp kalmayarak, bunların altında yatan ilke, amaç ve değerleri, yani özü yakalamayı esas alan, hadislerin kendi içindeki bütünlüğü ile Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet/Hadis bütünlüğünü göz önünde bulunduran, Sünnet'in oluştuğu tarihi çerçeveyi dikkate alan; bütün bunlara ek olarak sosyal bilimlerdeki çağdaş "anlama metotları"ndan da yararlanma cihetine giden, yeni bir yöntem geliştirilmesi (Kırbaçoğlu, 2002: 20) gerektiğini belirtmektedir.

Sahâbîler, sünneti akla arz ettikleri gibi, tıpkı Hz. Peygamber gibi, Sahâbîler de Hz. Peygamber'i en iyi tanıyan kişiler olarak kabul edildiklerinden, zaman zaman Müslümanların soru ve fetva istekleriyle karşı karşıya kaldıklarında, onlara değişik çözüm önerileri de sunmuşlardır (Evgin, 2004b:177).

Sahâbîler, Hz. Peygamber'i gözleriyle görmüşler ve O'nun tebliğlerini bizzat kendisinden almışlar ve İslâm'ı açıklayışını kulaklarıyla işitmişlerdir. Bu itibarla

fakihlerin cumhuruna göre Sahâbîlerin görüş ve fetvaları nasslardan sonra yer alan şer'i bir hüccettir (Ebu Zehra, 1990: 185).

6 KUR'AN'DA SAHABE/ASHAB KAVRAMI

6.1 Ashâb Kelimesinin Kur'an'da Geçtiği Yerler

Sahîb'in çoğulu olan ashâb, İslâm Dini'nin birinci kaynağı olan Kur'an'ı Kerim'de fiil ve isim olarak değişik türevleriyle birlikte birçok yerde geçmektedir. Nerelerde ve hangi anlamlarda kullanılmıştır bunun üzerinde durmak istiyoruz.

Ashab-ı Sefine/Gemiye Binenler: Gemi halkı demektir. Bunlar, Hz. Nuh'a iman ederek onunla birlikte gemiye binen kimselerdir. Kur'ân-ı Kerim'de: “Andolsun, biz, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Neticede onlar zulûmlerini sürdürürlerken tufan kendilerini yakalayiverdi. Biz de onu (Nûh'u) ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık” (Ankebut, 29/14–15) buyrulur.

Ashab-ı Musa: Kur'an-Kerim'de durumları değişik perspektiflerden ele alınan (Taha, 20/57–98; Araf, 7/103) Hz. Musa'ya iman edenlere verilen addır (Şuara, 26/61). Firavun'un baskıları altında şahsiyetleri silikleştirilmiş bir toplum olup (Zuhuf, 43/54). Hz. Musa'dan birçok mucize istemişlerdi hatta açıkça Allah'ı görmedikçe iman etmeyeceklerini söyleyecek kadar da ileri gitmişlerdir (Bakara, 2/54–57). Bundan dolayı Hz. Musa kendilerine birçok mucize göstermiştir (Araf, 7/133–135).

Ashab-ı Medyen/Medyen Ahalisi: Bunlar Medyen halkıdır. Onlar için Kur'ân-ı Kerim'de: “Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: ‘Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Rabbinizden size açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmeyin. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk etmeyin. İnananlar iseniz bunlar sizin için hayırlıdır” (A'raf, 7/85) buyrulur. Fakat onlar Allah'ın emirlerini dinlememiş, zulüm, taşkınlık ve kötülükte ısrar etmiş, üstelik Hz. Şuayb ve ona iman edenleri hak dinini bırakıp kendileri gibi inanmaya, aksi takdirde memleketlerinden sürüp çıkarmakla tehdit etmişlerdi. Hz. Şuayb Kavmi ile arasında hüküm vermesi için Allah'a dua etti. Ve Allah Şiddetli bir deprem ile bu azgın kavmi helak etmiştir (A'raf, 7/86–93; Elmalılı, 1982: III, 2214; İbn Kesir, 1992: III, 241–243).

Ashab-ı Eyke/Eyke Halkı: Eyke halkı demektir. Eyke halkına Hz. Şu'ayb Peygamber olarak gönderildi, ancak O'nu yalanladılar. Hz. Şu'ayb da onlara şöyle demişti: “Allah'a karşı gelmekten sakının, Ölçüyü tam yapın. Eksik verenlerden olmayın İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın” (Şu'arâ, 26/176/190). Eyke; sık birbirine karışmış ağaç demektir. Eyke halkının yaşadıkları yerler ağaçlık olduğundan bu şekilde isimlendirilmişlerdir (Elmalılı, 1982: V, 3071). Eyke ile Medyen bazı müfessirlere göre aynı kavim olup Kur'an-ı Kerim'de zikredildikleri yere göre farklı vasıfları ile ele alınmışlardır (İbn Kesir, 1992: VI/168). Bazılarına göre ise bunlar iki ayrı kavimdir (Elmalılı, 1982: V, 3640).

Ashab-ı Hicr/Hicr Halkı: Hicr halkı demektir. Bunlar “Hicr” denilen yerde helak olan Semud kavmidir. Hz. Salih, Peygamber olarak gönderilmişti. Dağları yontarak evler yapan güçlü kuvvetli, sanatkâr bir toplumdur. Sanatlarına, kuvvetlerine, evlerinin sağlamlığına güveniyorlardı. Peygamber'lerini yalanlayarak kafa tutmuşlar ve helak edilmişlerdir (Hicr, 15/80–84; A'raf, 7/73–79; İbn Kesir, 1992: III, 237–239; Elmalılı, 1982: V, 3071–3072).

Ashab-ı A'râf: A'râf ehli demektir. A'râf suresinin 44–50. ayetlerinde ahirette üç sınıf insanın varlığından söz edilmiştir. Bunlar; ashâbü'l-cennet (cennet halkı,

cennetlikler), ashâbül'n-nâr (cehennem halkı, cehennemlikler) ve ashâbü'l-a'râf. A'râf ehli bir yönüyle cennet ehliyle diğer yönüyle de cehennem ehliyle münasebet içindedir. Her iki tarafı da yakından tanımaktadır. Bu kimseler, iyilikleri ile kötülükleri, sevapları ile günahları eşit olduğu için henüz cennete giremeyen ancak cennete girmeyi uman mü'minlerdir (A'râf, 44–50).

Ashab-ı Kehf: Ashab-ı Kehf; mağara halkı, mağara sahipleri demektir. Bunlar, Kur'an-Kerim'de kâfir bir toplumdan kaçıp dağda bir mağaraya sığınan bir grup mü'mindir (Kehf, 18/9–26; Elmalılı, 1982: V, 3230).

Kur'ân-ı Kerim'de mağaraya sığınanların gençler olduğu, mağarada yıllarca uyudukları, köpeklerinin de yanlarında bulunduğu, belli bir süre sonra uyandıkları, aralarında mağarada ne kadar kaldıklarını konuştukları belirtilir (Kehf, 18/9–26). Ashab-ı Kehf'in nerede ve ne zaman yaşadıkları konusunda Kur'an-ı Kerim ve hadislerde kesin bir bilgi yoktur.

Ashab-ı Sebt: Sebt cumartesi, Ashâb-ı Sebt ise cumartesi halkı demektir. Allah, “Cumartesi yasağını çiğnemeyin” buyurmuştu. Allah'ın emrini dinlemeyen bir grup Yahudi bu yasağı ihlal etti, bir grup da bunlara mani olmaya çalıştı, fakat zalim ve fâsıklar isyan ettiler. Allah, bu kimseleri lanetledi, aşağılık maymunlar yaptı, çetin bir azap ile cezalandırdı (Nisa, 4/47; A'raf, 7/163–167; Bakara, 2/65).

Ashab-ı Ress: Kur'an-ı Kerim'de tarihte yaşamış bir halkın adı olarak geçmektedir. Nuh'un kavmi, Semud, Ad, Firavun, Lut'un kavmi Eyke halkı ve Tubba' kavmi gibi Ress halkının da Peygamber'leri yalanladığı bildirilmiştir (Kâf, 50/12–15). Ad ve Semud kavimleriyle birlikte Ress halkının da helâk edildiği (Furkan, 25/38), ancak Peygamber'lerinin ve kendilerinin kim olduğu, nerede yaşadıkları ve nasıl helâk edildikleri beyan edilmemiştir.

Ashab-ı Uhdud: Hendek halkı demektir. Mü'minleri ateş dolu hendeklere atarak yakan kimselerdir. “(Mü'minleri yakmak için) hendek kazıp (içinde) alevli ateş yakanlar lanetlenmiştir. O vakit, ateşin etrafında oturmuş, mü'minlere yaptıklarını seyrediyorlardı” (Buruc, 85/4–8). Ashâb-ı Uhdûd'un ve yakılan mü'minlerin kim oldukları ve nerede yaşadıkları Kur'ân-ı Kerim'de bildirilmemiştir.

Ashab-ı Karye/Şehir halkı: Şehir veya köy halkı demektir. Ashâb-ı Karye, kendilerine gönderilen iki elçiyi yalanlamışlardı. Üçüncü bir elçi gönderildi. Ashâb-ı Karye, elçilere “sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Sözünüzden vazgeçmezseniz sizi taşlarız, size azap ederiz” demişlerdi. Ashâb-ı Karye'den biri, “Ey kavmim Peygamber'lere uyun” demiş, iman ettiğini açıklamıştı. Halk bu mü'mini öldürmüş, Allah'da bunları korkunç bir sesle yok etmiştir (Yasin, 36/13–29).

Ashab-ı Fil: Fil sahipleri demektir. Ashab-ı Fil kavramı, Fil süresinde geçmektedir. “Rabb'inin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi” (Fil, 105/1-5).

Bu tabirlerden başka, Kur'an'ı Kerim'de, birçok ayette cennetlikler anlamında “ashabu'l-cennet” (Bakara 2/82; A'raf, 7/42, 44, 46, 50; Ahkaf, 46/14, 16), cehennemlikler manasına “ashabu'n-nar” (Bakara, 2/39, 81, 217, 257, 275; A'raf, 7/36, 44, 47, 50), ahirette kitapları sağ taraftan verilecek olan talihliler manasında ashab-ı yemin (Şems, 90/18; Vakıa, 56/27, 38), kitapları sol taraftan verilecek olan talihsizler anlamında ashab-ı şimal (Vakıa, 56/41) tabirleri geçmektedir.

6.2 Kur'an-ı Kerim'de Geçen Sahabe

6.2.1 Kişi Olarak Bahsedilenler

6.2.1.1 İsmi ile Bahsedilen

Kur'ân-ı Kerim'de bizzat ismi ile kendisinden bahsedilen tek sahâbî vardır. O da Hz. Zeyd b. Harise'dir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zeyd b. Harise'nin isminin geçtiği ayet şu şekildedir:

“[Ey Muhammed!] Hani sen, Allah'ın nimet verdiği, senin de nimet verdiği kimseye: ‘Eşini terk etme! Allah'ın bilincinde ol!’ Diyordun ve Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun; çünkü insanların [seninle ilgili kötü düşüncelerinden] korkuyordun; oysa asıl korkman gereken Allah'tır. Biz, Zeyd o kadından gereksinmesini karşılayıp da [onu boşadığında], bundan böyle evlatlıkları, eşlerinden gereksinmelerini karşıladıktan sonra onları [boşadıklarında], inananların o kadınlarla evlenmeleri konusunda kendilerine herhangi bir güçlük olmaması için, seni onunla evlendirdik. Allah'ın sözü, böylece yerine getirilmiştir” (Ahzab, 33/37).

6.2.1.2 Dolaylı Olarak Bahsedilenler

Kur'ân-ı Kerim'de dolaylı olarak bahsedilen sahâbîleri kısaca zikretmek gerekirse şu sahâbîlerden bahsedilebilir:

1) Hz. Ebu Bekir

Kur'an-ı Kerim'de dolaylı olarak bahsedilen sahâbîlerden biri Hz. Ebu Bekir'dir. İlgili ayet : “Ona yardım etmeyecek olursanız, [bilin ki], Allah -inkâr edenler, onu [Mekke'den] çıkardıklarında, mağarada bulunan iki kişiden biri olarak- ona yardım etmişti. Hani o, arkadaşına: ‘Üzülme; çünkü Allah, bizimle birlikte.’ diyordu. O zaman Allah üzerine iç huzurunu indirmiş, görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş ve inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise, [her zaman] en yüce olandır; çünkü Allah, çok güçlü, çok bilge olandır” (Tevbe, 9/40) şeklindeki ayet olup, Peygamberimiz Mekkeli müşriklerin kendisine suikast yapacağını öğrenince ayette bildirildiği üzere en yakın dostu ile beraber Mekke'den ayrılmıştır. Bütün müfessirlerin ittifakı ile ayette bildirilen Rasulüllah'ın kendisi ile birlikte hicret ettiği kişi, Hz. Ebu Bekir'dir (İbn Kesir, 1992: II, 372–373).

2) Hz. Aişe

Kur'an-ı Kerim'de Tahrim, 66/1-4; Ahzab, 33/50-51; ve Nur, 24/11-20 ayetlerinde Hz. Aişe'ye işaret edilmektedir.

Hiz. Peygamber sefere çıkacağı zaman hanımları arasında kur'a çeker hangisi çıkarsa onunla birlikte sefere çıkardı. Beni Mustalık gazvesinde kur'a Hiz. Aişe'ye çıktığı için O'nu götürmüştü. Ordu gazadan sonra dönüşte Medine'ye yaklaşıldığında konakladı. Kafilenin hareketi esnasında Hiz. Aişe tabii ihtiyaç için kafileden ayrılmıştı. Zayıf olduğundan deve üzerindeki hevdeç içinde olup olmadığı farkına varılmadan kfile hareket etmişti. İhtiyaçını giderdikten sonra kervana gelmiş ama kolyesini düşürdüğünü fark edince geri dönmüş, onu ararken kfileyi kaçırmış, geldiğinde de sadece hareket sonrası kontrolü ile görevli Safvân b. El Muattıl es-Sülemî'yi bulmuştu.

O da (kendisi yaya) Hz. Aîşe'yi devesine bindirip Medine'ye götürmüştü. Aralarında münafıkların reisi Abdullah b. Übey ile bazı mü'minlerin de bulunduğu bir grup bu olaya dayanarak, Hz. Âîşe ile Safvân arasında ilişki bulunduğu iftirasını ortaya attılar (Buhârî, 1992: III, 154–155). Bunun üzerine, Hz. Aîşe'nin masum olduğunu açıklayan bu âyetler indi:

“[Hz. Peygamber'in eşiyle ilgili] iftirada bulunanlar, kuşkusuz, sizin içinizden bir topluluktur. Bunu kendiniz için bir kötülük olarak değerlendirmeyin; aksine bu sizin için bir iyiliktir. Onlardan her biri için, işlediği günah oranında [cezası] olacaktır. Ancak onların içinden [ele başılık ederek] günahın büyüğünü üstlenene gelince; onun için çok büyük bir azap olacaktır.

Bu iftirayı işittiğinizde, inanan erkek ve kadınlar, niçin içlerinde hüsnü zanda bulunmadılar ve ‘Bu apaçık bir iftiradır.’ demediler ki...

Niçin dört tanık getirmediler ki... Mademki onlar, dört tanık getirmemişlerdir, o halde onlar, Allah katında yalancı olanlardır.

Eğer Allah'ın size dünyada olan ve ahirette de [devam edecek] bulunan lütfu ve sevgisi olmasaydı, yaydığınız[iftiradan] dolayı, başınıza mutlaka çok büyük bir azap gelirdi.

Çünkü siz, hakkında hiçbir bilginiz olmadığı halde yine onu dilinize doluyor, ağızdan ağza dolaştırıyordunuz. Allah katında çok büyük bir günah olmasına rağmen, siz onun önemsiz bir şey olduğunu sanıyordunuz.

Siz, o iftirayı işittiğinizde, niçin: ‘Bu konuda konuşmamız bize yakışmaz; Hâşâ! Bu çok büyük bir iftiradır!’ Demediniz ki...

Eğer inanıyorsanız, [şunu çok iyi bilin ki], Allah, bu gibi durumlara bir daha düşmemeniz için, size, ayetlerini açıklayarak öğüt vermektedir; çünkü Allah, çok bilen, çok bilge olandır.

İnananlar arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu edenlere gelince; onları dünyada ve ahirette çok acı veren bir azap beklemektedir. Allah [tüm gerçeği] bilir; siz ise bilmezsiniz.

Eğer Allah'ın size olan lütfu ve sevgisi olmasaydı... Allah, kuşkusuz, çok şefkat gösteren, çok müşfik olandır” (Nûr, 24/11–20).

3) Hz. Zeyneb b. Cahş

Kur'an- Kerim'de Hz. Zeyd'in, Hz. Zeyneb b. Cahş ile olan evliliği münasebetiyle dolaylı olarak bahsedilmiştir.

“[Ey Muhammed!] Hani sen, Allah'ın nimet verdiği, senin de nimet verdiği kimseye: ‘Eşini terk etme! Allah'ın bilincinde ol!’ Diyordun ve Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun; çünkü insanların [seninle ilgili kötü düşüncelerinden] korkuyordun; oysa asıl korkman gereken Allah'tır. Biz, Zeyd o kadından gereksinmesini karşılayıp da [onu boşadığında], bundan böyle evlatlıkları, eşlerinden gereksinmelerini karşıladıktan sonra onları [boşadıklarında], inananların o kadınlarla evlenmeleri konusunda kendilerine herhangi bir güçlük olmaması için, seni onunla evlendirdik. Allah'ın sözü, böylece yerine getirilmiştir” (Ahzab, 33/37).

Kısaca ifade etmek gerekirse, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hafsa (Tahrîm, 66/1–3), Hz. Havle b. Sa'lebe (Mücadele, 58/1), Abdullah b. Ümmü Mektum (Nisa, 4/95; Abese, 80/1–4), Enes b. Nadr ve arkadaşları (Ahzab, 33/23), Ka'b b. Malik, Hilal b. Ümeyye, Mürare b. Rebi' (Tevbe, 9/118), Ebu Lübage ve Arkadaşları (Tevbe, 9/102) hakkında dolaylı olarak bahsedilmektedir.

6.2.2 Topluluk Olarak Bahsedilenler

6.2.2.1 Muhacirler

Kur'an-ı Kerim'de muhacirun kelimesi hem isim olarak (Tevbe, 9/100–117; Nur, 24/22; Ahzab, 33/6; Haşr, 59/8) hem de dolaylı olarak (Bakara, 2/218; Al-i İmran, 3/195; Enfal, 8/72-75; Tevbe, 9/20; Nahl, 16/41-110; Hac, 58/22) zikredilmektedir. Özellikle şu ayette Muhacirlerin önemli özelliğinden bahsedilir: “[Bu malların bir kısmı özellikle] Allah'ın lütfunu ve hoşnutluğunu aradıkları için yurtlarından kovulan ve mallarından yoksun bırakılan, Allah'a ve elçisine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte onlar, doğru yolda olanlardır” (Haşr, 59/8).

6.2.2.2 Ensar

Enes b. Malik'in ifade ettiğine göre Ensar'a bu ismi Allah vermiş ve bu isim ilk defa Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir (Buhâri, 1992: IV, 221). Ensar bu anlamıyla Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir (Tevbe, 9/100, 117). Ayrıca Haşr suresinin 9. ayetiyle, Enfal 9/72 ve 74. ayetlerinde Ensar kelimesi zikredilmemekle birlikte Hz. Peygamber'e ve Muhacirlere yaptıkları hizmetler, gösterdikleri fedakarlıklar belirtilerek kendileri övülmüştür. Öte yandan Muhacirler ile birlikte genel olarak Rasûlullah'ın ashabından övgüyle söz eden ayetler, Ensar'ı da içine alır (Bakara, 2/218; Al-i İmran, 3/169–174; A'raf, 7/157; Enfal, 8/26, 64; Tevbe, 9/88–89; Fetih, 48/18, 19, 29).

6.2.2.3 Hz. Peygamber'in Hanımları

Allah, Kur'an-ı Kerim'de Rasûlullah'ın hanımlarına değişik şekillerde hitap etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de işaret edilen bu Peygamber'in hanımları kimlerdir. Tarihçilerin ve hadisçilerin ortak kanaatine göre Rasûlullah, on bir hanımla evlenmiştir. Daha fazla olduğunu söyleyenler varsa da ittifakla kabul edilen görüş on bir tane olduğudur (İbn Sa'd, 1985: I, 133). “Ezvac-ı Tahirat” olarak ifade edilen bu hanımların isimleri şöyledir: Hz. Hatice, Hz. Sevde, Hz. Aişe, Hz. Hafsa, Hz. Zeyneb b. Huzeyme, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Zeyneb b. Cahş, Hz. Cüveyriye b. Haris, Hz. Ümmü Habibe, Hz. Safiye, Hz. Meymune (Çapan, 2004: 198).

6.2.2.4 Ehl-i Beyt

Kur'an-ı Kerim'de ehl-i beyt tabiri üç ayette geçmektedir. Bunların birinde Hz. İbrahim'in (Hud, 11/73), birinde Hz. Musa'nın (Kasas, 28/12) ve birinde de Hz. Peygamber'in ehli beyti zikredilmiştir: “Ey Peygamber'in şerefli hane halkı, Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor” (Ahzab, 33/33).

6.2.2.5 Hz. Peygamber'in Kızları

Kur'an-ı Kerim, aşağıdaki ayette Hz. Peygamber'in kızlarını genel olarak isim vermeden zikretmiştir.

“Ey Peygamber! Sen, eşlerine, kızlarına ve inananların eşlerine, [dışarı çıktıklarında] dış örtülerini örtmelerini söyle; çünkü bu, onların tanınmaları ve böylelikle incitilmemeleri için en iyi yoldur. Allah, gerçekten de çok bağışlayan, çok müşfik olandır” (Ahzab, 33/59).

6.3 Kur'an-ı Kerim'in Sahabe Tasviri

Sahâbîler de insandır. Bizim gibi yerler, içerler; hata ederler, yanılırlar ancak bizden farklı yanları Hz. Peygamber'in yakın arkadaşı olmaları, Kur'an-ı Kerim'de örnek gösterilen (Ahzab, 33/21) Hz. Peygamber'le birlikte yaşamalarıdır. Şu bir gerçektir ki insan çevresinden etkilenen bir varlıktır. Coğrafi etkenlerden, bulunduğu kültürden ve çevresindeki insanlardan olumlu ve olumsuz yönde etkilenir. İşte Sahâbîler de o günün kültüründen, çevresindeki insanlardan özellikle Hz. Peygamber'den etkilenmişlerdir. Bir atasözünde de ifade edildiği gibi “İs yanında bulunana is, mis yanında bulunana mis bulaşır.” Hz. Peygamber, Sahâbîleri hep olumlu yönde etkilemiştir. Buna rağmen hata da etmişler ve önceki kültürlerinin etkisinde kalabilmişlerdir. Biz sahabeyi değerlendirirken Peygamber'lere has olan “ismet” sıfatını onlara da hasretmemiz Kur'an-ı Kerim'e ve hadislerle aykırı olur. Aynı zamanda da sahabenin Hz. Peygamber'in yakınında olması, Hz. Peygamber'den olumlu yönde etkilenmeleri de göz ardı edilmemelidir. Kur'an'ı Kerim'de aşağıda bazı örneklerine işaret edeceğimiz üzere, sahâbîlere yapılan uyarı ve övgülerden de bunu anlıyoruz.

6.3.1 Sahabeye Yapılan Uyarılar

Kur'an-ı Kerim'de sahâbîler birçok yerde uyarılmaktadır. Farklı yer ve zamanda yapılan bu uyarılar şu şekillerde ele alınabilir:

6.3.1.1 Hutbe Esnasında Mescidi Terk Etmeleri

Medine'ye Suriye'den yiyecek yüklü bir kervan tam Cuma saatinde gelmiş ve âdet üzere kafilenin geldiğini haber vermek için de def çalınmıştı. Tam bu sırada Allah Rasûlü mescidde hutbe okuyordu. Def sesini işitince cemaatin birçoğu, Hz. Peygamber'i ayakta bırakarak dışarıya fırlamış Rasûlullah'ın yanında ise rivayetlere göre on iki kişi (İbn Kesir, 1992: IV, 392; Buhâri, 1992: VI, 63) kalmıştı. İşte Yüce Allah, sahabenin büyük çoğunluğu tarafından işlenen bu hataya işaret ederek, onları şöyle ikaz etmiştir: “Onlar, bir ticaret ve bir eğlence gördüklerinde, seni ayakta bırakarak hemen oraya doğru koşuşurlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden de ticaretten de daha hayırlıdır. Allah, gerçekten rızık verenler içinde en iyi rızık verendir” (Cuma, 62/11).

6.3.1.2 Fidyе Almalarından Dolayı İkaz Edilmeleri

Hız. Peygamber, Bedir Savaşı'nda ele alınan esirlerin ne yapılacağıyla ilgili istişareleri sonucu fidye olarak esirleri serbest bırakmaya karar vermişti. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayette Bedir esirlerinin fidye alınarak serbest bırakılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir: “Eğer Allah tarafından daha önce verilmiş bir karar olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı size çok büyük bir azap dokunurdu. O halde, elde ettiğiniz ganimetlerden helal ve temiz olanlarını yeyin ve içiniz de Allah bilincini her zaman canlı tutun; çünkü Allah, çok bağışlayan, çok müşfik olandır” (Enfal, 8/68–69).

6.3.1.3 Uhud'da İkaz Edilmeleri

Uhud savaşında Müslümanlar kendilerinden beş kat daha kalabalık olan Kureyş ordusunu savaşın ilk aşamasında bozguna uğratmışlardı. Ancak Müslüman askerler

daha kesin sonuca ulaşılmadan silahlarını bırakarak ganimet toplamaya başladılar. Cihad unutulmuş, dünyalık ön plana geçmişti. Onların ganimet toplamakta olduğunu gören geri kuvvet birliği kumandanı Abdullah, Allah Elçisi'nin emirlerini hatırlattı, kesinlikle yerlerinden ayrılmamalarını istedi, fakat onlara sözünü dinletemedi; yalnızca kendisi ve 7 arkadaşı yerlerinde kaldılar.

Uzun zamandan beri böyle bir fırsatın doğmasını bekleyen Kureyş sağ cenah komutanı Halid b. Velid, derhal harekete geçti ve arkadan bütün gücüyle Müslümanlar üzerine saldırdı. Geçidi tutmaya devam eden 8 okçu Müslüman neferini şehid ettikten sonra Müslüman orduya yetişti. Birçoğu silahını bırakmış olduğu halde ganimet toplayan Müslümanlar neye uğradıklarını şaşırıldılar. Halid'in saldırdığını gören kaçan düşman da geri dönmüştü. Böylece galip duruma geçen ve savaştan galip ayrılma noktasında olan Müslüman ordu iki ateş arasında kaldı ve dağıldı. Hz. Peygamber'in etrafındaki bir avuç müslümandan başka herkes kaçışıyordu. Hz. Peygamber'in de dışı kırılmış, vücudu yaralanmıştı. Abdullah b. Kamia adlı müşrik, ünlü sahâbî ve sancaktar Musab b. Ümeyr'i şehid etmişti, fakat o, Musab sevgili Peygamberimize çok benzediği için, Hz. Muhammed'i öldürdüğünü sanmış ve bunu etrafa yaymıştı. Bu durumun da Müslümanlar üzerinde olumsuz etkisi oldu. Her şeye rağmen Hz. Peygamber askerlerini toplayarak Uhud Dağı'nın tepelerine çekilmeyi başardı. Müslümanlar 70 şehid vermişti (Hizmetli, 1991: 163).

Uhud Savaşı'ndaki bu durum, Kur'an-ı Kerim'de şu ayette belirtilmektedir:

“ İki ordunun karşılaştığı gün, içinizden sizi terk edip uzaklaşanlara gelince; işlemiş oldukları bazı hatalar yüzünden, şeytan onların ayaklarını kaydırmıştı. Ama Allah, onları yine de bağışlamıştır; çünkü Allah, çok bağışlayan, çok yumuşak davranandır” (Al-i İmran, 3/155).

6.3.1.4 Tebük Seferine Katılmayanlara Yapılan Uyarı

Hz. Peygamber, Tebük seferinden Medine'ye Ramazan ayında dönmüştü. Dönüşü pek parlak oldu. Halkın ziyaretini mescitte kabul etti. Sefere katılmamış, kaçaklık yapmış olanların özürlerini dinledi. Sayıları sekseni bulan “Tebük kaçakları” birer birer geldiler. Mazeretlerini bildirdiler. Yemin ettiler. Hz. Peygamber'de özürlerini kabul etti. Haklarında, Allah'tan mağfiret diledi. Yalnız üç zat istisna edildi. Ensârdan şair Kâ'b ile Mürâve ve Hilâl adında iki arkadaşının hareketi iyi görülmedi. Bu üç zat da Tebük seferine katılmayarak Medine'de kalmışlardı. Vakıa, bunların hareketlerinde “münafıklık” gibi fena bir maksat yoktu. Fakat meşru bir mazeret de bulamamışlardı. Bunlar, Hz. Peygamber'in huzuruna girdikleri zaman selâm vermişler, af dilemişlerdi. Ancak, Hz. Peygamber, bunları affetmedi. Hatta selâmlarını bile almadı. Elli gün, bunlarla hiç kimse görüşmedi. Bunlar vakitlerini üzüntü içinde, evlerinde geçirdi. Fakat sonunda bunların da tevbeleri kabul edildi (Konrapa, 2005: 250). Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“Andolsun ki, Allah, Hz. Peygamber'i ve o güçlük zamanında O'na uyan muhacirlerle ensârı da -hem içlerinden bir kısmının kalpleri neredeyse imandan sapmak üzere iken- affetmişti. O, [bütün bu olanlara rağmen] yine de onları affetmiştir; çünkü O, onlara karşı şefkatle davranan, çok müşfik olandır. [Aynı şekilde Allah, seferden] geri bırakılmış olan üç kişiyi de affetmişti; çünkü yeryüzü, bütün genişliğine rağmen yine de onlara dar gelmiş, içleri daraldıkça daralmıştı, öyle ki, onlar, sonunda Allah'a karşı yine de Allah'a sığınmaktan başka çareleri olmadığını anlamışlardı. İşte Allah, tövbe etmeleri için, onları affetmişti; çünkü Allah, tövbeleri çok kabul eden, çok müşfik olandır” (Tevbe, 9/117–118).

Sonuç olarak sahâbîde bir beşerdir. Hz. Peygamber'in dışında kimsenin ismet sıfatı yoktur. Beşerî olmadan dolayı onların bazı durumlarda hata yaptıkları anlar olmuştur. Yukarıda örneklerle ele aldığımız üzere, Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de onların bu durumlarına işaret etmiş, hatalarını da affettiğini bildirmiştir. Sahabeyi değerlendirirken bizimde Kur'ân-ı Kerim'in perspektifinden bakarak değerlendirmemiz gerekir.

6.3.2 Sahabeye Yapılan Övgüler

6.3.2.1 Gerçek Mümin Olarak Vasıflandırılmaları

Yüce Allah, şu ayette hem Muhacir hem de Ensardan olan sahâbîleri kendisine iman etmiş, gerçek müminler olarak vasıflandırır: “Şu halde, inananlara, hicret edenlere, Allah yolunda cihat edenlere, [muhacirleri] barındırarak onlara yardım edenlere gelince; onlar, gerçekten inananlardır. Bağışlanma ve çok güzel rızıklar, onlar için olacaktır” (Enfâl, 8/74).

6.3.2.2 Allah'ın Rızasını İsteyenler Olarak Vasıflandırılmaları

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, aşağıda iki örneğini vereceğimiz birçok ayette Sahâbîlerin Allah rızasını aradıklarını belirtir: “Sadece hoşnutluğunu elde etmek için, sabah-akşam, Rabblerini çağıranları, sakın yanından kovma...” (En'âm, 6/52). “Sen, sabah-akşam hoşnutluğunu isteyerek Rabblerine dua edenlerle birlikte olmaya çabala ve dünya hayatının çekiciliğine kapılarak gözlerini sakın onlardan ayırma! Kalbini Bizi anmaktan alıkoyduğumuz, nefsinin arzusuna uyan ve işi hep aşırılık olan kimseye de uyma”! (Kehf, 18/28).

6.3.2.3 Allah'ın Onlardan Razi Olması

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de sahabeden razı olduğunu bildirmiştir. Konu ile ilgili şu ayetler örnek olarak gösterilebilir:

“Andolsun ki, Allah, o ağacın altında sana biat ederlerken, inananlardan hoşnut olmuştur; çünkü O, onların kalplerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onları yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimet ile ödüllendirmiştir. Allah, gerçekten de çok güçlü, çok bilge olandır” (Fetih, 48/18–19).

“[Zulüm diyarı Mekke'den] hicret edenler ile [onlara ve Allah'ın dinine] yardım edenlerin ilklerine, önde gelenlerine ve onları güzel izleyenlere gelince; Allah onlardan hoşnut olmuşlardır. Bu yüzden Allah, onlara, içlerinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük mutluluk ve kazançtır” (Tevbe, 9/100).

6.3.2.4 Cennet Vaat Edilmesi

Yüce Allah'ın iyi kullarını mükâfatlandığı yer cennettir. Her mümin cennete girmek için iyilik yapar, Allah'ın emir ve yasaklarına göre yaşamaya çalışır. Ama kimin cennetlik olduğu ise ahirette belli olacaktır. Fakat Allah sahabeye daha bu dünyada iken cenneti müjdelemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanların zayıf ve geleceklerinin belirsiz olduğu bir zamanda (Mekke'nin fethinden önce) Müslüman olanların, (Mekke'nin fethinden sonra)

infak edip savaşılanlardan derece bakımından daha yüksek olduğu bildirilmektedir. Yüce Allah her birine şu ayette cennet vaat etmektedir: “Sizden fetihten önce infak eden ve savaşılan kimse ile fetihten sonra infak edip savaşılan elbette bir olmaz. İşte onlar, bundan sonra infak edip savaşılanlardan derece bakımından daha yüksektirler. Bununla beraber Allah her birine cennet vaat eder. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır” (Hadid, 57/10).

Mekke'den Medine'ye hicret edenler ile onlara yardım edenlerin ilklerine, önde gelenlerine altlarından ırmaklar akan cennet hazırladığını Yüce Allah şu ayette bildirmektedir: “(Zulüm diyarı Mekke'den) hicret edenler ile [onlara ve Allah'ın dinine] yardım edenlerin ilklerine, önde gelenlerine ve onları güzel izleyenlere gelince; Allah onlardan hoşnut olmuştur. Bu yüzden Allah, onlara, içlerinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük mutluluk ve kazançtır” (Tevbe, 9/100). Görüldüğü gibi, Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de sahabeye yapmış oldukları amellerden dolayı cennet vaat etmiştir.

6.4 Sahabe Kelimesinin Kur'an-ı Kerim'deki Kullanılış Şekli

Sahabe kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de “sahibukum” (arkadaşınız), “sahibuhum” (arkadaşları), “sâhibuhû” (arkadaşı), “sâhibe” (eş) ve “sâhibî” (arkadaşım) şekillerinde ve anlamlarında kullanılmıştır. Sahibikum şeklinde ve arkadaşınız anlamında “Battığı zaman yıldız andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) haktan sapmadı ve azmadı” (Necm, 53/1-2), “(Ey Kureyşliler!) Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir” (Tekvîr, 81/22), (Ey Muhammed!) De ki: “Ben size ancak bir tek şeyi, Allah için ikişer ikişer, teker teker kalkıp düşünmenizi öğütüyorum. Arkadaşınız Muhammed'de cinnetten eser yoktur. O, şiddetli bir azaptan önce sizin için ancak bir uyarıcıdır.” (Sebe', 34/46) ayetlerinde kullanılmıştır. Sahibihum şeklinde ve arkadaşları anlamında da, “Onlar düşünmediler mi ki (çok iyi tanıdıkları, kendileriyle iç içe yaşamış olan) arkadaşlarında (Peygamber'de) delilikten eser yoktur. O, ancak apaçık bir uyarıcıdır (A'raf, 7/184) ayetinde, sâhibe şeklinde ve eş anlamında ise, “O, gökleri ve yeri, örnekleri yokken yaratandır. O'nun bir eşi olmadığı hâlde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir” (En'âm, 6/101) ayetinde kullanılmıştır.

“Sahibu bi'l-Cenb” şeklinde ve yakınınızdaki arkadaş anlamında, “Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez” (Nisa, 4/36) ayetinde kullanılmıştır. Ayrıca sahib kelimesi Hz.Yunus Peygamber'i, “sahibu'l-hut” olarak nitelendirir. Hz. Yunus'u balık yuttuğu için, “balığın sâhibi” denmiştir. Çünkü bir süre balıkla çok yakın bir birlikteliği olmuştur. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir: “Sen, Rabb'inin hükmüne sabret. Balığın sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir hâlde Rabb'ine yakarmıştı” (Kalem, 68/48).

Kehf süresinde, biri varlıklı, diğeri varlıksız iki kişinin kıssası anlatılırken, şımarık varlıklıyla, ötekinin ilişkisi “arkadaş” kelimesiyle şu şekilde ifade edilmiştir: “Derken onun büyük bir serveti oldu. Arkadaşıyla konuşurken ona dedi ki: ‘Benim malım seninkinden daha çok. Nüfusça da senden daha üstünüm.’ Derken kendine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: ‘Bunun sonsuza değin yok olacağını sanmıyorum.’ ‘Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabb'ime döndürülsem bile andolsun bundan daha iyi bir sonuç bulurum.’ Arkadaşı, ona cevap vererek dedi ki: ‘Seni topraktan, sonra

bir damla sudan yaratan, sonra da seni (eksiksiz) bir insan şeklinde düzenleyen Allah'ı inkâr mı ediyorsun” ? (Kehf, 18/34–37).

Kur'ân-ı Kerim'de, sâhib kelimesi arkadaş anlamında, belirli zorunlu tanışıklıklar, irade dışı paylaşmak durumunda kalınan birliktelikler için kullanılmıştır. Yusuf Peygamber, zindan günlerinde aynı kaderi paylaştıkları zindan arkadaşlarına “ey zindan arkadaşlarım” diye şöyle hitap etmiştir: “Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir” (Yusuf, 18/41).

Sâhib kelimesi, müennes (dişil) şekliyle (sâhibe) kullanıldığında insanın hayat arkadaşı, yani zevcesi kastedilmektedir. Günahkâr kimselerin, ahiret gününde Allah'ın azabından kurtulmak için, tüm yakınları gibi hanımını (sâhibe) da fidye olarak vermek isteyeceği fakat bunun mümkün olmayacağı şöyle belirtilir: “(O gün) hiçbir samimi dost, dostunu sormaz. Birbirlerine gösterilirler. Günahkâr kimse ister ki, o günün azabından kurtulmak için oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran tüm ailesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini fidye olarak versin de, kendisini kurtarsın” (Mearic, 70/10–14). Başka bir ayette de, o gün inkar eden kimselerin, kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden (sahibe) ve oğullarından kaçacağı şu şekilde belirtilmektedir: “Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edersine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır” (Abese, 80/33–37).

Sâhib'in çoğulu olan ashâb kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de, bir şeye iyice bağlanan anlamında; bir yere mensup, oranın ehli, sakinleri, orada devamlı kalacak olan kimseler olarak kullanılmıştır: “Ashâbu'l-cenneh” tabiri, cennette kalacak olan kimseler, cennet ehli, cennette kalmayı hak etmiş anlamında, “İman edip salih ameller işleyenler ise cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır” (Bakara, 2/82) ifadesiyle kullanılmıştır. “ashâbu'n nâr” tabiri de, cehennem ehli anlamında, “Evet, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır” (Bakara, 2/81) ayetinde belirtilmiştir. Yine Kur'ân-ı Kerim'de, “ashâbu's-saîr” (Fatır, 35/6), “ashâbu'l-a'raf” (A'raf, 7/48), “ashâbu'l-yemin” (Vakıa, 56/41), ashâbu'l-meymene” (Vakıa, 56/8), “ashâbu's-şimal” (Vakıa, 56/41), “ashabu'l-meş'eme” (Vakıa, 56/8) olarak kullanılmıştır. Sâhib'in çoğulu olan ashâb kelimesi, bir bölgenin ahalisi, “felan yerliler” anlamında da; ashab kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de geçtiği yerler başlığında da belirttiğimiz gibi; Ress Halkı (Furkan, 25/38), Medyen'liler (Tevbe, 9/70), Hicrîliler (Hicr, 15/80), Eyke'liler (Hicr, 15/78), Ashabu'l-Karye (bir şehrin ya da bölgenin halkı) (Yasin, 36/13) ayetlerde kullanılmıştır. Bir de belirli nedenlerden dolayı, halkın geri kalanından ayrılmış, özel bir grup anlamında, Uhdud grubu (Büruc, 85/4), Mağara arkadaşları (Ashabu'l-Kehf) (Kehf, 18/9) Ashabu's-Sefine (Ankebut, 29/15), Ashab-ı Musa (Şuara, 26/61), Ashabu's-Sebt (Nisa, 4/47) ve Ashabu'l-Fil (Fil, 105/1) şeklinde kullanılmıştır.

Sâhib kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Muhammed'le, Hz. Ebu Bekir'in arkadaşlığına ve dostluğuna işaret etmek üzere kullanıldığı yerde (Tevbe, 9/40) en ideal anlamda kullanılmıştır. Hicret esnasında mağaraya sığındıkları esnada, izlerini bulan müşriklerin konuşmalarını işitip biraz telaşlanan Hz. Ebu Bekir'i Hz. Peygamber şu şekilde teskin etmişti: “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir” (Tevbe, 9/40). Bu ayette, Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber'in gerçek anlamda dostu, arkadaşı ve yoldaşı olarak kullanılmıştır.

7 HADİSLERDE SAHABE KAVRAMI

Sahabe kavramı, hadislerde çeşitli türevlerde, çeşitli şekillerde ve farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunların başında “beraber olmak”, “arkadaş olmak”, “samimi olmak”, “dost olmak”, “sohbet etmek”, “refakat etmek”, “yakın arkadaş ve dost olmak”, “gözetleyici/koruyucu olmak”, bir yerin ehli ve mensubu olmak” anlamları gelmektedir. Şimdi, araştırmamızın asıl konusunu oluşturan bu kullanımların, hangi hadislerde hangi anlamlarda kullanıldığını aşağıdaki başlıklar halinde tek tek ele almaya çalışacağız.

7.1 Arkadaş Anlamında

“Sahabe” denilince zihnimizde ilk çağrışım yapan ifadenin “arkadaş” olduğunu söylersek herhalde yanılmamış oluruz. Zira “sahabe” kelimesinin lügat anlamında da karşımıza ilk çıkan sözcük “arkadaş”tır. Üstelik aynı kavramın Kur’an-ı Kerim ve hadislerdeki kullanımlarına baktığımızda da yine aynı şekilde “arkadaş” anlamının ön plana çıktığını görürüz. Dolayısıyla ilgili hadislerde geçen sahabe kavramından en çok kastedilen mananın, aşağıdaki hadis örneklerinde de görüleceği üzere, “arkadaş” olduğunu söylemek mümkündür.

1) Alkame, İbn Mes’ud’a cin gecesi (Hz. Peygamber’in Taif seferinde Nahl vadisinde sabah namazını kıldırıldığı esnada bir grup cinin O’nun okuduğu ayetleri dinlemeye geldiği gece) sizden biriniz Hz. Peygamber’e “arkadaşlık” edip etmediklerini sorduğunda “sahibe” kelimesini, İbn Mes’ud’ta bu soruya cevap verirken “arkadaşlık etmedi derken” yine “sahibe” kelimesini kullanmıştır. Alkame’den gelen rivayet şu şekildedir: “Alkame, İbn Mes’ud’a hitaben ‘sizden herhangi biriniz cin gecesi Hz. Peygamber’e arkadaşlık (*sahibe*) etti mi?’ Diye sordu. Bu soruya İbn Mes’ud şöyle cevap verdi: ‘Bizden kimse O’na arkadaşlık (*sahibehû*) etmedi. Fakat bir gece O’nu Mekke’de kaybetmiştik. O’na suikast yapıldığına veya kendisine işlenen cinayetin örtbas edildiğine hükmettik. Bu yüzden de bir topluluğun geçirdiği en kötü geceyi geçirmiştik. Nihayet sabah olmak üzere iken birden onun Hirâ (dağı) tarafından gelmekte olduğunu gördük. İçerisinde bulundukları hali ona anlattılar.’ Bunun üzerine buyurdular ki: ‘Cin davetçileri bana geldi. Ben de onlara Kur’ân-ı Kerim’den ayetler okudum.’ Sonra gidip bize onların izlerini ve ateşten eserlerini gösterdi” (Tirmizî, 1992: V, 382–383).

2) Ebû Saîd, İbn Sâid’in hac veya umre için Mekke’ye giderken kendisiyle “arkadaş olduğunu” belirtmek için “sahibenî” kelimesini kullanmıştır. Ebû Saîd’den gelen rivayet şöyledir: “İbn Sâid hac veya umre ziyaretçisi olarak Mekke’ye giderken benimle arkadaş (*sahibenî*) oldu, herkes yürüdü ben onunla baş başa kaldım kendisi hakkında söylenenlerden dolayı ondan ürperip korkmaya başladım. Bir yerde konakladığımızda eşyalarını şu ağacın olduğu yere koy dedim. Derken bir davar gördü sütünü sağdı ve bana da o süttten getirdi ve Ey Ebû Saîd buyur iç dedi. İnsanların kendisi hakkında söylediklerinden dolayı onun elinden süt içmek istemedim ve bugün sıcak bir gündür, sıcak günlerde süt içmeyi sevmem dedim. Bunun üzerine şöyle konuştu: ‘Ey Ebû Saîd herkesin benim hakkımda söylediklerinden dolayı bir ip alıp ağaca bağlamayı ve kendimi asıp kurtulmayı düşündüm, sözlerimin başkalarına kapalı kalacağını sanıyorsan şunu iyi bil ki size hiçbir şey kapalı kalmayacaktır. Siz Hz. Peygamber’in hadisini en iyi bilenler değil misiniz? Ey Ensâr topluluğu Hz. Peygamber, Deccal’ın zürriyeti olmayacağını söylemedi mi? Ben ise çocuğumu Medine’de bırakmışım Hz. Peygamber, onun Mekke ve Medine’ye giremeyeceğini söylemedi mi? Hâlbuki ben Medineliyim ve seninle birlikte Mekke’ye gitmekteyim.’ İbn Sâid bunları

söylerken ben Allah’a yemin olsun ki kendisi hakkında yalan söylenmektedir. Dedim sonra şöyle dedi: ‘Ey Ebû Saîd sana gerçek ve doğru bir haber vereceğim. Vallahi ben, O Deccal’ı kesin olarak tanıyorum babasını da tanıyorum şu anda yeryüzünün neresinde olduğunu da biliyorum.’ Bunun üzerine ben: ‘İşin doğru gitmesin tüm günlerin zararlı kapansın dedim’ (Tirmizî, 1992: IV, 516–517).

3) Ümmü Eyyub’dan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber, sarımsak kokusundan rahatsız olabileceğini düşündüğü “arkadaşı” (Cebrail) için “sâhibî” kelimesini kullanmıştır. Ümmü Eyyub şöyle anlatıyor: “Hz. Peygamber bize konuk olmuştı. Biz de, içinde sebzelerin bazısından bir şey bulunan bir yemek yapmaya çalışmıştık. Sonra bu yemeği Hz. Peygamber’e getirdiğimizde, o hoşlanmamış ve arkadaşlarına (*liashâbihî*) şöyle demişti: ‘Siz yiyin. Çünkü ben sizden biri değilim. Doğrusu ben arkadaşımı (*sâhibî*) (yani Cebrail’i) incitmekten endişe ediyorum.’” Ebu Muhammed (ed-Dârimî) dedi ki: “Sarımsak yiyen kimse hiç kimseyi rahatsız etmediğinde, onun yenmesinde hiçbir mahzur yoktur” (Dârimî, 1992: II, 426).

4) İbn Abbas’tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber en hayırlı arkadaşları belirtirken “arkadaşları” için “ashâb” kelimesini kullanmıştır. Hz. Peygamber’in ilgili rivayeti şöyledir: “Arkadaşların (*ashâb*) en hayırlısı dört kişi olanları, orduların en hayırlısı dört bin kişi olanları, küçük askeri birliklerin en hayırlısı ise dört yüz kişi olanlarıdır. Bir ordunun asker sayısı da oniki bine ulaştığında, onlar sabredip (şehid oluncaya kadar savaşacaklarına dair Allah’a verdikleri söze) sadık kaldıkları sürece, sayılarının azlığından dolayı yenilmezler” (Dârimî, 1992: II, 532-533).

5) Abdullah b. Amr İbnî'l-As’tan, gelen rivayette, Hz. Peygamber “arkadaşlar” için “ashâb” kelimesini “arkadaş” için ise “sâhib” kelimesini kullanmıştır. Bu rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Arkadaşların (*Ashâb*) Allah katında en hayırlısı, arkadaşına (*sâhibihî*) en hayırlı olanları; komşuların Allah katında en hayırlısı ise komşusuna en hayırlı olanlarıdır” (Dârimî, 1992: II, 532).

6) Süleyman b. Bureyde’den gelen bir rivayette, “arkadaşları” anlamında “ashâb” kelimesi kullanılmıştır. Süleyman b. Bureyde şöyle anlatır: “Hz. Peygamber bir adamı bir askeri birliğin başına komutan yaptığında ona şunları tavsiye ederdi: ‘Müşrik düşmanlarıyla karşılaştığında onları şu üç yoldan (veya üç husustan) birine çağır ve hangisinde sana icabet ederlerse, onlardan onu kabul et ve onlardan el çek. Şöyle ki, onları müslüman olmaya çağır, eğer müslüman olmayı kabul ederlerse (bunu) kabul et ve onlardan el çek (onlara dokunma). Sonra onları yurtlarından, muhacirlerin yurduna geçmeye çağır ve onlara, eğer bunu yaparlarsa muhacirlerin lehine olan şeylerin kendilerinin de lehine olacağını, muhacirlerin üzerindeki yükümlülüklerin kendilerinin üzerine de olacağını bildir. Eğer razı olmazlarsa onlara bildir ki, onlar müslümanların bedevileri gibi olurlar, haklarında Allah’ın, müslümanlar üzerinde geçerli olan hükmü geçerli olur ve müslümanlarla birlikte cihad etmeleri hariç, onlara savaşmaksızın elde edilen ganimet (fey) ile savaşarak elde edilen ganimetten hiçbir pay yoktur! Onlar müslümanlığa girmeye razı olmazlarsa, onlardan cizye vermelerini iste. Eğer bunu yaparlarsa onlardan kabul et ve onlardan el çek. Onlar cizye vermeye de razı olmazlarsa, Allah’tan yardım iste ve onlarla savaş! Eğer bir kale ahalisini kuşatırsan, onlar da senden kendilerine Allah’ın güvencesi (zimmet’i) ile Peygamber’inin güvencesini vermeni isterlerse, onlara ne Allah’ın güvencesini, ne de Peygamber’inin güvencesini ver! Fakat onlara kendi güvencen ile babanın güvencesini ve arkadaşlarının (*ashâbike*) güvencesini ver. Çünkü kendi güvencenizle babalarınızın güvencesini yerine getiremezseniz bu size, Allah’ın güvencesi ile Rasûl’ünün güvencesini yerine getirmemenizden daha kolay gelir. Bir kaleyi kuşatırsan, onlar da senden, Allah’ın hükmüne tabi tutulmalarını isterlerse, sen onları Allah’ın hükmüne

tabi tutma. Fakat sen onları kendi hükmüne tabi tut. Zira sen onlar hakkında Allah'ın hükmüne isabet ediyor musun yoksa etmiyor musun, bilemezsin. Ardından sen onlar hakkında dilediğini hükmet” (Dârimî, 1992: II, 534).

7) Hasan'dan gelen bir nakilde ismi belirtilmeyen bir şahıs Hz. Peygamber'e onun arkadaşlığı hakkında soru sorarken “arkadaş” için “sohbetihî” kelimesini kullanmıştır. Eş'as vasıtasıyla gelen rivayet şöyledir: “Hz. Peygamber birgün Bakî mezarlığının yanına çıkmıştı. Derken satılmakta olan bir köle görmüş ve onun yanına gelip pazarlığını yapmış. Sonra onu almaktan vazgeçip bırakmış. O esnada bu köleyi bir adam görüp satın almış ve azat etmiş. Sonra onu Hz. Peygamber'e getirip şöyle demiş: ‘Doğrusu, ben bunu satın aldım ve azat ettim. Onun hakkında ne buyurursun?’ Hz. Peygamber de; ‘O senin din kardeşin ve mevlâdır (azadın, yakınıdır)’ buyurmuş. Adam; ‘onun arkadaşlığı (sohbetihî) hakkında ne buyurursun?’ demiş. Hz. Peygamber de; ‘Eğer senin iyiliğini bilirse bu onun için iyi, senin için kötüdür’ buyurmuş. Adam; ‘onun malı hakkında ne buyurursun?’ demiş. Hz. Peygamber de; ‘Eğer O, geriye hiçbir asabe bırakmayarak ölürse, sen onun mirasçısısın’ buyurmuştur” (Dârimî, 1992: II, 667-668).

8) Enes'ten gelen rivayette Sa'd bin Ebî Vakkas, Selman'ı Fârisî teselli etmek için sen Hz. Peygamber'le arkadaşlık kurma şerefine nail oldun derken “arkadaşlık” için “sahibte” kelimesini kullanmıştır. Bize gelen rivayet şu şekildedir: “Selman ı Farisî hastalandı. Sa'd bin Ebî Vakkas'da onu ziyarete gitti. Baktı ki Selman ağlıyor. Bunun üzerine Sa'd, ona: ‘Kardeşim! Seni ağlatan nedir? Sen Rasûlullah ile arkadaşlık etmek (sahibte) şerefine kavuşmadın mı? Şöyle değil mi, böyle değil mi? (yani şu ve bu faziletlerin var), dedi.’ Selman: ‘Şu iki şeyden birisi için ağlamıyorum: Ben ne dünyaya bir düşkünlükten dolayı ne de âhiretten hoşlanmamaktan dolayı ağlıyorum. Ve lâkin Rasûlullah bana bir tavsiyede bulundu ama ben kendimi o tavsiyenin sınırlarını aştım sanırım (bundan dolayı ağlıyorum), dedi.’ Sa'd: ‘O, sana ne tavsiye buyurdu?’ Diye sordu. Selman, O, bana: ‘binek hayvanı üstünde yolculuk edenin azığı kadar (mal) birinize yeter, diye tavsiyede bulundu’ idi. Hâlbuki ben kendimi o tavsiyenin sınırlarını aştım sanırım. Sana gelince Ya Sa'd: ‘Hüküm vereceğin zaman hükmünde, hakları taksim edeceğin zaman dağıtımında ve bir şeye niyetlendiğin zaman azminde Allah'tan kork (azabından sakın),’ dedi” (İbn Mâce, 1992: II, 1374–1375).

9) Saib b. Yezid'den gelen bir rivayette, Saib b. Yezid, Saad b. Malik'le Medine'den Mekke'ye giderken “arkadaşlık ettiğini” söylerken “sahibtu” kelimesini kullanmıştır. Saib b. Yezid şöyle anlatır: “Ben Saad b. Malik ile Medine'den Mekke'ye kadar yolda arkadaşlık (sahibtu) ettim. Bir tek hadis rivayet ettiğini işitmedim” (İbn Mâce, 1992: I, 12).

10) Hafs bin Asım bin Ömer bin el-Hattâb babasından rivayetinde, İbn Ömer'le yolculuk esnasında (İbn Ömer'in imamlığında) cemaatle iki rek'at namaz kıldıklarını ve oradan bir süre ayrılıp geri döndüklerinde (sünnet) namaz kılan insanları gördüklerinde İbn Ömer, ben Hz. Peygamber'le, Hz. Ebu Bekir'le, Hz. Ömer'le ve Hz. Osman'la arkadaşlık ettim, Onlar yolculuk esnasında iki rek'attan fazla kılmadı derken “arkadaşlık ettim” için “sahibtu” kelimesini kullanmıştır. Rivayet şu şekildedir: “Biz yolculukta İbn Ömer'le beraberdik. İbn Ömer, bize namaz kıldırıldı. Farzdan sonra sünnet kılmadan kendisi de, biz de dönüp gittik. İbn Ömer, dönüşünde cemaatin bir kısmının kalkıp namaza durduklarını görünce: ‘Bunlar ne yapıyorlar?’ Diye sordu. Ben de: Sünnet kılıyorlar, dedim. İbn Ömer: ‘Eğer ben (yolculukta) sünnet kılmış olsaydım farz namazımı kısaltılmış şekilde değil tam kılardım. Ey kardeşimin oğlu! Ben Rasûlullah ile arkadaşlık (sahibtu) ettim. Vefat edinceye kadar yolculukta

iki rek'at farzdan başka namaz kılmadı. Sonra Ebu Bekir ile arkadaşlık (*sahibtu*) ettim. O da iki rek'atten fazla kılmadı. Sonra Ömer ile arkadaşlık (*sahibtu*) ettim. Kendisi de iki rek'atten fazla kılmadı. Ondan sonra Osman ile arkadaşlık (*sahibtu*) ettim. O da iki rek'atten fazla kılmadı. Bu kişiler vefat edinceye kadar durum böyleydi.' Allah Teâlâ da: 'Ey Mü'minler! Andolsun ki sizin için Rasûlullah en güzel örnektir' buyuruyor dedi" (İbn Mâce, 1992: I, 340).

11) Bera bin Âzib, Bedir günü (savaşa katılan) Hz. Peygamber'in arkadaşlarının, Tâlût ile beraber nehri geçen arkadaşlarının sayısı gibi olduğunu belirtirken "arkadaşları" için "ashâb" kelimesini kullanmıştır. Bera b. Âzib'in rivayeti şöyledir: "Biz Bedir günü savaşa katılan, Hz. Peygamber'in arkadaşlarının (*ashâb*) Tâlût ile beraber nehri geçen arkadaşlarının (*ashâb*) sayısı gibi üç yüz on küsur olduğunu anlatırdık. Tâlût ile beraber nehri yalnız mü'min olan geçti" (İbn Mâce, 1992: II, 944).

12) Cabir bin Abdullah'tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber, kendisine (yani Hz. Peygamber'e) karşı çıkan kişiyi öldürmek isteyen Hz. Ömer'e cevaben "bu adamın arkadaşları veya arkadaşçıkları vardır" derken "arkadaşları" yerine "ashâbin" kelimesini, arkadaşçıkları yerine ise "usayhâbin" kelimesini kullanmıştır. Rivayetin tamamı şu şekildedir: "Rasûlullah, Mekke civarında Ci'rane denilen mevkiye külçe altın, gümüş ve ganimet mallarını taksim ediyordu. Mal Bilal'in eteği içinde idi. Bu esnada bir kişi küstahça bir eda ile: 'Ya Muhammed adalet et! Çünkü hakikaten şu taksim işinde sen adalet etmedin,' dedi. Bu söz üzerine Rasûlullah O'na: 'Sana azap olsun! Ben adalet etmeyince benden sonra kim adalet edecektir?' Diye cevap verdi. Bundan sonra Hz. Ömer: 'Ya Rasûlullah! Bu münafığın boynunu vurmam için beni serbest bırak,' dedi. Rasûlullah, Hz. Ömer'e cevaben : 'Şüphesiz bu adamın arkadaşları (*ashâbin*) veya arkadaşçıkları (*usayhâbin*) vardır. Bunlar Kur'an-ı Kerim okuyacaklar, fakat Kur'an-ı Kerim onların boyun çemberlerini (gırtlaklarını) geçmeyecektir. Ok süratle avı delerek öteye çıktığı gibi bunlar da dinden hızla çıkıvereceklerdir' buyurdu" (İbn Mâce, 1992: I, 61).

13) Hz. Ömer vurulduğunda endişelenmişti. İbn Abbas, Hz. Ömer'i teselli etmek istemiş; ifadelerinde sahabe ve türevlerinden birçok kelime; kullanmıştır. Bunlar, "yâr ve hemdem" anlamında "sahibte", "dostluk" anlamında "sohbete", "arkadaş" anlamında "sahibte", "arkadaşları" anlamında "sahabete", "sohbet" anlamında "sohbeti" kelimelerinin bulunduğu ifadeler yer alır. İfadelerin bulunduğu rivayette Mısver bin Mahrame şöyle demiştir: "Ömer vurulduğu zaman acı çekmeye başladı. Hemen (pek sevdiği) İbn Abbas yanına gelerek endişesini gidermek ve teselli etmek maksadıyla: 'Ey Mü'minlerin Emîri! Eğer bu vurulmadan ölüm olursa, vaziyetten o kadar endişe etme! Yemin olsun, muhakkak sen Rasûlullah'a yâr ve hemdem (*sahibte*) oldun ve O'na pek güzel dostluk ettin (*sohbete*). Sonra Rasûlullah'tan hoşnut olarak ayrıldın. Ondan sonra Ebu Bekir'e arkadaş (*sahibte*) oldun. Ona da pekiyi yoldaş oldun. Sonra Ebu Bekir'den hoşnut ve razı olarak ayrıldın. Sonra Peygamber'in ve Ebu Bekir'in bunca arkadaşlarına (*sahabetehum*) dost oldun (*sahibte*); bunlara da pek güzel dostluk (*sohbete*) ettin. Eğer sen bu defa sahâbîlerden ayrılırsan, muhakkak onlar senden hoşnut ve razı oldukları halde ayrılacaksın! Dedi. Bunun üzerine Ömer: Rasûlullah ile sohbet (*sohbeti*) ve Onun hoşnutluğu hakkında zikrettiğin o güzel hatıralar Yüce Allah'ın bana bahşettiği bir minnet ve ihsandır. Ebu Bekir'in sohbeti (*sohbeti*) ve onun benden hoşnutluğu hakkında zikrettiğin hatıralar da yine hiç şüphesiz zikri ulu olan Allah'ın bir minnet ve ihsandır ki, onu bana bahşetmiştir. Senin şu anda bende görmekte olduğun ızdırab ve endişeme gelince, o senin için ve senin en yakın ve en sadık dostların (*ashâbike*) içindir. Vallahi şayet benim şu yer dolusu altınım olsaydı Aziz ve Celil olan Allah'ın azabından

kurtulmak için o azabı görmeden önce bu altınları hiç terettüt etmeden muhakkak feda ederdim,' demiştir" (Buhâri, 1992: IV, 201).

14) Şakîk bin Seleme'den gelen bir rivayette Ebû Mes'ud'un Ammâr'a söylediği ve Ammâr'ın Ebû Mes'ud'a söylediği ifadelerde "arkadaşları" anlamında "ashâbuhû" ve "arkadaşlık yapmak" anlamında "sahibte" kelimelerinin yer aldığını görmekteyiz. Şakîk bin Seleme şöyle demiştir: "Ben Ebû Mes'ûd, Ebû Musa ve Ammâr'la beraber otuyordum. Ebû Mes'ûd, Ammâr'a: 'Ben senden başka arkadaşlarımdan (*ashâbike*) herbirine, isteseydim muhakkak şöyle derdim: Ben senin Hz. Peygamber'e arkadaşlık (*sahibte*) yaptığından beri benim nazarımda bu işe sür'atle girişinden daha ayıplı bir iş yaptığını görmedim derdim' dedi. Ammâr da: 'Ya Ebû Mes'ûd! Ben de ne senin, ne de arkadaşlarının (*sâhibike*) Peygamber'e arkadaş (*sahibtumâ*) olmanızdan beri benim nazarımda bu işten geri durmanızdan daha ayıplı bir iş yaptığınızı görmedim' dedi. Bunun üzerine zengin halde bulunan Ebû Mes'ûd, hizmetçisine: 'Ey Gulâm! İki takım elbise getir de onlardan birini Ebû Musa'ya, diğerini de Ammâr'a ver, dedi' ve onlara da: 'Bu yeni elbiseler içinde cuma namazına gidin' dedi" (Buhâri, 1992: VIII, 98).

15) İbn Abbas'ın bir rivayetinde, Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir'e "arkadaşım" anlamında "sâhibî" kelimesini kullanmıştır. İbn Abbas'tan gelen rivayet şu şekildedir: Hz. Peygamber: "Ümmetimden birini sevgisi samimi ve silinmesi mümkün olmayan bir dost edinecek olsaydım, hiç şüphesiz Ebu Bekir'i edinirdim. Fakat o benim din kardeşim ve arkadaşımdır (*sâhibî*)" buyurmuştur (Buhâri, 1992: IV, 191).

16) Alkâme bin Vail babasından yaptığı bir rivayette, arkadaşını öldüren bir adamın durumunu Hz. Peygamber'e sorarken, "arkadaş" anlamında "sâhibu" kelimesini kullanmıştır. Rivayet şu şekildedir: "Rasûlullah'ın yanında otuyordum. Bir adam birinin boynuna bir organ bağlamış getiriyordu ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bu adam kardeşimle beraber kuyu kazıyorlardı, kazmayı kaldırdı arkadaşının (*sâhibihî*) başına vurdu ve öldürdü.' Rasûlullah: 'Onu affet' buyurdu. Adam kabul etmedi ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Peygamber'i! Bu adam ve kardeşim kuyu kazıyorlardı, bu adam kazmasını kaldırıp arkadaşının (*sâhibihî*) başına vurdu ve onu öldürdü.' Rasûlullah: 'Onu affet' buyurdu. Adam yine kabul etmedi ve kalkıp şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bu adam ve kardeşim kuyu kazıyorlardı. Bu adam kazmasını kaldırdı -sanki o sahneyi görüyor gibiyim- ve arkadaşının (*sâhibihî*) kafasına vurdu ve onu öldürdü' deyince Rasûlullah, tekrar: 'Onu affet' buyurdu. Adam kabul etmeyince, Rasûlullah: 'Git, onu öldürürsen sen de onun gibi olursun' buyurdu. Adam kâtili çıkardı biraz gidince, O'na: 'Rasûlullah ne söyledi duymuyor musun'? Dedik. Bunun üzerine döndü ve: 'Onu öldürürsem onun gibi mi olurum'? Deyince, Rasûlullah: 'Evet eğer öldürürsen onun gibi olursun' buyurdu ve yine: 'Onu affet' dedi. Böylece katil affolunup boynundaki organı sürükleyerek çekip gitti" (Nesâî, 1992: VIII, 14-18).

17) Hz. Peygamber, bir ağacın gölgesinde serinletilen adamın durumunu sorarken "arkadaş" anlamında "sâhibu" kelimesini kullanmıştır. Cabir b. Abdullah'tan gelen rivayet şu şekildedir: "Rasûlullah bir ağacın gölgesinde su ile serinletilen bir adama rastladı ve: 'Arkadaşınıza (*sâhibikum*) ne oldu'? Buyurdu. Oradakiler: 'Oruçluydu' dediler. Rasûlullah'da: 'Yolculukta oruç tutmanız ibadetten değildir. Ruhsata sarılın; Allah'ın sizin için tanıdığı bir kolaylık var onu kabul edip kullanın' buyurdu" (Nesâî, 1992: IV, 175-176).

18) İsmi belirtilmeyen bir kişi, Selman'a "arkadaşınız olan Peygamber" derken "arkadaş" anlamında "sâhibu" kelimesini kullanmıştır. Rivayet şöyledir: "Bir adam Selman'a: Arkadaşınız (*sâhibikum*) olan Peygamber, abdestin nasıl bozulacağına varıncaya kadar size her şeyi öğretiyor deyince, Selman: 'Evet herşeyi öğretiyor. Mesela

O, küçük ve büyük abdest yaparken kibleye dönmemizi, sağ ellerimizle ve üçten az taş kullanarak taharetlenmeyi bize yasakladı” (Nesâî, 1992: I, 38–39).

19) Âmir b. Said’ten rivayete göre, o şöyle demiştir: “Bir düğünde Kurasa b. Ka’b ve Ebu Mes’ud el Ensarî’nin yanına vardım, o esnada küçük kızlar şarkılar söylüyorlardı. Ben de: Siz Rasûlullah’ın arkadaşlarından (*sâhibâ*) ve Bedir Savaşı’na katılanlardansınız, yanınızda şarkılar söyleniyor sizler ise hiçbir şey yapmıyorsunuz dedim. Onlardan biri: ‘İstersen sen de otur bizimle birlikte dinle, istemezsen git. Düğünde eğlenmeye izin verildi’ dedi” (Nesâî, 1992: VI, 135). Bu rivayette Âmir b. Said, Ka’b ve Ebu Mes’ud el Ensarî’ye hitaben siz Rasûlullah’ın arkadaşlarındansınız diyerek “iki arkadaş” anlamına gelen “*sâhibâ*” kelimesi kullanmıştır.

20) Küreyb’ten gelen bir rivayette Küreyb, Ümmü-l Fadl kendisini Şam’daki Muaviye’ye gönderdiğini anlatarak şöyle devam ediyor: “Şam’a vardım, Ümmü-l fadl’ın istediklerini yerine getirdim. Ben, Şam’da iken Medine’de, Ramazan hilali görülmüş, ben ise Cuma gecesi hilali görmüştüm. Ayın sonunda Medine’ye döndüm. Abdullah b. Abbas beni arayıp, ‘Hilal meselesinden bahsetti ve hilali ne zaman gördünüz?’ Dedi. Bende: Cuma gecesi gördük dedim. O: ‘Cuma gecesi sende gördün mü?’ Diye sordu. Ben de: Evet, halk ta gördü ve oruca başladılar. Muaviye de oruca başladı dedim. Abdullah b. Abbas: ‘Ama biz Cumartesi gecesi gördük, dolayısıyla otuz güne tamamlayıncaya kadar veya tekrar hilali görünceye kadar oruç tutacağız’ dedi. Ben de: Muaviye ve arkadaşlarının (*ashâbihi*) hilali görmeleri yetmez mi? Dedim. O da: ‘Hayır, Rasûlullah bize böylece emretmişti’ dedi” (Nesâî, 1992: IV, 131). Bu rivayette Küreyb, Abdullah b. Abbas’a Muaviye ve arkadaşlarının hilali görmeleri yetmez mi? diye cevap verirken “arkadaşları” anlamında “*ashâbihi*” kelimesini kullanmıştır.

21) Abdullah b. Ebi Katâde’den rivayete göre, o şöyle demiştir: “Babam Hudeybiye olayı senesi Rasûlullah ile beraber yola çıkmıştı. Arkadaşları (*ashâbihi*) ihrama girmiş, babam girmemişti. Bu arada ben arkadaşlarımla (*ashâbi*) beraberken onlardan bir kısmı bir kısmına bakarak güлüştüler. Baktım bir de ne göreyim; yaban eşegi! Hayvanı yaraladım, arkadaşlarımdan yardım istedim, fakat yardım etmekten uzak durdular. Hayvanın etinden yedik, (Bir yandan da düşmanın bizi çevirmesinden) korktuk. Bu sebeple hemen Rasûlullah’a yetişmek istiyor, atımı bazen koşturuyor bazen de kendi haline bırakıyordum. Gece yarısı Gıfar kabilesinden bir adamla karşılaştım ve ona: Rasûlullah’ı nerede bıraktın? Dedim. ‘Sukya da öğle uykusundaydı’ dedi. Böylece Peygamber’e yetiştim ve şöyle dedim: Ey Allah’ın Rasûlü! Arkadaşlarımdan (*ashâbeke*) sana selâm ve dualar var. Onlar düşman tarafından seninle aralarının kopmasından endişe ediyorlar. Dolayısıyla onların gelmesini bekleyin dedim. O da beklemeye başladı. Bu arada ben, Rasûlullah’a: Bir yaban eşegi avlamıştım, yanımda ondan biraz var dedim. Bunun üzerine oradakilere: ‘Yiyiniz’ buyurdu. Onların hepsi de ihramlıydılar” (Nesâî, 1992: V, 185–186). Bu rivayette, Katade’nin babası, Rasûlullah’la beraber yola çıktığında, arkadaşlarının ihrama girdiğini söylerken, arkadaşlarıyla beraber olduğunu ve Ey Allah’ın Rasûlü arkadaşlarımdan sana selâm ve dualar var derken “arkadaşlar” anlamında “*ashâb*” kelimesini kullanmıştır. Farklı bir senedle yine Abdullah b. Ebî Katâde’den gelen rivayette, Ona da babası (Ebû Katâde) haber vermiş ki, kendisi Rasûlullah ile birlikte Hudeybiye gazasına iştirak etmiş. Ebû Katâde şöyle demiş: “Müteakiben benden gayrı arkadaşlar umreye niyet ettiler. Ben, bir yaban eşegi avlayarak ihramlı oldukları halde arkadaşlarıma (*ashâbi*) yedirdim. Sonra Rasûlullah’a gelerek, yanımda bu hayvanın etinden artan bir parça bulunduğunu haber verdim. Bunun üzerine: ‘Siz onu yiyin’ buyurdular” (Müslim, 1992: I, 854–855). Burada da yukarıdaki aynı kullanım söz konusudur. Yani “arkadaşlarıma” derken “*ashâbi*” kelimesi kullanılmıştır.

22) Abdullah b. Ömer, adamın birine borç verme sebeplerini anlatırken; borç verme sebeplerinden biri olan; “arkadaşını razı etmek için borç verirsin. O zaman da arkadaşın senden hoşnud olur” ifadesinde “arkadaş” anlamında “sâhibu” kelimesini kullanmıştır. İmam Malik’ten gelen ilgili rivayet şu şekildedir: “Bir adam Abdullah b. Ömer’e gelerek şöyle dedi: ‘Ey Ebu Abdurrahman, ben bir adama borç verdim ve verdiğimden daha fazla vermesini şart koştum’. Abdullah b. Ömer: ‘Bu, faiz olur,’ dedi. Adam: ‘Bana nasıl yapmamı emredersin, ey Ebu Abdurrahman’? Deyince Abdullah b. Ömer: ‘ Borç vermek üç şekildedir: 1) Allah rızası için borç verirsin. Allah senden razı olur, sana sevap verir. 2) Arkadaşını (*sâhibike*) razı etmek için borç verirsin. O zaman da arkadaşın (*sâhibike*) senden hoşnut olur. 3) Helâl malınla haram mal almak için borç verirsin ki bu da faiz olur.’ Adam: ‘Ey Ebu Abdurrahman, bana nasıl yapmamı emredersin’? Dedğinde Abdullah b. Ömer şöyle cevap verdi: ‘O şartın yazılı olduğu sahifeyi yırtmanı (yani o şartı iptal etmeni) tavsiye ediyorum. Sana verdiğin kadar öderse, onu kabul et. Verdiğinden az verirse, onu aldığı kadar ecir ve sevap kazanırsın. Eğer kendi isteğiyle senin verdiğinden daha fazla verirse, bu da sana bir teşekkür olmuş olur. Yine ona borç verip de mühlet tanımanın ecrini ve sevabını almış olursun’” (Mâlik, 1992: II, 681–682).

23) Sa’d b. Ebi Vakkas, babasından gelen bir rivayeti şöyle nakleder: “Veda hacı senesi hastalığının artması üzerine Rasûlullah beni ziyarete gelince ona: ‘Ya Rasûlullah, gördüğün gibi hastalığım çok şiddetlendi. Ben mal sahibiyim. Bir kızımdan başka da varisim yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak verebilir miyim’? Dedim. Rasûlullah: ‘Hayır, veremezsin’ buyurdu. Yarısını sadaka olarak verebilir miyim? Dedim. ‘Hayır,’ buyurdu. Sonra Rasûlullah: ‘Üçte birini sadaka olarak verebilirsin, üçte bir az değildir. Varislerini zengin bırakman başkalarına el açan fakirler olarak bırakmandan daha iyidir. Allah’ın rızasını kazanmak için vereceğin her nafaka, hatta hanımının ağzına koyduğun her lokma, sevap kazanmana vesile olur’ buyurdu. Ya Rasûlullah, arkadaşlarım (*ashâbî*) seninle Medine’ye gidecekler. Ben, Mekke’de ölecek miyim dedim. Rasûlullah şöyle buyurdu: ‘Hayır sen şimdi Mekke’de ölmeyeceksin, daha salih ameller işleyeceksin, derecen yükselecektir. Müslümanlar senden yararlanıncaya, müşrikler de senden zarar görünceye kadar yaşıyacaksın. Allah’ım! Arkadaşlarımla (*ashâbî*) hicretini tamamla, onları gerisin geri çevirme.’ Fakat bu göçmenler içinde Sa’d b. Havle ne kadar zavallıdır, sonradan Mekke’ye dönmek zorunda kaldı ve orada vefat etti. Rasûlullah Sa’d’ın Mekke’de vefatına üzüldü” (Mâlik, 1992: II, 763). Burada da “arkadaşlarım” anlamında “ashâbî” kelimesi kullanılmıştır.

24) Ubeyd bin Cureyc’ten gelen rivayette, Ubeyd bin Cureyc, Abdullah ibn Ömer’e: “Yâ Ebâ Abdarrahmân! Arkadaşlarının (*ashâbike*) yaptığını hiç görmediğim dört şeyi, seni yapıyor görüyorum, dedi. İbn Ömer: ‘Nedir onlar, ey Cureyc’in oğlu’? Dedim. İbn Cureyc: ‘Seni görüyorum ki, Ka’be’nin rükünlerinden Haceri Esved rükünü ile Yemânî rükünden başkasına el sürmüyorsun. Ve yine görüyorum, tabaklanmış deriden ayakkabılar giyiyorsun. Yine seni görüyorum, sarı boya ile boyuyorsun. Yine seni görüyorum, Mekke’de bulunduğun zaman insanlar (Zil-hicce) hilâlini görür görmez yüksek sesle telbiye okumaya başladıkları halde sen, terviye günü (Arefe’den evvelki gün) girmedikçe telbiyeye başlamıyorsun,’ dedi. Abdullah ibn Ömer şöyle cevap verdi: ‘Beyt’in rükünlerine gelince: Ben Rasûlullah’ın Haceri Esved ile Yemânî rükünden başkasına el sürüp meshettiğini görmedim. Tabaklanmış deriden ayakkabılara gelince: Ben Rasûlullah’ın üzeri kılız deriden yapılmış ayakkabılar giyip, ayağı içinde iken abdest aldığını gördüm. Onun için ben onları giymeyi severim. Sarı boyaya gelince: Rasûlullah’ın sarı boya ile boyadığını gördüm. Ben de onun için o boya ile boyamayı severim. Telbiyeye gelince: Rasûlullah’ın hayvanı hareket için ayağa kalkıp

doğrulmadıkça telbiye ettiğini görmedim” (Buhari, 1992: I, 49-50). Ubeyd ibn Cureyc, Abdullah ibn Ömer’e: Yâ Ebâ Abdarrahmân! Arkadaşlarının yaptığını hiç görmediğim dört şeyi, seni yapıyor görüyorum derken “arkadaş” anlamında “ashâbîke” kelimesini kullanmıştır.

25) İbn Ömer şöyle demiştir: “Ben arkadaşlarımı (*ashâbî*) nasıl namaz kılar gördüm ise, ben de öyle kılarım. Ne gece, ne de gündüz hiçbir kimseyi istediği gibi namaz kılmaktan nehiy etmem. Yalnız, namaz kılmayı güneşin doğuş ve batış zamanına denk getirmeyin” (Buhari, 1992: I,146). İbn Ömer arkadaşlarımı nasıl namaz kılar gördüm ise öyle kılarım derken “arkadaşlarımı” anlamında “ashâbî” kelimesini kullanmıştır.

26) Ebu Hureyre Rasûlullah’ın: “Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına (*lisâhibike*): “Sus” dersin boş davranışta bulunmuş olursun (Cumanın sevabını kaçırsın)” buyurduğunu söylemiştir (Buhârî, 1992: I, 224).

27) Rabi’ b. Sebra’dan gelen bir rivayette, babası Mekke’nin fethinde Rasûlullah ile birlikte gaza etmiş. (Demiş ki) : “Orada onbeş gece -yani geceleri de sayılırsa otuz gün- kaldık. Bunun üzerine Rasûlullah bize kadınlarla mut’a yapmak için izin verdi. Derken ben kaviminden bir zat ile birlikte dışarı çıktım. Güzellik hususunda benim ona üstünlüğüm vardı. Arkadaşım çirkine yakın bir adamdı. Her birimizin kaftanı vardı. Fakat benim kaftanım eski, amcaoğlunun kaftanı ise yepyeni bir şeydi. Mekke’nin alt tarafına yahut üst tarafına vardığımız vakit bize uzun boyunlu dişi deve gibi (endamlı) bir kadın rastladı. Kendisine: Bizden birimizle mut’a yapmaya razı olur musun? Diye sorduk. Kadın: ‘Ne verirsiniz?’ Dedi. Biz de her birimiz kaftanımızı yaydık. Kadın her ikimize bakmaya başladı. Arkadaşım (*sâhibî*) kadının yanına baktığını görünce: ‘Bunun kaftanı eskidir. Benim kaftanım ise yepyenidir,’ dedi. Kadın ise iki veya üç defa: ‘Onun kaftanının zararı yok mukabelesinde bulundu.’ Sonra kadınla ben mut’a yaptım ve Rasûlullah mût’a’yı haram edinceye kadar yanından çıkmadım” (Müslim, 1992: II,1024) derken “arkadaşım” anlamında “sâhibî” kullanılmıştır.

28) Bize Ebû Cuhayfe rivayet etti ki, “Rasûlullah’ı deriden yapılmış yayvan çadırın içinde gördüm. Bilal’i de abdest suyu çıkarırken gördüm. Baktım ki; halk bu suyu kapşıyorlar. Kim ondan bir şey kapabilirse yüzüne gözüne sürüyor, kapamayanlar ise arkadaşının (*sâhibihi*) ellerindeki ıslaklıktan bir şeyler almağa çalışıyorlardı. Sonra Bilal’in bir mızrak alıp yere diktiğini gördüm. Hz. Peygamber’de paçalarını sıvamış kırmızı takım içinde dışarı çıktı. Sonra cemaata mızrağa doğru iki rek’ât namaz kıldırdı. Mızrağın önünden insanlarla hayvanların gelip geçtiğini de gördüm” (Müslim, 1992: I, 360). Burada Ebû Cuhayfe, “arkadaşının” anlamında “sâhibihi” kelimesini kullanmıştır.

29) Ümmü Habibe’den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Melekler, aralarında çan bulunan yolcularla arkadaşlık (*tashabu*) etmezler” (Ebû Dâvud, 1992: III, 53). Hz. Peygamber’in Meleklerin çan sesi bulunan yolcularla arkadaşlık etmediğini belirttiği bu rivayette, Hz. Peygamber, “arkadaşlık” anlamında “tashabu”yu kullanmıştır.

30) Muhammed b. Ebu Yahya’ya babasının haber verdiğine göre birgün arkadaşıyla (*sâhibun*) birlikte, Hz. Ebu Said’i ziyarete gitmişler. (Babam olayın devamını şöyle anlattı diyor): “Arkadaşımla beraber (Ebu Said’in) yanından çıktık. Bir arkadaşımızla (*sâhibun*) karşılaştık, O da hastalıktan yatmakta olan Ebu Said’in yanına girmek istiyordu. Biz onun yanından ayrılıp mescide doğru yöneldik ve (varıp) mescide oturduk. Derken bu arkadaşımız da mescide geldi ve bize Hz. Ebu Said’i şöyle derken işittiğini söyledi: Rasûlullah: ‘Muhakkak ki yılanlar cinlilerdendir. Her kim evinde onlardan birini görürse, üç defa bu evde size yer yoktur, eğer bir daha sizi burada

görürsem bu evi başınıza dar getiririm, benden söylemesi, artık olacak olan şeylerden dolayı bir daha da beni suçlamayın demek suretiyle onu sıkıştırın. Buna rağmen yine de eve gelirse onu öldürsün. Çünkü o şeytandır' buyurdu" (Ebû Dâvud, 1992: V, 413). Bu rivayette, Muhammed b. Ebu Yahya'nın babası, "bir arkadaş" anlamında "sâhibun" kelimesini kullanmıştır.

31) Ebu'l-Vadiy' (Abbâd b. Nüseyb)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir savaş için sefere çıkmıştık. Bir yerde konakladık. Arkadaşlarımızdan (*sâhibun lenâ*) biri, bir köle karşılığında bir at sattı. Sonra günlerinin kalanını bu şekilde geçirdiler. Ertesi gün sabah olunca asker hazırlandı. Atı alan, atını eğerlemek üzere kalktı. (Ama) satan pişman olup alıcıya geldi ve alışverişi feshetmek istedi. Müşteri ise atı vermek istemedi. Bunun üzerine satıcı; 'Hz. Peygamber'in arkadaşı (*sâhibun*) Ebû Berze aramızda hakem olsun,' dedi. Beraberce, ordunun bir bölümünde bulunan Ebû Berze'ye geldiler ve ona hâdiseyi anlattılar. Ebû Berze: 'Aranızda Hz. Peygamber'in hükmü ile hükmetmeme razı mısınız'? Rasûlullah; 'Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça akdi kesinleştirmek veya feshetmekte serbesttirler' buyurdu" (Ebû Dâvud, 1992: III, 736–737). Bu rivayette de "bir arkadaş" anlamında "sâhibun" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

32) Hz. Ebu Hureyre'den (rivayet edildiğine göre) Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Biriniz aksırdığı zaman 'elhamdülillahi alâ külli hâl (her halükârda Allah'a hamd olsun)' desin. (Onun bu hamdini işiten din) kardeşi veya arkadaşı (*sâhibuhû*): 'Yerhamükellah (Allah sana merhamet etsin)' desin. (Arkadaşının bu duasına karşılık olarak) aksıran kimse de O'na: 'Yehdükümüllah ve yüslihu bâleküm (Allah size hidayet versin ve halinizi ıslah etsin)' diye dua eder" (Ebû Dâvud, 1992: V, 290). Burada Hz. Peygamber, aksıran kişinin "elhamdülillahi alâ külli hâl" demesini ve bunu duyan din kardeşi yahut arkadaşının "Yerhamükellah" diyerek dua etmesini isterken, "arkadaşı" anlamında "sâhibuhû"yu kullanmıştır.

33) Hz. Âişe'den (rivayet edildiğine göre) Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "(Kendisiyle sohbet ettiğiniz mü'min) bir arkadaşınız (*sâhibukum*) vefat ettiği zaman onu bırakınız. Hakkında kötü sözler söylemeyiniz" (Ebû Dâvud, 1992: V, 206). Hz. Âişe'den rivayetle gelen bu hadiste Hz. Peygamber'in ölmüş olan arkadaşın arkasından kötü sözler söylenmesini yasaklarken "arkadaşınız" anlamında "sâhibukum" kelimesini kullandığı görülmektedir.

34) Ahmed b. Kays şöyle demiştir: "Ben savaş için yola çıkmıştım. Hz. Ebû Bekir ile karşılaştım. Bana; geri dön, ben, Rasûlullah'ı 'İki müslüman kılıçları ile karşılaştıkları zaman öldüren de ölen de cehennemdedir' buyururken işittim, birisi: 'Ya Rasûlullah şu katil, peki öldürülenin durumu ne ki? O da Cehennemde' dedi. Rasûlullah: 'O da arkadaşını (*sâhibihî*) öldürmek istemişti,' buyurdu" (Ebû Dâvud, 1992: IV, 462). Birbirini öldürmek isteyen iki müslümanın da yerinin cehennem olduğunu belirten Hz. Peygamber, öldürülen kişinin durumunu anlayamadığı için soran kimseye de "o da arkadaşını öldürmek istemişti" cevabını verirken "arkadaşı" anlamında "sâhibu" kelimesini kullanmıştır.

35) Kays b. Talk şöyle rivayet eder: "(Babam) Talk b. Ali bir ramazan günü bizi ziyaret edip yanımızda akşamladı ve iftar etti. Bize o gecenin namazını (teravihini) ve vitri kıldırıldı. Sonra imamı olduğu mescidine gidip cemaatine namaz kıldırıldı. Nihayet, vitir kalınca bir adamı öne geçirip, arkadaşlarına (*ashâbike*) vitri kıldırıldı. Çünkü ben Rasûlullah'ı: 'Bir gecede iki vitir olmaz' buyururken işittim, dedi" (Ebû Dâvud, 1992: II, 140–141). Talk b. Ali'nin, orada bulunan bir adamdan arkadaşlarına vitri kıldırmasını isterken "arkadaş" anlamında "ashâbu" kelimesini kullandığını görmekteyiz.

36) Hz. Ebu Said'den (rivayet edildiğine göre) Hz. Peygamber (şöyle) buyurmuştur: “Mü'minden başkasıyla arkadaşlık (*tusâhibu*) etme, yemeğini de Allah'tan korkan kimselerden başkası yemesin” (Ebû Dâvud, 1992: V, 167-168). Hz. Peygamber mü'minden başkasıyla arkadaşlık etme sözünü söylerken “arkadaşlık” anlamında “tusâhibu” kelimesini kullanmıştır.

37) Vâsile b. el-Eskâ'dan gelen bir rivayet şu şekildedir: “Rasûlullah Tebûk Savaşı'na gidilmek üzere çağrıda bulundu. Bunun üzerine ben hemen harp için gerekli malzemeyi temin etmek için ailemin yanına vardım. Geri döndüğümde Rasûlullah'ın arkadaşlarının (*sahâbeti*) ilki savaş için yola çıkmış bulunuyordu. Bunun üzerine Medine'de bir adama savaştan kazanacağı ganimeti karşılığında kiralık at verecek kim vardır? Diye bağırmaya başladım. Derken Ensardan yaşlı bir adam; ‘Savaştan kazanacağı ganimetin bizim olması şartıyla ona bizimle nöbetleşe bineceği bir hayvan veririz, yemesi de bize aittir, diye haykırdı.’ Ben de kabul dedim. Yaşlı Adam: ‘Yüce Allah'ın bereketi üzere savaş için yürü’ dedi. Ben de bu hayırlı arkadaşla (*sâhibi*) yola çıktım. Nihayet Allah bize bu yolculuktan bir fey nasip etti. Benim hisseme de birtakım genç develer isabet etti. Develeri sürüp ona getirdim. Arkadaşım çıkıp develerin arkasına konan heybelerinin birinin üzerine oturdu. Sonra; ‘bunları geriye doğru sür, dedi. Sonra da; ileri doğru sür, dedi. Arkasından da; senin genç develerinin kıymetli olduklarını görüyorum,’ dedi. Ben de ona bunlar benim sana şart koştuğum sana ait ganimetlerdir dedim. Ey kardeşim bu genç develerini al götür. Bizim arzumuz aslında senin ganimetinden başka ahiret sevabı ve senin arkadaşlığın idi. Cevâbını verdi” (Ebû Dâvud, 1992: III, 126-127). Burada da “arkadaş” anlamında “sâhibu” kelimesi kullanılmıştır.

38) Ebu Said'den (rivayet edildiğine göre) Rasûlullah: “Arkadaşlarıma (*ashâbî*) sövmeyiniz! Yaşamam kendisine bağlı olan Zat'a yemin ederim ki eğer biriniz, sadaka olarak Uhud Dağı kadar altın dağıtsa bu onlardan birinin bir müdd (lûka sadakasının sevabı)na erişmez ve hatta bunun yarısına da ulaşamaz” buyurmuştur (Ebû Dâvud, 1992: V, 45-46).

39) Hz. Ali diyor ki: “Yatsıdan önce ve sonra, kişinin arkadaşlarını (*ashâbehû*) namaz kılarken yanıltacak şekilde kiraatta sesini yükseltmesini Rasûlullah yasakladı (Ahmed b. Hanbel, 1992: I, 87-88).

40) Cabir b. Semûra'dan: “Rasûlullah ile namaz kılarken sağa ve sola elle-rimizle ‘es-Selâmü aleyküm’ diye selâm verdik/işaret ettik. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle dedi: ‘Bu insanlara ne oluyor, hırçın atların kuyrukları gibi ellerini oynatıyorlar, onlardan her biri namazlarında sakın olsun, elini uyluklarının/dizlerinin üzerine koysun, sonra sağındaki ve solundaki arkadaşına (*ashâbihî*) selâm versin” (Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 88).

41) Ebu Hureyre'den gelen rivayette: “Sümâme b. Üsâl el-Hanefî, Müslüman oldu. Rasûlullah: ‘O’nu, Ebû Talha'nın hurma bahçesine götürülmesini, orada gusül almasını’ emretti. Sonra da Rasûlullah dedi ki: ‘Arkadaşınızın (*sâhibikum*) İslâm'ı mükemmel oldu” (Ahmed b. Hanbel, 1992: II, 483).

42) Amr b. As'tan şöyle rivayet edildi: “Zâtî's-Selâsil savaşı yılında Rasûlullah kendisini (ordu komutanı olarak) göndermişti, O, başından geçen bir olayı şöyle anlatır: ‘Çok soğuk bir gecede ihtilâm oldum, gusül aldığım takdirde de helak olacağımdan endişe ettim ve teyemmüm yaptım, sonra arkadaşlarıma (*biashâbî*) sabah namazını kıldırımdım. Rasûlullah'ın yanına gelince durumu anlattım,’ O şöyle dedi: ‘Ey Amr! Sen cünüp olduğun halde arkadaşlarına (*biashâbike*) namaz mı kıldırırdın?’ Evet, Ya Rasûlallah! Çok soğuk bir gecede ihtilâm oldum, gusül aldığım takdirde de helak olacağımdan endişe ettim, Allah'ın şu ayetini hatırladım; ‘kendi canlarınıza

kıymayın/katletmeyin! Şüphesiz Allah size karşı bağışlayıcıdır.’ Bundan dolayı teyemmüm edip namazı kıldım. Rasûlullah güldü ve bir şey demedi” (Ahmed b. Hanbel, 1992: IV, 203–204).

43) Ebu Hureyre’den gelen bir rivayette Rasûlullah dedi ki : “İlim meclisinde oturup hikmetli şeyler öğrenen, sonra arkadaşına (*sâhibihî*) öğrendiklerinin kötülerini/zararlılarını aktaranın hâli şu yolcuya benzer: Yolcu bir çobana gelip der ki: ‘Ey Çoban, bu sürüden bana bir koyun kes’! Çoban da: ‘Git, en iyisinin kulağından tut ve getir’ der. Adam koyunların içine girer ve maalesef sürünün köpeğini kulağından tutup, getirir” (Ahmed b. Hanbel, 1992: II, 353). Bu son altı örnekte de arkadaş anlamında “s-h-b kökünden türemiş ifadeler kullanılmıştır.

Bu örneklere ilaveten, s-h-b kökünden türeyip “arkadaş” anlamına gelen daha birçok rivayet zikretmek mümkündür. Onlardan bazılarını da sadece kaynaklarda geçtiği yerleri işaret ederek şu şekilde sıralamamız mümkündür: (Buhâri, 1992: III, 178–184; Buhâri, 1992: I, 26; Buhâri, 1992: IV, 28–30; Buhâri, 1992: VII, 58–59; Buhâri, 1992: II, 89; Buhâri, 1992: I, 26–27; Buhâri, 1992: III, 44–45; Buhâri, 1992: III, 167–168; Buhâri, 1992: IV, 14; Buhâri, 1992: VIII, 86–87; Buhâri, 1992: VI, 67–68; Buhâri, 1992: II, 195–196; Buhâri, 1992: III, 113; Buhâri, 1992: II, 150–151; Buhâri, 1992: II, 82–83; Buhâri, 1992: II, 210; Buhâri, 1992: V, 203; Buhâri, 1992: I, 10; Buhâri, 1992: VII, 102–103; Buhâri, 1992: II, 195–196; Buhâri, 1992: III, 89; Buhâri, 1992: II, 146; Buhâri, 1992: I, 146; Buhâri, 1992: IV, 110; Buhâri, 1992: IV, 251–252; IV, 221; Buhâri, 1992: V, 179; Buhâri, 1992: I, 119–120; Buhâri, 1992: IV, 201; Buhâri, 1992: IV, 204; Buhâri, 1992: III, 60; Buhâri, 1992: IV, 254–258; Müslim, 1992: II, 1962; Müslim, 1992: I, 112–113; Müslim, 1992: II, 1307–1308; Müslim, 1992: II, 1023–1024; Müslim, 1992: I, 574; Müslim, 1992: I, 875; Müslim, 1992: I, 851–852; Müslim, 1992: I, 775–776; Müslim, 1992: I, 217; Müslim, 1992: II, 1344–1345; Müslim, 1992: II, 1890–1891; Müslim, 1992: III, 1975; Müslim, 1992: I, 852; Müslim, 1992: II, 1882–1883; Müslim, 1992: I, 69–70; Müslim, 1992: II, 1383–1384; Müslim, 1992: I, 218; Ebû Dâvud, 1992: III, 735–736; Ebû Dâvud, 1992: IV, 30; Ebû Dâvud, 1992: V, 94–95; Ebû Dâvud, 1992: IV, 380; Ebû Dâvud, 1992: I, 684–685; Ebû Dâvud, 1992: IV, 222–223; Ebû Dâvud, 1992: V, 170; Ebû Dâvud, 1992: IV, 221; Ebû Dâvud, 1992: IV, 580–581; Ebû Dâvud, 1992: V, 253; Ebû Dâvud, 1992: V, 229; Ebû Dâvud, 1992: V, 111–112; Ebû Dâvud, 1992: III, 232–233; Ebû Dâvud, 1992: IV, 598; Ebû Dâvud, 1992: II, 625–627; Ebû Dâvud, 1992: IV, 175; Ebû Dâvud, 1992: III, 295; Ebû Dâvud, 1992: III, 82; İbn Mâce, 1992: I, 482; İbn Mâce, 1992: I, 232–233; İbn Mâce, 1992: I, 12; İbn Mâce, 1992: II, 990; İbn Mâce, 1992: I, 38; İbn Mâce, 1992: I, 42; İbn Mâce, 1992: II, 1349; İbn Mâce, 1992: II, 791; İbn Mâce, 1992: I, 637–638; İbn Mâce, 1992: II, 924; Tirmizî, 1992: IV, 691–692; Tirmizî, 1992: IV, 558; Tirmizî, 1992: V, 697; Dârimî, 1992: II, 426; Dârimî, 1992: I, 35; Nesâî, 1992: IV, 177–178; Nesâî, 1992: II, 177–178; Nesâî, 1992: IV, 131; Nesâî, 1992: VI, 131–134; Nesâî, 1992: III, 52; Nesâî, 1992: V, 169–170; Nesâî, 1992: IV, 118; Nesâî, 1992: VIII, 248–249; Nesâî, 1992: VIII, 143–144; Nesâî, 1992: VII, 218–219; Mâlik, 1992: II, 910–911; Mâlik, 1992: I, 336).

7.2 Dost Anlamında

S-h-b kökünden türetilmiş olarak kullanılan ifadelerin, bazen aynı rivayet içerisinde birden fazla ve farklı anlamlarda kullanıldığı görülebilmektedir. Aşağıda verdiğimiz örneklerin bazılarında bu durumu müşahade etmek mümkündür. Yani bu örnekleri parça parça vermektense, rivayet bütünlüğüne müdahale etmemek için,

tamamını vermeyi uygun gördük. Dolayısıyla aşağıdaki örneklerimizde ilgili kavramın sadece “dost” anlamında kullanıldığı hususu dikkatlere sunulmaktadır.

1) Abdullah b. Abdurrahman el-Kuşeyri’den gelen bir rivayet şöyledir: Dâvûd Peygamber şöyle demiş: “İlim dostuna (*lisâhibi*) söyle, bir demir bastonla bir çift demir papuç edinsin ve baston kırılıncaya, papuçlar parçalanıncaya kadar ilim arayıp öğrensin” (Dârimî, 1992: 1, 114).

2) Hz. Ömer vurulduğunda endişelenmişti. İbn Abbas, Hz. Ömer’i teselli etmek istemiş; ifadelerinde sahabe ve türevlerinden birçok kelime; kullanmıştır. Bunlar, “yâr ve hemdem” anlamında “sahibte”, “dostluk” anlamında “sohbete”, “arkadaş” anlamında “sahibte”, “arkadaşları” anlamında “sahabete”, “sohbet” anlamında “sohbeti” kelimelerinin bulunduğu ifadeler yer alır. İfadelerin bulunduğu rivayette Mısver bin Mahrame şöyle demiştir: “Ömer vurulduğu zaman acı çekmeye başladı. Hemen (pek sevdiği) İbn Abbas yanına gelerek endişesini gidermek ve teselli etmek maksadıyla: ‘Ey Mü’minlerin Emîri! Eğer bu vurulmadan ölüm olursa, vaziyetten o kadar endişe etme! Yemin olsun, muhakkak sen Rasûlüllah’a yâr ve hemdem (*sahibte*) oldun ve O’na pek güzel dostluk ettin (*sohbete*). Sonra Rasûlüllah’tan hoşnut olarak ayrıldın. Ondan sonra Ebu Bekir’e arkadaş (*sahibte*) oldun. Ona da pekiyi yoldaş oldun. Sonra Ebu Bekir’den hoşnut ve razı olarak ayrıldın. Sonra Peygamber’in ve Ebu Bekir’in bunca arkadaşlarına (*sahabetehum*) dost oldun (*sahibte*); bunlara da pek güzel dostluk (*sohbete*) ettin. Eğer sen bu defa sahâbîlerden ayrılırsan, muhakkak onlar senden hoşnut ve razı oldukları halde ayrılacaksın! Dedî. Bunun üzerine Ömer: Rasûlüllah ile sohbet (*sohbeti*) ve O’nun hoşnutluğu hakkında zikrettiğin o güzel hatıralar Yüce Allah’ın bana bahşettiği bir minnet ve ihsandır. Ebu Bekir’in sohbeti (*sohbeti*) ve onun benden hoşnutluğu hakkında zikrettiğin hatıralar da yine hiç şübhesiz zikri ulu olan Allah’ın bir minnet ve ihsandır ki, onu bana bahşetmiştir. Senin şu anda bende görmekte olduğun ızdırab ve endişeme gelince, o senin için ve senin en yakın ve en sadık dostların (*ashâbike*) içindir. Vallahi şayet benim şu yer dolusu altınım olsaydı Aziz ve Celil olan Allah’ın azabından kurtulmak için o azabı görmeden önce bu altınları hiç terettüt etmeden muhakkak feda ederdim,’ demiştir” (Buhârî, 1992: IV, 201).

3) Abdullah b. Bureyde babasından bir rivayette şöyle demiş: “Ben birgün Hz. Peygamber’in yanında oturmaktaydım. O’nu şöyle buyururken işittim: ‘Bakara Sûresini öğrenin! Çünkü onun öğrenilmesi bereket, terkedilmesi büyük üzüntü sebebidir. Bâtıl şeylerle uğraşanlar onu öğrenmeye ve devamlı okumaya güç yetiremezler!’ Sonra O bir müddet susmuş, ardından şöyle buyurmuştu: ‘Bakara Sûresi ile Âl-i İmrân Sûresini öğrenin. Çünkü onlar bu dünyada iki aydınlatıcıdır. Onlar Kıyamet’te ise, iki bulutmuş veya iki gölgelikmiş, yahut kanatlarını açarak dizilmiş iki kuş sürüşüymüş gibi, dostlarını (*sâhibehumâ*) gölgelendireceklerdir. Kur’an-ı Kerim’de, dostu (*sâhibehû*) Kıyamet günü kabrinden çıktığında, rengi solmuş adam şeklinde ona rastlayacak ve ona; ‘beni tanıyor musun?’ diyecek. O, ‘seni tanımıyorum’ cevabını verecek.’ O zaman Kur’an-ı Kerim’de şöyle diyecek: ‘Ben, seni öğle sıcaklıklarında susatan, senin geceni uykusuz bırakan dostun (*sâhibuke*) Kur’an-ı Kerim’im. Şüphesiz ticaretle uğraşan herkes ticaretinin ardından kazanç bekler. Sen ise bütün ticaretlerin ardından beklenen kazançtan daha fazlasını alacaksın!’ O zaman onun sağ eline, sahip olma -istediği gibi kullanma- yetkisi, sol eline ebedilik verilecek; başına da vakar tacı konulacaktır. O’nun annesiyle babasına da kıymeti dünyayla biçilemeyecek iki takım elbise giydirilecek de onlar; ‘bunlar bize niye giydirildi?’ diyecekler. Onlara; ‘çocuğunuz Kur’an-ı Kerim’i öğrendiğinden, Kur’an-ı Kerim’le amel ettiğinden dolayı!’ denilecek. Sonra ona yani Kur’an-ı Kerim’in dostuna; ‘oku ve Cennet’in katlarına ve odalarına çık!’ denilecek. Artık o, ister

çabuk çabuk okusun, ister yavaş yavaş, okuduğu sürece yukarı çıkacaktır” (Dârimî, 1992: II, 722).

7.3 Sohbet Etmek Anlamında

1) Ebû Ali el-Hemedânî’den rivayet edildiğine göre o bir vapurla yolculuğa çıkmış, vapurda Ukbe bin Âmir el-Cüheni’de varmış. Ebû Ali şöyle der: “Farz namazlardan birisinin vakti geldi. Biz Ukbe’den bize namaz kıldırmasını istedik ve şüphesiz imamlık hepimizden fazla senin hakkındır, sen Resûlullah’ın sohbeti ile müşerref olmuş bir arkadaşısın (*sâhibu*) dedik. Ama o bundan imtina etti ve şöyle dedi: Ben Rasûlullah’dan şöyle buyururken işittim: ‘Kim insanlara namaz kıldırır da isabetli eksiksiz kıldırırsa namazın sevabı hem onadır, hem cemaatadır. Ve kim şu namazdan bir şey eksiltirse vebal onun üzerinedir. Cemaatin üzerinde değildir’” (İbn Mâce, 1992: I, 314–315).

2) Muhammed bin Amr bin Ata’dan şöyle rivayet edilir: ‘İçlerinde Ebû Katâde’nin de yer aldığı Hz. Peygamber’in on arkadaşının (*ashâbi*) bulunduğu bir mekânda Ebû Humeyd es-Sâidî’yi şöyle söylerken işittim Ebû Humeyd oradaki sahâbîlere: ‘Rasûlullah’ın namaz kılışını hepinizden daha iyi bilirim,’ dedi. Sahâbîler ona: ‘Neden sen daha iyi bilirsin? Sen hepimizden daha çok O’nun izini takip etmiş değilsin. Hepimizden önce O’nun sohbetinde bulunmuş (*sohbeten*) da değilsin,’ dediler. Ebû Humeyd: ‘Hayır, ben O’nun namaz kılışını hepinizden daha iyi bilirim,’ dedi. Arkadaşları, O’na: ‘Öyle ise anlat bakalım,’ dediler. Ebû Humeyd: ‘Rasûlullah namaza kalktığı zaman tekbir alırdı. Tekbir alırken ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırarak biraz öyle durdururdu. Sonra okurdu. Sonra tekbir alır ve ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Sonra rükû ederek, avuçlarının içini diz kapaklarının üzerine bırakır, onlara dayanırdı. Başını ne bel hizasından aşağı indirir, ne de yukarı kaldırır, ense ile beli bir hizada tutardı. Sonra: Tekbir getirerek ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. (Omurganın) bütün kemikleri mafsallarında yerleşinceye kadar ayakta dururdu. Sonra secde için yere inerdi. Secdede kollarını yanlarından uzak tutardı. Sonra secdeden başını kaldırırdı ve sol ayağını yere yatırarak üstünde otururdu. Secde ettiği zaman her iki ayağının parmaklarını, uçları kibleye ve altları yere gelecek şekilde eğdi. Sonra ikinci defa secde ederdi. Sonra tekbir alarak sol ayağını yere yatırarak üstünde ve (omurganın) her kemiği yerine dönünceye kadar otururdu. Sonra ayağa kalkardı. Ve ikinci rek’atte bunun mislini yapardı. Sonra ikinci rek’atten üçüncü rek’ate kalktığı zaman namaza başlarken yaptığı gibi ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Sonra namazının kalan rek’atlarını böylece kılardı. Nihayet ardından selâm verilecek secdeyi yaptıktan sonra sol ayağını geri çekerek altından sağ tarafına doğru çıkararak sol yanı üstünde müteverrik olarak otururdu,’ dedi. Arkadaşları: ‘Doğru söyledin. Rasûlullah, anlattığın şekilde namaz kılardı,’ dediler” (İbn Mâce, 1992: I, 337–338). Bu hadisin bir benzerini de Ahmet b. Hanbel’in Müsned’in de görmekteyiz. Muhammed b. Ata, Ebû Humeyd es-Sâidî’den nakletti: “Ebû Humeyd’in şöyle dediğini işittim ki O, bu tür haberleri nakleden Hz. Peygamber’in on arkadaşından (*ashâbi*) birisidir, diğeri de Ebû Katâde b. Rib’î’dir: ‘Ben Rasûlullah’ın namazını sizin en iyi bileninizim.’ Oradakiler: ‘Rasûlullah’la sohbette (*sohbeten*) bizden eski/önce ve itaatte bizden çok ilerde değilsin’ deyince Humeyd şöyle dedi: ‘Bilakis, dediğinizin tam tersi.’ ‘O zaman arz et/anlat’! ‘Rasûlullah namaza kalktığında ayakta tam dik olarak durdu, tekbirde ellerini omuzları hizasına indirdi. Sonra ‘Allahü ekber’ dedi ve rükûya gitti, dengeli olarak eğilip, başını salmadı ya da yukarıya kaldırmadı ve ellerini diz kapaklarına koydu. Sonra ‘Semi’a’llahü limen hamiden’ deyip başını kaldırdı, her

kemik yerini tam olarak alacak şekilde doğruldu. Sonra secdeye gitti ve ‘Allahü ekber’ dedi, pazılarını kollarını karnından uzaklaştırdı ve açtı. İki ayağının parmaklarını dikti. Sol ayağını yatırdı ve üzerine oturdu, her kemik yerini alacak şekilde durdu. Sonra tekrar secdeye gitti ve ‘Allahü ekber’ dedi, sonra sol ayağını yatırdı ve üzerine oturdu, her uzuv yerine dönecek şekilde durdu. Sonra kalktı ve ikinci rek’atta da böyle yaptı. İki rek’âtı kıldıktan sonra kalkarken tekbir getirdi, namazın başlangıcındaki gibi ellerini omuzları hizasına kaldırdı. Sonra öncekinin benzeri şekilde kıldı. Namazın biteceği son rek’âta gelince sol ayağını sağ tarafa çıkarttı ve sol kabası üzerine (teverruk yaparak: baldırın üstüne) oturdu, sonra selâm verdi” (Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 424).

3) Bize Ebû Saîd el-Hudrî rivayet etti ki Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir zaman gelir ki, o zamanda insanlardan bir topluluk savaş yapar. Onlara: ‘İçinizde Hz. Peygamber’le sohbet eden (sâhebe) kimse var mıdır?’ Diye sorulur da: ‘Evet var diye cevap verirler. Nihayet ordu içindeki insanlara zafer kapısı açılır. Sonra bir zaman daha gelir. Onlara da: ‘İçinizde Hz. Peygamber’in arkadaşlarıyla (ashâbe) sohbet eden (sâhabe) kişi var mıdır?’ Diye sorulur. Bu soranlara da: ‘Evet, vardır!’ Diye cevap verilir ve zafer yolu açılır. Sonra üçüncü bir zaman daha gelir. Yine harb edilir. Onlara da: ‘İçinizde Hz. Peygamber’in arkadaşlarının (ashâbe) arkadaşlarıyla (sâhabe) sohbet eden (sâhabe) kimse var mıdır?’ Diye sorulur. Bu defa da: ‘Evet vardır!’ Denilir. Ve yine fetih nasip olur” (Buhari, 1992: III, 225–226).

4) Hz. Aîşe şöyle demiştir: “Müslüman’lardan birçok kişi Habeşistan’a muhacir olarak gitti. Hz. Ebu Bekir de muhacir olmak üzere hazırlık yapıyordu. Bu sırada Hz. Peygamber O’na: ‘Sabret, çünkü ben, bana da (hicret için) izin verileceğini ümit etmekteyim’ buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir: ‘Ya Rasûlallah! Babam anam sana feda olsun! Böyle bir izin gelmesini umuyor musun?’ Dedi. Rasûlullah da: ‘Evet umarım!’ Diye cevâb verdi. Bu sebeble Hz. Ebu Bekir de Hz. Peygamber’e hicrette yoldaşlık etmek (lisohbetihî) üzere hemen hareket etmekten vazgeçip kendini alıkoydu. Bu arada Hz Ebu Bekir, evinde bulunan kuvvetli iki binek devesini dört ay ağaç yapraklarıyla ev içinde besledi. Âişe devamla şöyle dedi: ‘Bir gün biz güneşin en sıcak zamanında Hz. Ebu Bekir’in evinde oturuyorduk.’ Ev halkından biri Hz. Ebu Bekir’e: ‘İşte Rasûlullah, bize gelmesi alışılmış olmayan bir saatte başını bir sargı ile sarıp örtmüş olarak geliyor!’ Dedi. Hz. Ebu Bekir de: ‘Babam anam O’na feda olsun! Vallahi O’nu bu saatte buraya muhakkak mühim bir iş getirmiştir!’ Dedi. Akabinde Hz. Peygamber geldi, içeri girmeye izin istedi, Hz. Ebu Bekir O’na izin verip buyurun dedi. Bunun üzerine içeriye girdi. Girdiği zaman Hz. Ebu Bekir’e: ‘Yanında kim varsa dışarı çıkar!’ Buyurdu, Hz. Ebu Bekir de: ‘Babam sana feda olsun Ey Allah’ın Rasûlü! Onlar ancak senin ehlin ve mahremindir yabancı yoktur!’ Dedi. Rasûlullah: ‘Bana Mekke’den çıkmak hususunda izin verilmiştir’ buyurdu. Hz. Ebu Bekir de: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Babam sana feda olsun! Ben de sohbetinde ve beraberinde bulunmak (fessohbetu) isterim!’ Dedi. Rasûlullah: ‘Evet sen de beraberimdesin’ buyurdu. Hz. Ebu Bekir: ‘Babam sana feda olsun, Ey Allah’ın Rasûlü! Şu iki bineğimden birini al!’ Dedi. Hz. Peygamber: ‘Ancak bedeliyle alırım’ buyurdu. Âişe der ki: ‘Biz Rasûlullah ile Hz. Ebu Bekir’in sefer malzemelerini çabucak hazırladık. Her ikisi için bir dağarcık içinde bir miktar azık düzenleyip bir sofraya koyduk. Ağzı bağlanacağı sıra Hz. Ebu Bekir’in kızı kardeşim Esmâ, belinin kuşağından bir parça kesip ayırdı da onunla dağarcığın ağzını bağladı. İşte bundan dolayı Esmâ’ya ‘Zâtu’n-Nitâkayn = İki Kuşaklı’ diye isim verildi.’ Sonra Rasûlullah ile Hz. Ebu Bekir Sevr denilen dağdaki bir mağaraya ulaştılar. Ve orada üç gece kaldılar. Her gece yanlarında Hz. Ebu Bekir’in oğlu Abdullah gecelerdi. Abdullah, çabuk anlayışlı ve kavrayışlı, gürbüz bir gençti. Seher vakti Rasûlullah ile Hz. Ebu Bekir’in yanlarından, Mekke’de gecelemiş gibi Kureys ile

sabaha ulaşırdı. Abdullah, Rasûlullah ile Hz. Ebu Bekir hakkında Kureyş müşriklerinin hilelerinden duyduğu şeyleri ezberinde tutar, tâ karanlık basınca gelir, Rasûlullah ile babası Hz. Ebu Bekir'e haber verirdi. Hz. Ebu Bekir'in kölesi Âmir ibn Fuheyre o civarda bol sütlü sağmal koyun otlatır ve akşamdan bir müddet geçtiğinde Rasûlullah ile Hz. Ebu Bekir'e getirirdi. Onlar da taze süt içerek gecelerlerdi. Nihayet gecenin sonunda Âmir ibn Fuheyre mağaranın önüne gelir sağmal koyuna seslenirdi ve alır, yaymağa götürürdü. Rasûlullah ile Ebu Bekir'in mağarada bulundukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle temin ederdi" (Buhari, 1992: VII, 39).

5) Abdüsselam İbn Ebi Hazim Ebu Talut dedi ki: "Ben Ebu Berze'yi (Yezid İbn Muaviye'nin Kûfe'ye emir olarak tayin ettiği) Ubeydullah İbn Ziyad'ın yanına girerken gördüm. Fakat onunla birlikte Ubeydullah'ın yanına girmedim için aralarından geçen konuşmayı dinleyemedim. Ancak bu konuşmayı bana falanca kişi nakletti. Musannif Ebu Davud der ki: 'Aslında bu hadisi bana nakleden hocam Müslim (ibn İbrahim), bu zatın ismini açıklamıştı ama ben onu unuttum.' (Bu zat Ubeydullah ibn Ziyad'ın tabilerinden olan topluluktandı) genç zat olayı söyle anlattı: Ubeydullah, Ebu Berze'yi görünce etrafındakilere onu göstererek 'Sizin Hz. Muhammed'e tabi olanınız ancak şu kısa boylu ve şişman adam gibidir' dedi. Şeyh (Ebû Berze, bu kişinin Hz. Peygamber'in arkadaşlarına ve dolayısıyla Hz. Peygamber'e hakaret etmek istediğini) hemen anladı ve: 'Hz. Muhammed'le olan sohbetimden (*bisohbeti*) dolayı beni ayıplayan bir toplumun yanında kalacağımı zannetmiyordum' dedi. Bunun üzerine Ubeydullah sözü değiştirip: 'Şüphesiz Hz. Muhammed'in sohbetinde (*sohbete*) bulunmak senin için bir zînettir asla ayıp değildir. Ben seni havuz (Kevser) hakkında bildiklerini sormak için buraya çağırılmışım. Hakikaten sen hiç Rasûlullah'ı bu mevzuda bir şeyler söylerken işittin mi?' Deddi. Ebu Berze'de; 'Evet hem de pek çok defalar işittim, öyle bir defa, iki defa, üç defa, dört defa, beş defa değil. Havuzun varlığını ve bu mevzudaki hadisleri yalan sayan kimseyi Allah ondan içirmesin' dedi. Sonra öfkeli olarak çıkıp gitti" (Ebû Dâvud, 1992: V, 111–112).

6) Ebû Kılâbe'den naklen şöyle rivayet olundu: "Şam'da Müslim b. Yesâr'ın da içinde bulunduğu bir halkada oturuyordum. Derken Ebu'l-Eş'as geldi. Oradakiler: 'Ebu'l-Eş'as geliyor Ebu'l-Eş'as dediler'... Ebu'l-Eş'as oturdu. Ben kendisine: 'Ey kardeşimiz bize Ubâde b. Sâmit'in hadisini naklet,' dedim. Hay hay dedi ve şunları söyledi: 'Bir gazaya çıktık; ordunun başında Muâviye vardı. Birçok ganimetler aldık. Aldığımız ganimetler arasında bir gümüş kap da vardı. Muâviye bu kabı halkın bağışları arasında satmasını bir adama emretti. Halk bu alış-verişe koşuştular.' Derken Ubâde b. Sâmit bunu duyarak ayağa kalktı ve şunları söyledi: 'Ben Rasûlullah'ı altına mukabil altın, gümüşe mukabil gümüş, buğdaya mukabil buğday, arpaya mukabil arpa, hurmaya mukabil hurma, tuza mukabil tuz satmayı yasak ederken işittim; ancak misli misline peşin olarak satılırsa o başka... Her kim ziyade verir veya alırsa muhakkak ribâ yapmıştır'... Bunun üzerine halk aldıklarını geri verdiler. Bu iş Muâviye'nin kulağına vardı. Hemen hitabede bulunmak üzere ayağa kalkarak şunları söyledi: 'Dikkat! Bazı kimselere ne oluyor ki, Hz. Peygamber'den bir takım hadisler rivayet ediyorlar! Biz de onu görüyor, sohbetinde bulunuyorduk (*nashabuhû*) ama bunları ondan işitmedik. Derken Ubâde kalktı ve kıssayı tekrarladı. Sonra: Muâviye hoşlanmasa da biz Rasûlullah'dan işittiklerimizi mutlaka söyleyeceğiz. Ordusunun içinde onunla bir karanlık gece bile beraber bulunmamak (*lâashabehû*) umurumda değil!' Deddi" (Müslim, 1992: II, 1210–1211).

7) Hz. Ebu Bekir'den şöyle rivayet edildi: Rasûlullah buyurdu ki: "Benimle sohbet eden (*sahibenî*) ve beni gören bazı kişiler, kıyamet gününde Kevser havuzunun başına gelirler. Onlar yanıma getirildiklerinde, sıkıntı çektiklerini görür ve: Ya Rabbi!

Şunlar benim arkadaşlarım (*ashâbî*), arkadaşlarım (*ashâbî*) derim. Ama bana: ‘Onlar senden sonra neler yaptı/türetti, sen bilmiyorsun’ denir” (Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 48).

7.4 Beraber Olmak Anlamında

1) Humeyd b. Abdurrahman’dan rivayete göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah ile Ebu Hureyre gibi dört yıl beraber olmuş (*sahibe*) bir kimseyle karşılaştım, O kimse şunları söyledi: ‘Rasûlullah, bizden birinin her gün fazlaca taranıp süslenmesini, yıkandığı leğen ve benzeri kaplara küçük abdestini bozmasını, erkeğin karısının kullandığı gusûl suyu ile kadının da erkeğin kullandığı gusûl suyu ile yıkanmasını yasakladı. Kaptaki temiz sudan avuçlarıyla alarak yıkanmalarını emretti’” (Nesâî, 1992: I, 130; Ahmed b. Hanbel, 1992: IV, 111).

2) Milkâm b. Telibb’ babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ben Hz. Peygamber ile (uzun süre) birlikte bulundum (*sahibtu*). Ondan küçük canlıların haram olduğuna dair hiçbir söz duymadım” (Ebû Dâvud, 1992: IV, 156).

3) Abdullah b. Ebû Muleyke şöyle demiştir: “Muâviye yatsı namazından sonra tek rek’atla vitir kıldı. Yanında da İbnu Abbas’ın kölesi Kurayb vardı. Müteakiben Kurayb, İbn Abbas’a geldi de bunu ona haber verdi. İbn Abbas, Kurayb’e: ‘Muâviye hakkında konuşmayı ve onun işini reddetmeyi bırak. Çünkü O, Rasûlullah ile beraber bulunmuştur (*sahibe*) (yani durumu bilendir),’ dedi” (Buhari, 1992: IV, 219).

4) Bize Muâviye’den rivayet olundu: “Muâviye ikindiden sonraki iki rek’atı kastederek şöyle demiştir: ‘Sizler öyle bir namaz kılıyorsunuz ki, yemin olsun biz Rasûlullah ile o kadar beraber bulunduk (*sahibnâ*) da, onun bu namazı kıldığını hiç görmedik. Ve yine yemin olsun ki, bilakis O, bu namazı kılmayı yasaklamıştır’” (Buhârî, 1992: I, 146; Ahmed b. Hanbel, 1992: IV, 99).

5) Abdullah b. Selâm’ın oğlu Yusuf anlatıyor: “Bir şeyler öğrenmek için Ebû’d-Derdâ’nın yanındaydım (*sahibtu*). Öleceği vakit bana dedi ki: ‘İnsanlara ölüm anında olduğumu haber et.’ Ben de gittim ve insanlara O’nun (Ebû’d-Derdâ’nın) ölüm anında (sekeratü’l-mevt) olduğunu haber verdim. Evinin içi ve dışı ziyaretçilerle doldu. Ona: ‘Senin ölüm halinde olduğunu insanlara ulaştırdım, evin içi ve dışı ziyaretçilerle doldu’ deyince: ‘Beni onların yanına götür’ dedi. Kendisini insanların yanına götürdüm, ‘Beni oturtun’ dedi, biz de kendisini oturttuk. Orada şunları söyledi: Ey insanlar! Rasûlullah’ın şöyle dediğini duymuştum: ‘Kim abdest alır, abdestini güzelce tamamlar, sonra iki rek’ât namaz kılar ve bunu eksiksiz olarak tamamlarsa, Allah ona istediğini hemen dünyada ya da daha sonra ahirette mutlaka verir.’ Ebû’d-Derdâ sözüne şöyle devam etti: ‘Ey İnsanlar! Sakın namazda (kıbleden) başka tarafa dönmeyin. Zira başka tarafa dönenin namazı kabul olmaz. Nafilde bunu yaptıysanız farzda mutlaka dikkat edin / yapmayın’” (Ahmed b. Hanbel, 1992: VI, 442–443).

6) İbni Ömer: “Hz. Peygamber ile birlikte bulundum (*sahibtu*). Yolculukta nafile namazı kılmadığımı gördüm. Şanı yüce Allah: ‘Allah’ın Rasûlü’nde sizler için güzel bir örnek vardır’ (Ahzab,33/21) buyurmuştur” (Buhârî, 1992: II, 38).

7) Yezid b. Bera b. Âzib’den gelen bir rivayette, Yezid Babası Bera’dan şöyle nakil eder: “Etrafıma toplanın da Rasûlullah’ın nasıl abdest aldığını ve nasıl namaz kıldığını size göstereyim, sizinle beraber (sohbeti) ne kadar daha yaşayacağımı bilemiyorum. Oğullarını ve ailesini topladı, abdest suyu istedi ve ağzına, burnuna su çekti, yüzünü üç kere yıkadı, sağ kolunu ve sol kolunu üçer kere yıkadı, sonra başını mesh etti, kulaklarının da dışını ve içini mesh etti. Ardından sağ ayağını ve sol ayağını üçer kere yıkadı, sonra da, ‘Rasûlullah’ın nasıl abdest aldığını ve namaz kıldığını

gösterdim, hiçbir şeyi eksiltmedim” (Ahmed b. Hanbel, 1992: IV, 228) dedi.

7.5 Eş (Karı-Koca) Anlamında

1) Abdullah bin Amr bin el-As şöyle demiştir: “Rasûlullah Mekke’nin fetih günü ayağa kalkarak şöyle buyurdu. ‘Kadın, kocasının diyeti (kan bahası)’nden ve malından miras alır ve erkek de karısının diyetinden ve malından miras alır. Bunlardan birisi eşini (*sâhibehû*) öldürmedikçe, hüküm budur. Karı ve kocadan birisi eşini (*sâhibehû*) kasten öldürdüğü zaman, diyetinden ve malından hiç bir şeye vâris olamaz. Eğer bunlardan birisi eşini (*sâhibehû*) yanlışlıkla öldürürse onun malından miras alır. Fakat diyetinden miras alamaz” (İbn Mâce, 1992: 2, 914).

2) Hz. Aişe şöyle demiştir: “Bir adamın uzun süre hayat arkadaşlığı (eşlik) (*sohbetuhâ*) ettiği bir karısı vardı. Bu kadından çocukları da olmuştu. Adam bu kadını boşayıp başka bir kadınla evlenmek istedi. Kadıncağız, kendisine gün ayırmaksızın nikâh altında durmaya ve başka bir kadınla evlenmeye kocasını razı etti. Bu adam hakkında ‘ve sulh hayırlıdır’ ayeti nazil oldu” (İbn Mâce, 1992: 1, 635).

3) Ebû Saîd el-Hudrî şöyle rivayet etmiştir: “Hz. Peygamber zamanında birtakım insanlar:

— ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Biz kıyamet gününde Rabb’imizi görecek miyiz?’ Dediler.

Hz. Peygamber:

— ‘Evet, (kıyamet gününde Rabb’inizi göreceksiniz); Güneşin ışığını öğle vakti önünde hiçbir bulut yokken görmek için itişip kakışmaya, birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?’ Diye sordu.

Sahâbîler:

— ‘Hayır, görmeyiz’ dediler.

Hz. Peygamber:

— ‘Aynı ondördüncü gecesini önünde hiç bulut yok iken görmek için birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?’ Dedi.

Onlar:

— ‘Hayır, görmeyiz’ dediler. Hz. Peygamber:

— ‘İşte bu iki kürreden herhangi birisinin ışığını (sıkışmadan, meşakkatsiz, tam bir açıklıkla) gördüğünüz gibi, kıyamet gününde Aziz ve Celil olan Allah’ı, birbirinize meşakkat ve zahmet vermeden açıkça göreceksiniz’ buyurdu.

Ve şöyle devam etti:

— ‘Kıyamet günü olduğu zaman bir dellâl: Her ümmet neye ve kime tapıyor idiyse onun ardına düşer (düşsün) diye ilan edecek. Bunun üzerine Allah’tan başka şeylere; putlara, heykellere, dikili taşlara tapagelen ne kadar müşrik varsa, onlardan hiçbirini geri kalmaksızın cehennemine içine dökülecekler. Artık ortalıkta yalnız Allah’a ibâdet eden gerek salih, gerek fâcir kimselerle (müşrik olmayan) kitâb ehli bakıyyelerinden başka kimse kalmayınca, Yahûdiler’den geri kalanlar çağırılacak’ ve onlara:

— ‘Siz kime ibadet ederdiniz?’ Diye sorulacak. Onlar:

— ‘Biz Allah’ın oğlu Uzeyr’e ibadet ederdik!’ Diye cevâb verecekler.

Bunun üzerine onlara:

— ‘Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir eş (*sâhibetin*) ve oğul edinmedi!’ Denilecek.

— Şimdi siz ne istersiniz? Diye sorulacak. Onlar da:

— ‘Ey Rabb’imiz, çok susadık, bize su ihsan et!’ Diyecekler. Bunun üzerine onlara:

— ‘Haydi, su başına gelmez misiniz?’ Diye işaret olunacak.

Akabinde onlar bir araya getirilip cehenneme doğru sevk olunacaklar. O cehennem ateşine ki, onların gözüne serap gibi görünecek ve onu su zannedip birbiri ardınca ateşin

içine dökülecekler. Sonra Nasranîlerin bir taifesi çağrılacak. Onlara da:

— ‘Siz kime tapardınız?’ Diye sorulacak. Onlar da:

— ‘Biz Allah’ın oğlu İsa’ya ibadet ederdik,’ diyecekler. Onlara da:

— ‘Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir eş (*sâhibetin*) ve hiçbir oğul edinmiş değildir, denilecek ve ne istiyorsunuz?’ Diye sorulacak.

Onlar da kendilerinden evvelki Yahûdîler’in su isteyip cehenneme sevk olunmaları gibi cehenneme sevk olunacaklar.

Artık meydanda salih veya fâsık olarak Allah’a ibadet eden mü’min muvahhidlerden başka kimse kalmayınca, Âlemlerin Rabb’i onlara evvelden bildikleri en yakın bir sıfatta gelecek, yani tecelli edecek ve Allah tarafından bu muvahhidlere:

— ‘Sizler ne bekliyorsunuz? (Görüyorsunuz) her ümmet ibadet etmekte bulunduğu şeyin ardına düşüp gidiyor!’ buyurulacak.

Onlar da:

— ‘Ey Rabb’imiz, biz dünyada iken (seni tanımayan, sana ibadet etmeyen) şu insanlardan kendilerine en ziyade muhtaç olmamıza rağmen ayrılıp ayrı yaşadık, Sen’in rızan için bunlarla arkadaşlık (*tusâhibhum*) yapmadık. Biz şimdi kendisine kulluk edegeldiğimiz Rabb’imizi (O’nun kerem ve inayetini) bekliyoruz! Diyecekler.

Bunun üzerine Yüce Allah onlara iki yahut üç kere:

— ‘Ben sizin Rabb’inizim!’ Buyuracak.

Onlar da her seferinde:

— ‘Biz Allah’a hiçbirşeyi ortak koşmayız!’ Diyecekler” (Müslim, 1992: I, 167–171).

4) Ümmü Seleme şöyle rivayet etti: “Bir gece Hz. Peygamber uyandı da: ‘Sübhânallâh, bu gece ne fitneler indi, ne hazîneler de açıldı! Hücrelerin eşlerini (yânî Hz. Peygamber’in eşlerini) (*savâhibe*) uyandırınız. Dünyada nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplakdırlar’ buyurdu” (Buhari, 1992: I, 37).

5) Bize Hz. Aişe şöyle rivayet etti. “Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız...(en-Nisa:7/3) ayetinin tefsirinde Urve, Hz. Aişe’den şöyle dedi: ‘Bu o yetim kızdır ki, bir adamın himayesinde bulunur, aynı zamanda o adam bu yetim kızın velisidir. Sonunda o adam, o yetimle malı sebebiyle evlenir, fakat O’na eşlik etmede (*sohbetehâ*) kötü davranır ve malı hususunda da adalet etmez” (Buhari, 1992: VI, 124).

6) İbn Abbas şöyle haber verdi: “Gözleri görmeyen bir adamın bir karısı (ümmü veledi) vardı, Rasûlullah’a küfreden, onun hakkında yakışsız şeyler söylerdi. Adam onu bundan nehyeder, fakat kadın vazgeçmez, adam yine onu meneder ama karısı dinlemezdi. Kadın bir gece Rasûlullah hakkında yakışsız şeyler söylemeye, ona küfretmeye başladı. Bunun üzerine adam hançeri aldı kadının karnına sapladı ve üzerine yüklenip onu öldürdü. Ayakları arasına bir çocuk düştü. Kadın orasını (yatağı) kana buladı. Sabah olunca olay Rasûlullah’a anlatıldı. Rasûlullah halkı toplayıp şöyle dedi: ‘Bu işi yapan şahsı Allah’a havale ediyorum. Şüphesiz onun üzerinde benim hakkım var, (bana itaat etmesi vacip) ama ayağa kalkarsa müstesna.’ Bunun üzerine kör adam kalktı, safları yarararak ve sallanarak Rasûlullah’ın önüne gelip oturdu ve: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Ben o kadının kocasıyım (*sâhibuhâ*) (eşiyim, sahibiyim). Sana küfreden ve hakkında çirkin sözler söylerdi. Onu nehyederdim dinlemez, menederdim vazgeçmezdi. Benim ondan inci tanesi gibi iki oğlum var. O, bana karşı da yumuşaktı. Dün gece yine sana sövmeye ve hakkında çirkin sözler söylemeye başladı. Ben de hançeri alıp karnına sapladım, üzerine yüklenip onu öldürdüm!’ Dedi. Rasûlullah: ‘Dikkat edin! Şahid olunuz ki o kadının kanı hederdir’ buyurdu” (Ebû Dâvud, 1992: IV, 528–529).

7) Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir: “Nebi Mescit’in kapısı yanında Osman’a rastladı ve: ‘Ey Osman! Bu, Cebrail’dir. Kızım

Rukiyye'nin mihri misli ile ve onunla yaptığın hayat arkadaşlığı (*sohbetihâ*) gibi bir eşlik (karı-kocalık) yapmak üzere Allah'ın (kızım) Ümmü Gülsüm'ün nikâhını sana kıydığını bana haber verdi' buyurdu" (İbn Mâce, 1992: 1, 41).

8) Hz. Âişe'den: "Rasûlullah, yakalanıp da vefat ettiği en son hastalığında benim odama geldiğinde şöyle dedi: 'Ebu Bekir'e söyleyin, insanlara namazı kıldırın' Hz. Âişe dedi ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ebu Bekir gözyaşlarına sahip olamayan ince kalpli/hassas bir adamdır. O, şimdi Kur'an-ı Kerim okurken ağlar, babamdan başkasına emretseniz'. Hz. Âişe anlatmaya şöyle devam etti: 'Rasûlullah'ın makamına geçecek ilk kişi olan Ebu Bekir'in ağlaması nedeniyle insanların günaha girmesinden hoşlanmayarak böyle dedim. Bunları iki ya da üç kere tekrarladım.' Her seferinde Rasûlullah şöyle dedi: 'Ebu Bekir'e söyleyin, insanlara namazı kıldırın! Gerçekten sizler Yusuf Peygamber'in yanındaki kadınlar (eşler) (*savâhibu*) gibisiniz, (duygusal davranırsınız)'" (Ahmed b. Hanbel, 1992: VI, 34). Bu rivayetin bir benzeri de Buhari'nin Sahih'inde geçmektedir, Ebû Musa şöyle demiştir: "Hz. Peygamber hastalandı da: 'Hz. Ebu Bekir'e emredin, insanlara namaz kıldırın' buyurdu.' Hz. Âişe: 'Hz. Ebu Bekir yufka yürekli bir adamdır,' dedi. Hz. Peygamber önceki emrinin benzerini söyledi. Âişe de sözünün benzerini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Hz. Ebu Bekir'e emredin! Şübhesiz siz kadınlar Yusuf Peygamber'in yanındaki kadınlar (eşler) (*savâhibu*) gibisiniz, (duygusal davranırsınız)' buyurdu. Akabinde Hz. Ebu Bekir, Rasûlullah'ın hayatında imam oldu" (Buhari, 1992: IV, 122).

Bu hadis, Hz. Âişe'den rivayetle Neseî'nin Sünen'inde de geçmektedir. Burada da yine aynı şekilde Yusuf Peygamber'in yanındaki kadınlar (eşler) (*savâhibu*) gibisiniz, (duygusal davranırsınız) olarak geçmektedir (Nesâî, 1992: II, 98–102).

7.6 Sahip/Mâlik Anlamında

1) Semûre b. Cundub'den rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Biriniz yolculuğu esnasında sağlıklı bir hayvanla karşılaşırsa bir baksın eğer onun sahibi (*sâhibu*) varsa sahibinden izin istesin. Eğer kendisine izin verirse hayvanı sağsın ve sütünü içsin. Eğer sahibi (*sâhibu*) yoksa üç defa seslensin. Eğer sahibi ona cevap verecek olursa, ondan izin istesin. Eğer cevap veren olmazsa hayvanı sağsın, sütünü içsin ve artanı götürmesin" (Ebû Dâvud, 1992: III, 89).

2) Yine Cabir b. Semûre'den şöyle rivayet olunmuştur; O demiştir ki: "Bir adam Medine'de, siyah taşlarıyla meşhur olan Hârre isimli yerde ailesi ve çocuğu ile birlikte konakladı. Orada bulanana başka bir adam O'na, 'Benim burada devem kayboldu, eğer bulursan onu yakala' dedi. Kısa bir süre sonra o kimse bu deveyi buldu. Fakat devenin sahibi (*sâhibehâ*) bulunamadı. Derken deve hastalandı. Karısı ona 'bunu kes' dediyse de adam kabul etmedi. Bu sefer kadın kocasına, 'bunu kes, yağını ve etini pastırma yapar yeriz. Çünkü biz çok açız, zaruret halindeyiz' dedi. Adam: 'Hayır, Rasûlullah'a danışmaya kadar bunu kabul edemem' dedi. Sonra Rasûlullah'a gelip bunu sordu. Hz. Peygamber de: 'Senin yanında seni buna muhtaç olmaktan kurtaracak bir şey/yiyecek var mı?' Diye sordu. Adam 'Hayır' cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Öyleyse onu yeyiniz' buyurdu. Tam o sırada devenin sahibi (*sâhibuhâ*) çıkageldi. Adam da başından geçen olayı anlattı. Devenin sahibi olayı öğrenince adama, 'Onu kesseydin ya'! Dedi. Adam da, 'Senden utandım da kesemedim' karşılığını verdi" (Ebû Dâvud, 1992: IV, 166–167).

3) Ebu Hureyre'den rivayet olunduğuna göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir kimse bir köle üzerinde bulunan hissesini yahut kendisine düşen payını azad ederse, eğer malı varsa bu malıyla köleyi tamamen azad etmek onun üzerine

borç olur. Eğer malı yoksa kölenin kıymeti doğru bir şekilde takdir edilir. Bu kıymeti kazanıp da öbür sahibine (*lisâhibihî*) ödemesi için fazla meşakkat vermemek şartıyla köle çalıştırılır” (Ebû Dâvud, 1992: IV, 255).

4) Sahr b. Abdullah İbn Büreyde babasından, babası da dedesinden rivayet etmiştir ki: “Rasûlullah’ı şöyle buyururken işittim: ‘Kuşkusuz bazı sözler sihir gibi tesirlidir, bazı ilimler cehalettir. Bazı şiirler, hikmettir, bazı sözler de vebaldir.’ Bunun üzerine Sa’sa’a b. Sûhan şöyle dedi: ‘Kuşkusuz bazı sözler sihir gibi etkilidir’ sözüne gelince bunun manası şudur: ‘Hak bir adamın aleyhine olur. Fakat bu adam delilleri dile getirmekte hak sahibinden (*sâhibi*) daha güçlüdür. Bu adam konuşmasıyla toplumu etkiler ve gerçeği alır götürür.’ ‘Bazı ilimler de cehalettir’ sözüne gelince bunun da manası şudur: Bir âlim kendini bilmediği bir konuda konuşmaya zorlar, bu da onun cahilliğini ortaya çıkarır. ‘Bazı şiirler hikmettir’ sözüne gelince, bu hikmet olan şiirler ise şiirlerden oluşan vaazlar ve halkın öğüt aldığı darb-i mesellerdir. ‘Bazı sözler de söyleyen kimseler için bir vebaldir’ sözüne gelince bu, sözünü kendisini ilgilendirmeyen ve dinlemek istemeyen kimselere söylemendir” (Ebû Dâvud, 1992: V, 278-279).

5) Ebu Said el-Hudrî’den şöyle rivayet olunmuştur: “Rasûlullah Sur sahib(Melek İsrâfil)inden (*sâhibe*) bahsetti ve ‘Onun sağında Cebail solunda da Mikâil vardır’ buyurdu” (Ebû Dâvud, 1992: IV, 293).

6) Ebu Hureyre’nin rivayet ettiğine göre: “Rasûlullah şöyle buyurmuştur: ‘Altınla gümüşün haklarını vermeyen hiçbir altın ve gümüş sahibi (*sâhibi*) yoktur ki, kıyamet gününde bunlar ateşten levhalar haline getirilip de, cehennem ateşinde kızdırılarak onlarla sahibinin yanları, alnı ve sırtı dağlanmasın. Bu levhalar soğudukça miktarı ellibin sene olan bir günde kullar arasında verilecek hüküm bitinceye kadar, sahibine azâb için tekrar kızdırılarak iade olunacaklardır. Nihayet kendisine ya cennete ya cehenneme doğru giden yolu gösterilecektir.’

— ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Ya zekâtı verilmeyen develer ne olacak’? Denildi; Rasûlullah:

— ‘Hiç bir deve sahibi (*sâhibu*) de yoktur ki, - bu hayvanların hakkı su başlarına geldikleri gün sağılıp, muhtaçlara vermek iken - onların hakkını vermesin de, kıyamet gününde o develerin altına alabildiğine düz ve geniş bir sahaya yatırılarak develerden bir tek yavru bile hariç kalmamak şartı ile onu ayakları ile ezmesin ve dişleri ile ısırmasınlar. Deve sürüsünün baş tarafı üzerinden çiğneyip geçtikçe son tarafı onun üzerine iade edilir. Bu ameliye miktarı ellibin sene olan bir günde kullar arasında verilecek hüküm bitinceye kadar devam eder. Nihayet ya cennete yahut cehenneme giden yolu kendisine gösterilir.’

— ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Sığırlarla koyunlar ne olacak’? Dediler. Rasûlullah:

— ‘Hiçbir sığır ve koyun sahibi (*sâhibu*) yoktur ki, onların hakkını vermesin de, kıyamet günü geldiğinde düz ve geniş bir yerde onların altına serilerek, mezkûr hayvanlardan hiç biri hariç kalmamak ve içlerinde çarpık boynuzlu, boynuzsuz, kırık boynuzlu bulunmamak şartı ile onu boynuzları ile süsmesin; tırnakları ile ezmesinler. Bu hayvanların önde bulunanları, üzerinden çiğneyip geçtikçe sondakiler onun üzerine tekrar iade edilirler. (Bu miktarı ellibin) sene olan bir günde tâ kullar arasında verilecek hüküm bitinceye kadar devam eder. Nihayet ya cennete veya cehenneme giden yolu kendisine gösterilir’ buyurdu. Ashabdan:

— ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Ya atlar ne olacak’? Diyenler oldu. Rasûlullah:

— ‘Atlar üç kısımdır; bir kısmı sahibi için bir yük; bir kısmı sahibi için örtü; bir kısmı da sahibi için ecirdir. Atı kendisine yük olan adama gelince: Bir kimsenin öğünmek, riya ve Müslümanlara düşmanlık için bağlayıp beslediği attır. Bu at ona bir yükür. Gelelim sahibine örtü olan ata: Bu, bir kimsenin Allah yolunda bağlayıp

beslediği; sonra onun sırtında ve boynunda Allah'ın hakkı olduğunu unutmadığı attır. Bu at, onun için bir örtüdür. Sahibine ecir olan at ise: Bir kimsenin Allah yolunda Müslümanlar için çayır ve bahçede bağlayıp beslediği attır. At bu çayırdan veya bahçeden ne yerse, yediği şeyler adedince sahibine iyilik yazılır. Ona atın pislikleri ile bevləri sayısınca dahi iyilik yazılır. At, ipini koparır da bir veya iki tur atarsa, sahibine onun izleri ve pislikleri miktarınca iyilik yazılır. Yahut sahibi (*sâhibuhâ*) onu bir nehir kenarından geçirirken sulamağa niyeti olmadığı hâlde o nehirden su içerse Allah, sahibine onun içtiği su yudumları miktarınca iyilik yazar' buyurdular. (Ashâbdan):

— 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ya eşekler ne olacak'? Diyenler oldu, Rasûlullah:

— 'Eşekler hakkında bana şu kapsamlı ayetten başka bir şey indirilmedi: Her kim zerre miktarı bir hayır işlerse, onun mükâfatını görür. Zerre miktarı kötülük işleyen de, onun cezasını görür' buyurdular" (Müslim, 1992: I, 680–682).

7) Ebu Hureyre'den naklen haber verildi ki, "Rasûlullah bir buğday yığımına uğramış ve elini onun içine daldırmış da parmaklarına ıslaklık dokunmuş. Bunun üzerine: 'Ey buğday sahibi! (*sâhibe*) bu ne'? Buyurmuş. Buğday satıcısı: 'Ona yağmur isabet etti Ey Allah'ın Rasûlü!' Demiş. Rasûlullah: 'O (ıslak) kısmı insanlar görsün diye buğdayın üstüne koysa idin ya! Aldatan benden değildir' buyurmuşlardır (Müslim, 1992: I, 99).

8) Zeyd ibn Halid şöyle nakletmektedir: "Rasûlullah'a bir adam geldi de yerde bulunup alınan şeyin kayıp eşyanın hükmünü sordu. Rasûlullah: 'Bulduğun eşyanın özelliklerini öğrendikten sonra da onu bir sene boyunca ilan et. Eğer sahibi (*sâhibuhâ*) gelirse verirsın. Sahibi gelmezse, artık senin halin onunladır sahibi sen olursun' buyurdu. O soran kişi: 'Koyun yitiğinin hükmü nedir'? Dedi. Rasûlullah: 'O senindir yahut mü'min kardeşinindir yahut ta kurdundur' buyurdu. O kimse bu defa: 'Deve yitiğinin hükmü nedir'? Dedi. Rasûlullah: 'Onu almaya senin ne hakkın var? Onun ayakkabısı ve su tulumu beraberindedir. Sahibi ona kavuşuncaya kadar kendisi suya gelir ve ağaçları yer' buyurdu (Buhari, 1992: III, 93).

9) İbn Ömer'in naklettiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Kur'ân-ı Kerim sahibi (*sâhibi*) hâfız kişinin benzeri, bağlı devenin sahibinin (*sâhibi*) misali gibidir. Eğer deve sahibi devesini gözetler durursa onu elinde tutabilir, ona dikkat etmeyip bırakıverirse deve kaçır gider" (Buhari, 1992: VI, 109).

10) Ebu Hureyre şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber bir gün yanında çöl ahalisinden bir adam bulunduğu halde şunu anlatıyordu: 'Cennet ehlinde bir kimse cennette ziraat etmek hususunda Rabb'inden izin istedi de Allah ona: Ey kulum! Sen, istediğin halde değil misin'? Diye sordu. O kimse: 'Evet, lakin ben ziraat yapmayı arzu ediyorum', dedi. Hz. Peygamber devamla dedi ki: 'Akabinde bu kimse tohum attı, tohumu hemen çabucak çıkmaya, büyümeye ve biçilmek devrine erişmeye başladı. Taneler yığını dağlar misali oldu'. Bunun üzerine Yüce Allah: 'Ey Âdemoğlu, al işte! Şu muhakkak ki, seni hiç birşey doyurmaz, buyurur'! Bunun üzerine çöl A'rabî: 'Vallahi bu ziraatçıyı ancak ya Kureysli yahut Ensarî bir kimse bulursun. Çünkü Kureys ile Ensar ziraat sahipleridirler (*ashâbu*). Biz bedevilere gelince, bizler ziraat sahipleri (*biashâbi*) değiliz, dedi. Bedevinin bu sözü üzerine Peygamber gülümsedi'" (Buhari, 1992: III, 73).

11) Zeyd el-Ammî, bir fakihten naklen haber verdi ki, o yani fakih şöyle demiş: "Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) İlminle amel et, malının fazlasını sadaka ver. Sözü'nün fazlasını ise, Rabb'inin katında sana fayda verecek olan hadis gibi bir şey sebebiyle söylemen hariç, kendine tut! Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Şüphe yok ki, bilip de kendisiyle amel etmediğin şey, kendisiyle karşılaştığın zaman Rabb'inin katında senin delilini ve mazeretini bertaraf edecektir. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Allah'a itaatle

ilgin sana emredilen şeyler, isyanla ilgili sana yasaklanan şeylerden seni alıkoymak içindir (veya isyanla ilgili sana yasaklanan şeylerden seni alıkoyacaktır.) Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Asla, başkasının amelinde güçlü, kendi amelinde zayıf olma! Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Başkasına ait olan şey, seni kendine ait olan şeyden asla alıkoymasın. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Âlimleri büyük bilip onlara saygı göster, onlara çok yaklaş, onlardan, söyleyeceklerini dinle ve onlarla münakaşa etmeyi bırak. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Âlimleri, ilimlerinden dolayı büyük bil. Cahilleri ise, cehaletlerinden dolayı küçük bil, ama onları uzaklaştırma, yaklaştır ve onlara öğret! Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Bir mecliste, anlamadıkça hiçbir söz hadis nakletme. Hiç kimsenin sözüne de, sana söylediğini bilmedikçe cevap verme! Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Allah'ın affına güvenerek aldanma, insanların sözlerine güvenerek de aldanma! Çünkü Allah'ın affına güvenerek gaflet içinde olmak, O'nun emrini terketmeye; insanların (sözlerine güvenerek) gaflet içinde olmak, onların arzularına uymaya götürür. Allah'tan, O'nun seni kendinden yani azabından sakındırdığı gibi sakın. İnsanların fitnesinden de sakın. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Gerçek şu ki, günün ışığı, başkasıyla değil, ancak güneşle tam olur. Bunun gibi hikmet de, başkasıyla değil, sadece Allah'a itaatle kemale erer. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Vakıa şu ki, ekin ancak su ve toprakla elverişli hale gelir. Bunun gibi iman da ancak ilim ve amelle elverişli hale gelir. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Her yolcu azıqlanır. O, azığına ihtiyaç duyduğu zaman da azıqlandığı şeyi (yanında) bulacaktır. Bunun gibi her amel yapan da, ahirette ameline muhtaç olduğu zaman, dünyada yaptığı ameli yanında bulacaktır. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Allah seni ibadetine karşı isteklendirdiği zaman, bil ki O, sadece senin, O'nun katındaki değerini sana açıklamak istemiştir. Bu sebeple O'ndan başkasına geçme ki, sonra O'nun değer vermesi halinden, küçümsemesi haline dönersin. Ey ilim sahibi! (*sâhibe*) Şüphe yok ki, taş ve demir taşıman, sana, sözünü kabul etmeyeceklerle söz anlatmandan daha kolay gelir. Sözünü kabul etmeyeceklerle söz anlatan kimsenin durumu, ölüye seslenen ve kabirdekilere sofraya koyan kimsenin durumu gibidir” (Dârimî, 1992: 1, 127).

12) Abdullah İbni Abbas'dan Rasûlullah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bidat sahibi (*sâhibi*), bidatını bırakmadıkça, şefaathçılar şefaath etseler bile Allah Teala onun amelini kabul etmeyecektir” (İbn Mâce, 1992: 1, 19).

13) Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: “(Sahibi tarafından) zekât hakkı verilmeyen develer kıyamet günü besili ve en kuvvetli hâli ile gelerek sahibini (*sâhibehâ*) tabanları ile çiğner, zekâtı verilmeyen sığırlar ve koyunlar ile keçiler de gelip sahibini (*sâhibehâ*) turnakları ile çiğner ve boynuzları ile süser. Zekâtı verilmeyen kenz (ticâret eşyası, para, altın ve gümüş) de kel bir erkek yılan şekline sokulmuş olarak gelir ve kıyamet günü sahibine (*sâhibehu*) rastlar. Sahibi (*sâhibehu*) iki defa ondan kaçır. Sonra tekrar sahibinin önüne çıkar. Sahibi yine kaçarak: Senin ile aramızda geçmiş ne olay var ki sen peşimi bırakmıyorsun? Diye sorar. Yılan: ‘Ben senin zekâtı ödenmeyen kenzinim (malınım). Ben senin kenzinim’ der. Sahibi, eliyle kendini yılandan korumaya çalışır. Yılan ise onun elini ısırır” (İbn Mâce, 1992: 1, 569).

14) Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: “Peygamber yanıma geldi, o sırada yanımda bir kadın vardı. Rasûlullah: ‘Bu kimdir?’ Diye sordu. Bu falan kadındır, hiç uyumadan sabahlara kadar namaz kılar dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: ‘Sus! Gücünüz yettiğinizce ibadet edin. Allah'a yemin olsun ki siz ibadetten usanmadıkça Allah sevap vermekten usanmaz. Fakat Allah katında en değerli ibadet sahibinin (*sâhibuhû*) az da olsa devamlı yaptığı ibadettir’ buyurdu” (Nesâî, 1992: III, 218).

Yukarıda bir kısmını vermekle yetindiğimiz bu örneklerde de açıkça görüleceği üzere, s-h-b kök fiilinden türemiş olan bazı kelimeler sahib/malik anlamında

kullanılmaktadır. İlgili kelimenin “sahip/malik” anlamında kullanıldığı diğer bazı örnekler için şu rivayetlere de bakılabilir: (Buhâri, 1992: VI, 274; Buhâri, 1992: III, 92; Buhâri, 1992: II, 110; Buhâri, 1992: IV, 246; Buhâri, 1992: V, 4; Buhâri, 1992: III, 17; Buhâri, 1992: III, 86–87; Buhâri, 1992: III, 41; Müslim, 1992: I, 653–654; Müslim, 1992: II, 1239; Müslim, 1992: I, 186–187; Müslim, 1992: II, 1169; Müslim, 1992: II, 1193–1194; Müslim, 1992: I, 685; Müslim, 1992: II, 1176; Ebû Dâvud, 1992: II, 330; İbn Mâce, 1992: I, 19; İbn Mâce, 1992: I, 124–125; İbn Mâce, 1992: II, 771; İbn Mâce, 1992: II, 1428; Nesâî, 1992: IV, 49–51; Nesâî, 1992: VII, 317; Nesâî, 1992: V, 27; Tirmizî, 1992: V, 160–161; Mâlik, 1992: I, 381; Mâlik, 1992: I, 270–271; Mâlik, 1992: II, 520–521; Mâlik, 1992: I, 380; Mâlik, 1992: I, 162; Mâlik, 1992: I, 23–24).

7.7 Himaye Etmek ve Yardım Etmek Anlamında

1) Abdullah b. Ömer’in rivayet ettiğine göre, “Rasûlullah yolculuğa çıktığında, devesine binince üç defa “Allahu Ekber”! der ve sözüne şöyle devam edermiş: ‘Bunu bizim hizmetimize veren Allah’ın şânı yücedir. Aksi halde biz buna güç yetiremezdik. Biz muhakkak Rabb’imize döneceğiz! Allah’ım! Muhakkak ki ben bu yolculuğumda senden iyilik ile takvayı, emirlerine uyup yasaklarından kaçınmayı ve razı olacağın işler yapmayı nasip etmeni istiyorum. Allah’ım, bize yolculuğu kolaylaştır! Bize uzak yeri yakın et. Allah’ım, yolculukta yardımcı ve koruyucu (*sâhibu*), (geride kalan) ailede vekil sensin! Allah’ım, yolculuğumuzda sen bize yardım et (*ishabnâ*) ve geride kalan ailemizde bize hayırla vekil ol’” (Dârimî, 1992: 2, 597). Ebu Hureyre’den gelen benzer rivayete göre ise, sahâbî kavramı, aynı şekilde himaye etmek ve yardım etmek anlamında kullanılmıştır: “Rasûlullah sefere çıktığı ve binitine bindiği zaman parmağıyla işaret eder -Şu’be de parmağıyla işaret etti- ve şöyle derdi: ‘Allah’ım yolculuk boyunca yardımcımız ve koruyucumuz (*sâhibu*) sensin. Çoluk çocuğumuzu da sana emanet ederiz. Allah’ım bizi nasihatlerinle birlikte kıl (*ishabnâ*). Bizi emniyet içersinde memleketimize geri çevir. Allah’ım bize mesafeleri kısalt, yolculuğumuzu kolay kıl. Allah’ım yolculuğun sıkıntılarından sana sığınırım ve dönüşün zorluklarından ve kötülüklerinden de sana sığınırım’” (Tirmizî, 1992: 5, 497). Yine Tirmizî’nin Sünen adlı eserinde benzer rivayette ise İbn Ömer şöyle rivayet etmiştir: “Hz. Peygamber, yolculuğa çıkacağında binitine biner üç sefer tekbir getirir ve Zuhuf suresi 13–14. ayetlerini okuyup: ‘Bize bu binitini veren Allah ne yücedir. O bu imkânı bize vermeseydi biz onu kullanmazdık doğrusu dönüp dolaşp yine ona varacağız’ der ve sonra şöyle dua ederdi: ‘Allah’ım bu yolculuğumda senden sana itaat ve kullukta yine sana karşı sorumluluk bilinci içerisinde olmayı dilerim. Razı olacağım amelleri yapmayı dilerim. Allah’ım yolculuğumuzu kolay getir. Uzakları yakın eyle. Yolculuğumuzda koruyucumuz (*sâhibu*) sensin, çoluk çocuğumuz hakkında da vekil sensin. Allah’ım bu yolculuğumuzda da bizi koru (*ishabnâ*). Çoluk çocuğumuz hakkında da vekilimiz ol.’ Yolculuk bitip evine döneceğinde de şöyle derdi: ‘Dönüyoruz inşallah, hatalarımıza tevbe ediyoruz. Sadece Rabbimize hamdediyoruz’” (Tirmizî, 1992: V, 501–502).

2) Ebu Hureyre şöyle rivayet etmiştir: “Rasûlullah’a bir adam geldi de: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Benim güzel hizmet ve ülfet etmeme (*sahâbenî*) insanlar içinde en lâayık ve en haklı olan kimdir?’ Diye sordu.

Rasûlullah:

— ‘Annendir’! Diye cevap verdi,

O zat:

— ‘Sonra kimdir’? Dedi.

Rasûlullah:

— ‘Sonra annendir’ buyurdu.

O zat:

— ‘Sonra kimdir’? Dedi. Rasûlullah:

— ‘Sonra annendir’! Buyurdu.

— ‘Sonra kimdir’? Deyince (dördüncüde) Rasûlullah:

— ‘Sonra babandır’! Diye cevap verdi” (Buhari, 1992: VII, 69).

3) Abdullah b. Amr b. As şöyle rivayet etti: “Hz. Peygambere bir kişi gelerek: ‘Sana hicret ve cihâd şartı ile bey’at ediyorum. Ecri Allah’dan dilerim’ dedi. Hz. Peygamber: ‘Annenle babandan sağ biri var mı’? Diye sordu. Adam:

— ‘Evet! Hatta ikisi de’! Cevabını verdi. Hz. Peygamber:

— ‘Allah’tan ecir diler misin’? Dedi. Adam:

— ‘Evet’! Cevabını verdi. Hz. Peygamber de:

— ‘O halde hemen annenle babana dön! Ve onlara güzel hizmette (*sohbetehumâ*) bulun’! Buyurdu” (Müslim, 1992: III, 1974–1975).

4) Ebu Hureyre’den gelen bir rivayette Hz. Peygamber: “Memlûkün (Kölenin), Allah’a güzelce ibadet ve efendisine hizmette (*sahâbete*) bulunarak ölmesi ne güzel bir şeydir. Ne mutlu ona” buyurdu (Müslim, 1992: II, 1284-285).

7.8 Bir Yere Mensup, Oranın Ehli, Sakinleri, Orada Devamlı Kalan Kimseler Anlamında

1) Ebu Hureyre’den nakledilen bir rivayette, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Yaşamam kendisine bağlı olan Allah’a yemin ederim ki, bu ümmet içerisinde, ister Yahudi olsun ister Hristiyan, kim benim getirdiğim dinden habersiz olur ve ona iman etmeden ölürse, kesinlikle Cehennem ehlerinden) (*ashâbi’n-nâr*) olur” (Ahmed b. Hanbel, 1992: II, 317).

2) Ebu Hureyre’den şöyle rivayet edilmiştir: “Müdlîcoğullarından birtakım kişiler Rasûlullah’a geldiler ve dediler ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Bizler şu denizin ahalisiyiz (*ashâbu*). Sal ile avcılık yaparız. Bu sebeple bir gün, iki gün, üç gün, dört gün o (denizde) açılırız. Yanımıza da dudaklarımız için (yani içmek için) biraz tatlı su alırız. İşte biz bu (tatlı su) ile abdest alırsak, içecek su kalmaması sebebiyle hayatlarımızın tehlikeye düşmesinden korkuyoruz. Şayet hayatlarımızı tercih eder ve deniz suyundan abdest alırsak, bundan dolayı da gönüllerimizde hoşnutsuzluk hissediyor ve onun temiz olmamasından korkuyoruz’! Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: ‘Ondan (deniz suyundan) abdest alabilirsiniz. Çünkü o, suyu temiz, ölmüş hayvanı helâl olandır’” (Dârimî, 1992: I, 151).

7.9 Hizmetçi/Sırdaş/Vâkıf Anlamında

Son olarak vereceğimiz bir örnekte de s-h-b kelimesi hem hizmetçi, hem sırdaş hem de vâkıf anlamlarında kullanılmaktadır.

Heyseme b. Sebre’den rivayete göre, o şöyle demiştir: “Medine’ye geldim ve Allah’tan bana Salih bir kişiyi arkadaş etmesini istedim. Allah’ta bana Ebu Hureyre’yi arkadaş kıldı. Yanına oturdum ve ona şöyle dedim: ‘Allah’tan, salih bir insanı bana arkadaş kıl diye dua ettim de Allah seni bana arkadaş kıldı.’ Bunun üzerine Ebu Hureyre: ‘Nerelisin sen’? Diye sordu. ‘Küfeliyim, hayır arayıp bulmaya geldim’ dedim. Ebu Hureyre dedi ki: ‘Duası makbul olan Sa’d b. Mâlik; Rasûlullah’ın abdest suyunun ve ayakkabılarının hazırlayıcısı (*sâhibu*) İbn Mes’ûd; Rasûlullah’ın sırdaşı (*sâhibu*)

Huzeyfe ve Rasûlullah'ın ifadesiyle Allah'ın şeytandan koruduğu Ammâr ve iki kitaba da vâkıf (*sâhibu*) Selman sizin aranızda değil mi ki (buraya hayır arayıp bulmaya geldin!)’ Katâde diyor ki: ‘Buradaki iki kitab: İncil ve Kur’ân-ı Kerim’dir’” (Tirmizî, 1992: V, 674).

Görünen o ki sahâbî kavramı, hadislerde farklı anlamlarda ve şu çeşitli şekillerde kullanılmıştır: Sahibe, sahibenî, sahibtü, sahibte, sahibtühû, sahibû, sahibtüm, sahibnê, yashabünê, yashabünî, yashabühüm, liyashabü, tashabü, tashabühê, tashabünî, lâtashabü, lâeshabü, eneshabeke, leeshabüküm, teshabêhe, nashabühü, nashabüke, eshabünê, sâhibun, sâhibu, sâhibuhu, sâhibuhê, sâhibüke, sâhibî, sâhibühüm, sâhibüküm, sâhibnê, sâhibi, sâhibihi, sâhibihê, sâhibike, sâhibiküm, sâhibinê, lisâhibi, lisâhibihi, lisâhibim, sâhibe, sâhibehü, sâhibehümê, sâhibehê, sâhibekê, sâhibeküm, sâhibenê, sâhibê, lisâhibê, lisahibeyküm, lisahibeyke, ashâbun, ashâbu, ashabuhû, ashabuhâ, ashâbuke, ashâbi, ashâbî, ashâbuküm, ashabihi, ashâbunâ, bieshâbu, bieshâbike, bieshâbî, ashâbihümê, lieshâbi, lieshâbî, lieshâbike, eshâbe, eshâbehü, eshâbeke, sâhibetühê, sâhibetüküm, sâhibetike, sâhibetihe, lisâhibetihê, sâhibetin, sâhibeten, sâhibetehê, savâhibu, savâhibî, savâhibiki, savâhibâtü, savâhibâtî, sâhebe, sohbetühû, tesâhibu, tesâhibunâ, nesâhibunâ, sâhibnâ, sohbetün, sohbeten, sohbetühê, sohbetin, bisohbeti, sohbetihî, lisohbetî, sohbeta, sohbetehê, sohbetekte, sohbetehê, sohbetehümê, sohbetêhü, sahibtehüm, sahibtehünne, sahâbetü, sahâbeti, sahâbetî, bisahâbetiküm, sahâbetihî, sahâbete.

8 SONUÇ

“Sahabe” kelimesi “s-h-b” kök fiilinden türemiş bir kavramdır. “Sahâbî” kelimesi de lügatte “bir şeye yakınlık ve beraberlik”, “yakın arkadaş ve dost”, “korumak ve himaye etmek”, “inkıyad etmek ve boyun bükme” ve “sohbet etmek” anlamlarına gelmektedir. “Sâhib” kelimesi ise, aynı kökten türemiş bir ismi faildir. Sahabe kelimesi aslında mastardır. Ancak “sâhib” ve “sahâbî”nin çoğulu olarak kullanılmakla birlikte, sâhib’in çoğulu olarak “sahb” ve “ashâb” ta kullanılmaktadır. Ashabın çoğulu olarak da “esâhib” kullanılır.

Sahabe’nin ıstılah anlamı hadis âlimlerine ve diğer âlimlere göre değişmektedir. Hadis âlimleri, bir kişinin sahabe olabilmesi için, Müslüman olarak Hz. Peygamber’le karşılaşmış veya görmüş olmayı yeterli kabul ederler. Bu karşılaşma veya görmenin kısalık ve uzunluğu önemli değildir. Hadis âlimleri dışındaki diğer âlimler ise, yaklaşımlarında lügati manayı değil de örfi manayı esas almaktadırlar. Dolayısıyla Müslüman olan bir kişinin, Hz. Peygamber’le uzun süreli görüşmesini veya beraberliğini şart koşmuşlardır. Ancak süre konusunda ihtilaf etmişlerdir. Kimi, en az dört mevsim Hz. Peygamber’le beraber olmayı şart koşarken, kimi de en az altı ay Hz. Peygamber’le beraber olmayı şart koşmuşlardır.

Hadis âlimleri ve diğer âlimlere göre, sahâbînin tanımında farklılık olduğu gibi sahâbîlerin sayısında ve tabakalarında da farklılık söz konusudur. Sahâbîlerin sayısı konusunda kesin bir tesbitin yapılmamış olmasından dolayı mutlak bir rakam ileri sürmek mümkün değildir. Yalnız, ilgili tabakât kitaplarında isimleriyle belirtilen sahâbî sayısı onbini geçmemektedir. Öte yandan bazı âlimler tarafından sahâbîler kişisel özelliklerine göre kimi zaman 12, kimi zaman da 5 tabakaya ayrılmışlardır.

Sahâbîler, aşere-i mübeşşere, muksirûn-mukillûn, abâdile ve ashab-ı suffe olarak özel kavramlarla da anılmışlardır. Bunlardan özellikle aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenen on sahâbî) kavramının Hz. Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Araştırdığımız kaynaklardaki aşere-i mübeşşere ile ilgili 31 rivayete bakıldığında bu rivayetlerde hep aynı 10 kişinin yer almadığı görülür. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber de dâhil olmak üzere cennetle müjdelenen on sahâbî değil, 12 sahâbî yer almaktadır. Hz. Peygamber’den tek olarak gelen rivayetlerde cennetle müjdelenen sahâbîleri de saydığımızda bu sayının daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer yandan dört farklı eserde ve dört rivayette “Kureyş’ten cennetle müjdelenmiş on kişi” anlamındaki “Aşeretün min Kureyşin fi’l-cenne” ibaresinin geçmesi, Araplar arasındaki sosyal statü ve sınıf kavgalarının bir sonucu olarak rivayetlere yansıtılmış görüntüsü vermektedir. Sonuç olarak aşere-i mübeşşere olarak isimlendirilen kişilerin gerçekte on kişiyle sınırlı olmayıp daha fazla kişilerden meydana geldiği görülmektedir. Hatta “Bedir savaşına katılan hiç kimse Cehennem’in yüzünü görmeyecektir” ve “Ağacın altında biat eden hiç kimse Cehenneme girmeyecektir” şeklindeki rivayetleri de dikkate aldığımızda, bu kişilerin herhangi bir sayı ile sınırlandırılması mümkün gözükmemektedir.

İslâm âlimleri, sahabe’nin tanımı konusunda ihtilaf içerisinde iken, sahabenin adaleti konusunda ittifak içerisinde olduklarıdır. Sahâbîlerin adalet sahibi olduklarına Kur’ân-ı Kerim ve hadislerden deliller ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde sahâbîleri zabt yönünden de cerhe tâbi tutmamışlardır. İslâm âlimlerinin sahabenin tanımı konusunda ittifak halinde olmamasına rağmen, sahâbînin adaleti ve zabtı konusunda ittifak etmeleri, bu konuda korumacı bir yol ortaya koydukları izlenimi vermektedir.

Sahâbî kavramı, İslâm Dini'nin birinci kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'de "eş", "bir yere mensup, oranın ehli, sakinleri, orada devamlı kalacak olan kimseler" ve "arkadaş" anlamlarında kullanılmıştır. Sâhibin çoğulu olarak kullanılan ashâb kavramı bir çok yerde; ashab-ı sefine, ashab-ı musa, ashab-ı Medyen, ashab-ı eyke, ashab-ı hicr, ashab-ı a'raf, ashab-ı kehf, ashab-ı sebt, ashab-ı ress, ashab-ı uhdud, ashab-ı karye, ashab-ı fil, ashabu'l cennet, ashabu'n-nar, ashab-ı yemin ve ashab-ı şimal olarak kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de kişi olarak ismi ile bahsedilen sahâbî, Hz. Zeyd b. Harise, dolaylı olarak Hz. Ebu Bekir, Hz. Aişe ve Hz. Zeyneb b. Cahş, topluluk olarak bahsedilenler ise muhacirler, ensar, Hz. Peygamber'in hanımları, ehl-i beyt ve Hz. Peygamber'in kızlarıdır. Kur'ân-ı Kerim'de sahabeye yönelik uyarılar olduğu gibi övgülerde yer almaktadır. Bundan dolayı, sahabeyi değerlendirirken Kur'ân-ı Kerim'in perspektifinden bakarak değerlendirmemiz daha doğru olacaktır.

Sahabe kavramı, hadislerde ise "arkadaş/arkadaş olmak", "dost/dost olmak", "sohbet etmek", "beraber olmak", "eş (karı-koca) olmak", "sahip/mâlik olmak", "himaye etmek, yardım etmek", "bir yere mensup, oranın ehli, sakinleri, orada devamlı kalan kimseler olmak" ve "hizmetçi/sırdaş/vâkıf olmak" anlamlarında kullanılmaktadır.

Netice itibariyle Hz. Peygamber içinde yaşadığı toplumun dil mantığı çerçevesinde s-h-b kök fiili ve türevlerini, muhataplarının en iyi anlayacağı şekilde kullanmış, arkadaşları da aynı yolu takip etmişlerdir. Onun kullandığı her s-h-b kaynaklı kelime aynı anlamı ifade etmemiş mesela kimi zaman arkadaş, kimi zaman dost, kimi zaman sahip olma, kimi zaman hakim ve vâkıf olma gibi anlamlara gelebilmiştir. Bu durum ise Hz. Peygamber'in çevresindeki kişilerle bir iletişim problemi yaşamadığı anlamında değerlendirilebilir. Öte yandan sahabe kavramı hakkında yapılan tanımların çeşitlilik arzemesi, bu kavramın Hz. Peygamber sonrası dönemde ıstılahi bir boyut kazandığı anlamına gelebilir. Bu da O'nun kimlerin arkadaşı/sahabesi olup, kimlerin olamayacağı hakkında herhangi bir çerçeve belirtmemiş olmasından kaynaklanmış olsa gerektir.

KAYNAKLAR

- AHMED B. HANBEL, 1992. el-Müsned, Çağrı Yay., İstanbul.
- AKDEMİR, S., 2004. Son Çağrı Kur'an, Ankara Okulu Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 621s.
- ASIM EFENDİ, 1888. el-Okyanusu'l-Basît fî Tercümeti Kâmûsu'l-Muhît (Kamus Tercemesi), Matbaa- i Osmaniye, İstanbul, 334s.
- ATASOY, İ., Paksu, M., Uşşâk, C., Sarıtoprak, Z., Mutlu, İ., Döğen, Ş., 1997. Sahabîler Ansiklopedisi, I-II, Nesil Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- AYDINLI, A., 2006. Hadis İstılahları Sözlüğü, Hadisevi, 1. Baskı, İstanbul, 388s.
- BAĞCI, H. Musa, 2004. Hadis Rivayetinde Sahabenin Kavrama ve Nakletme Sorunu Hadis Metodolojisinde Sahabenin Zabtı, Avrasya Yay., Ankara, 295s.
- BAĞDÂDÎ, Hatib,, 1938. el-Kifaye fî ilmi'r-rivaye, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, 451 s.
- BAKAN, T., 1993. "Aşabın Adaleti," Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Anabilimdalı, Erzurum.
- BAKDIR, M., 1984. İslamda İlk Eğitim Müessesesi Suffa Aşabı, Cihan Yayınları, İstanbul, 230s.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, 1992: es-Sahih (I-VIII), Çağrı yayınları, İstanbul.
- CANAN, İ., 1996. Peygamber Yıldızları Sahabe Dünyası, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 176s.
- ÇAKAN, İ.L., 1989. Hadîs Edebiyatı, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 302s.
- ÇAPAN, E., 2004. Kur'ân-ı Kerîm'de Sahabe, Işık Yayınları, 1. Baskı, İzmir, 419s.
- DÂRİMÎ, Ebû Abdullah b. Abdirrahmân et-Temîmî, 1992. es-Sünen, Çağrı Yay., İstanbul.
- DİA (Türkiye Diyanet Vakfı), 1991. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 3, İstanbul.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı Komisyonu), 2006. Dinî Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 744s.
- EBÜ DÂVUD, Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, 1992. es-Sünen, Çağrı Yay., İstanbul
- EBU'L-HUSEYN, Muhammed b. Ali el-Basrî, 1965. Kitabu'l-Mu'temed fî Usuli'l-Fıkh, tah. Muhammed Hamidullah, Dimaşk.
- EBU REYYE, M., 1988. Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 440s.
- EBU ZEHRÂ, M. 1990. İslâm Hukuku Metodolojisi, Çev: Abdulkadir Şener, Fecr Yayınevi, Ankara, 384s.
- ED-DÜMEYNÎ, M. B. G., 1997. Hadis'te Metin Tenkidi Metotları, Çev.: İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, Kitabevi yayın, İstanbul, 443s.
- ELMALILI, H., 1982., Hak Dinî Kur'an Dili, I-X, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul.
- ERUL, B., 2000. Sahabenin Sünnet Anlayışı, Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, Ankara, 494s.
- EVGİN, A., 2004a. Buhârî'nin Hocası Abdullah b. Zübeyr el- Humeydî ve Müsned'i, İlâhiyât, Ankara, 199s.
- _____, 2004b. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Alternatif Çözüm Yolları, İlâhiyât, Ankara, 206s.
- _____, 2002. "Hadis'e Dayalı Bazı Problemlerin Günümüze Yansımaları", Dinî Araştırmalar, 5(13). ss.177-186.

- GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, 1322. el-Mustasfâ min İlmi'l-Usul, I-II, Bulak.
- HATİBOĞLU, M. Said, 2005. Hilafetin Kureyşliliği, Kitâbiyât, Ankara, 134s.
- HİZMETLİ, S., 1991. İslam Tarihi, A.Ü.İ.F. Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 241s.
- HUMEYDÎ, Ebu Bekir, 1988. el- Müsned, I-II, Darü'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İBN HACER, Ahmet b. Ali b. Hacer el-Askalânî, 1992. el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahabe, I-IV, Beyrut.
- İBN HAZM, Ali b. Ahmet b. Saîd Endülûsî, 1900. Cevâmi'us-Sîre, Mısır, <http://www.alwarraq.com>, Erişim tarihi: 12. 06. 2008.
- İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebî Hatim el-Bustî, 1988. el-ihsân fî Takribi Sahîhi İbn Hibban, Muaessetu'r-Risale, Beyrut.
- İBNİ KESİR, 1992. Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim, V, Darul Maarife, Beyrut.
- İBNÜ'L-ESİR, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l- Esir, 1970. Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahabe, I-VI, Dârü's-Şaab, Kahire.
- İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, 1992. es-Sunen (I-II), Çağrı yayınları, İstanbul
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mukrim, t.y. Lisânu'l-Arab, Darun Sadır, Beyrut, <http://www.mawsoah.net>, Erişim tarihi: 15. 06. 2008.
- İBN SA'D, 1985. Et-Tabakatu'l-Kübra (I-VIII), Daru Sadr, Beyrut.
- İBNU'S-SALAH, t.y. Ulûmu'l-Hadîs (Mukaddime), <http://www.alwarraq.com>, Erişim Tarihi: 15. 06. 2008.
- KELEŞ, A., 1998. Hadislerin Kur'an'a Arzı, İnsan Yay. İstanbul
- KIRBAŞOĞLU, M. H., 2004. Alternatif Hadis Metodolojisi, Kitâbiyât, Ankara, 431s.
- _____, 2002. İslam Düşüncesinde Sünnet, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 343s.
- KOÇYİĞİT, T., 1988. Hadîs Tarihi, Anakara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 295s.
- _____, 1987. Hadîs Usûlü, Anakara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 172s.
- _____, 1985. Hadis Istılahları, Anakara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 508s.
- KONRAPA, Z., 2005. Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 472s.
- KURUCAN, A., MERCAN, Z., 2005. Aşere-i Mübeşşere Cennetle Müjdelenen On Sahâbî, 1. Baskı, İzmir, 358s.
- MÂLİK b. ENES, 1992. el-Muvatta', Çağrı Yay., İstanbul.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, 1992. es-Sahîh, Çağrı Yay., İstanbul
- NESÂÎ, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb, 1992. es-Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Hâkim, 1990. el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn, I-V, Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- _____, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Hâkim, t.y. Ma'rifetü 'Ulûmi'l-Hadîs, haz. Seyyid Muazzam Hüseyin, Kahire.
- ÖZAFŞAR, M. E., 1998. Hadîsi Yeniden Düşünmek, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 372s.
- SALİH, S., 1997. Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları, Çev.: M. Yaşar Kandemir, M.Ü.İ.F. Vakfı yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 349s.
- SEHAVÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdurrahman, 1992. Fethu'l-Mugis (I-IV), Darul İmam Taberi, Beyrut.
- SÛRMELİ, M., 2006. Sahâbenin Kur'an Anlayışı, Mavi Yayıncılık, İstanbul, 298s.

- ŞINKİTÎ, Muhammed b. Muhtar, 2005. Sahabe Arasındaki Siyasi ihtilaflar
“İbretler-Öğütler”, Ter: Faruk Aktaş, Çıra Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 174s.
- TABERÂNÎ, Ebi'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, 1983. el-Mu'cemu'l-Kebir,
_____, el- Mu'cemu'l-Evsat, 1995. Darü'l-Haremeyn, Kahire.
- TABERÎ, Muhibbüddin, er-Riyâzü'n-nazire fî menâkıbî'l-'aşere (I-IV), Dârül Kitabi'l
İlmiye, Beyrut.
- TABERÎ, Ebû Cafer, 1988. Câmiu'l-Beyan, I-XV, Darül Fikr, Beyrut.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ , es-Sünen, 1992. Çağrı Yay., İstanbul
- UĞUR, M., 1992. Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, Türkiye Diyanet Vakfı, 1.
Baskı, Ankara, 468s.
- YILDIRIM, E., 2001. Hadis Problemleri, Rağbet Yayınları, İstanbul
- ZERKEŞÎ, 2002. Hz. Âişe'nin Sahabe'ye Yönelttiği Eleştiriler, Çev. Bünyamun Erul,
Kitâbiyât, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Adana Karaisalı Beydemir Köyünde doğdu. İlköğrenimini Beydemir İlkokulunda tamamladıktan sonra sırasıyla ortaöğrenimini Karaisalı'da, Yükseköğrenimini 1995 yılında Ankara İlahiyat Fakültesinde tamamladı. 1995–1998 tarihleri arasında Şırnak Silopi Lisesinde, 1998–2007 yılları arasında ise Kahramanmaraş Şehit Mıllış Nuri İlköğretim Okulunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yaptı. 10.08.2007 yılında Van Milli Eğitim Müdürlüğüne İlköğretim Müfettiş Yardımcısı olarak atandı. Halen bu görevi sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.